

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R62: 1977

811

**Utlokalisering och
utlokaliserad**

Byggnadsstatik

Stig Nordbeck

Byggforskningen

BYGGFORSKNINGEN
SVEVENSKA HÖRSKOLEN I
TEKNIKEN
S-171 21
JÖNKÖPING

R62:1977

UTLOKALISERING OCH UTLOKALISERAD

Stig Nordbeck

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 750026-9 från Statens råd för byggnadsforskning till Institutionen för byggnadsfunktionslära, Lunds tekniska högskola, Lund

Nyckelord:

urbanisering
tätortsutveckling
utlokalisering
flyttningar
ny bosättning
attityder
anpassning

UDK 711.134
312

R62:1977

ISBN 91-540-2727-6
Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

LiberTryck Stockholm 1977

INNEHÅLL

9	1	BAKGRUND
9	1.1	Urbaniseringen av Sverige
10	1.2	Flyttningsmönstret i Sverige
11	1.3	Myten om de små tätorternas avfolkning
13	1.4	Inflyttningsnettot i de små och stora tätorterna
13	1.5	Tätortsutvecklingen 1960 - 1965
14	1.6	Förorterna
15	1.7	En framskrivning av tätortsutvecklingen 1960 - 1965
15	1.8	Tätortsutvecklingen 1965 - 1970
17	1.9	Tätortsutvecklingen 1970 - 1975
19	1.10	Analys av klassindelad material - tätortsutvecklingen i Sverige 1960 - 1975
21	1.11	Förslag till komplettering av tätortsstatistiken
23	1.12	Urbaniseringen och ökningen av välståndet
24	1.13	Forskningsprojekt
26	2	VAL AV UNDERSÖKNINGSORTER
26	2.1	Total och partiell utlokalisering
27	2.2	Forskningsuppgiftens begränsning
28	2.3	Val av undersökningsort
28	2.4	Örebro
31	2.5	Lönsboda
36	3	METODER ATT BESKRIVA OCH ANALYSERA UTLOKALISERINGAR
36	3.1	Källstudier och korsanalys av data
37	3.2	Den socio-tekniska hypotesprövningen
38	3.3	Tabell- och diagramanalys
39	3.4	Korrelations- och regressionsanalys
40	3.5	Multivariat analys

- 41 3.6 Datafångsten

- 43 4 UPPLÄGGNING OCH GENOMFÖRANDE AV DATAINSAMLINGEN
- 43 4.1 Data om utlokaliseringen av TRIO och SCB
- 43 4.2 Intervjuerna och aspekter på utlokaliseringen
- 46 4.3 Intervjuundersökningen
- 47 4.4 Enkätformuläret
- 48 4.5 Målgrupperna
- 50 4.6 Enkätundersökningens genomförande
- 51 4.7 Bortfallet
- 52 4.8 Jämförelser mellan intervjuer och enkäter

- 55 5 VARFÖR JUST LÖNSBODA RESPEKTIVE ÖREBRO
- 55 5.1 Utvecklingen i Lönsboda åren 1947 - 1964
- 57 5.2 Företaget TRIO i Stockholm
- 58 5.3 Örkened söker ersättningsindustri
- 59 5.4 TRIO söker utlokaliseringsort
- 59 5.5 TRIO och Örkened kommer i kontakt med varandra
- 61 5.6 Konsekvenserna av utlokaliseringen för TRIO
- 62 5.7 Följderna för Örkened av TRIOs utlokalisering
- 63 5.8 Utvecklingen i Lönsboda efter 1965
- 63 5.9 SCB i Stockholm
- 64 5.10 Stansfilialen i Hallstavik
- 64 5.11 SCB inrättar ytterligare en filial
- 68 5.12 Antalet anställda vid SCB i Örebro och Stockholm
- 68 5.13 Varför Örebro
- 74 5.14 Följderna för SCB av filialiseringen
- 76 5.15 Följderna för Örebro som mottagare av SCBs filial
- 77 5.16 Sammanfattning

- 79 6 URBANISERINGEN OCH FÖRETAGENS EFFEKTIVITET

- 83 7 SITUATIONEN FÖR DE UTLOKALISERADE TJÄNSTEMÄNNEN I LÖNS-
BODA
- 83 7.1 Utlokaliseringen
- 84 7.2 Målpopulationerna
- 85 7.3 Bakgrundsdata om de 13 familjerna
- 87 7.4 Motiven för att flytta med till Lönsboda
- 89 7.5 Informationen om utlokaliseringen

90	7.6	Arbetsförhållandena på TRIO i Lönsboda
93	7.7	Bostadsförhållandena
94	7.8	Ekonomin
97	7.9	Samhällsservicen
99	7.10	Den kommersiella servicen
101	7.11	Relationen utbud och behov av service
102	7.12	Kulturutbudet
103	7.13	Fritiden
105	7.14	Umgänget
108	7.15	Situationen för de medflyttande barnen
110	7.16	Situationen för de medflyttande kvinnorna
114	7.17	Återflyttningen
114	7.18	Allmänna attityder
116	7.19	Sammanfattande slutsatser
121	8	SITUATIONEN FÖR DE UTLOKALISERADE TJÄNSTEMÄNNEN VID SCB I ÖREBRO
121	8.1	Målpopulationen
122	8.2	Bakgrundsdata
125	8.3	Motiven för att flytta till Örebro
127	8.4	Informationen om utlokaliseringen
129	8.5	Arbetsituationen på SCB i Örebro
130	8.6	Bostadsförhållandena
132	8.7	Levnadskostnaderna i Örebro
133	8.8	Ekonomin
138	8.9	Samhällsservicen i Örebro
139	8.10	Den kommersiella servicen i Örebro
140	8.11	Kulturutbudet
141	8.12	Användningen av fritiden
144	8.13	Umgänget
147	8.14	Situationen för de medflyttande barnen
150	8.15	Situationen i Örebro för medflyttande make/maka
153	8.16	Återflyttningen
154	8.17	Utlokaliseringen och de personliga förhållandena
155	8.18	Allmänna attityder till utlokaliseringen
157	8.19	Allmänna attityder till Örebro och Stockholm
161	8.20	Trivseln i Örebro
161	8.21	Sammanfattande slutsatser

- 164 9 KORSTABULERING
- 164 9.1 Korstabeller och sambandet mellan 2 variabler
- 165 9.2 Hypotesprövning
- 165 9.3 Kön
- 168 9.4 Aldern
- 170 9.5 Civilståndet
- 171 9.6 Anställningstiden vid SCB
- 172 9.7 Boendetiden i Stockholm
- 173 9.8 Anställningstiden i Örebro
- 174 9.9 Sammanfattande slutsatser

- 176 10 FAKTORANALYS
- 176 10.1 Artificiella faktorer
- 177 10.2 Reducering av antalet variabler
- 177 10.3 Reducering av de artificiella faktorerna i materialet
- 178 10.4 Tolkning av faktorerna

- 181 11 ANALYS AV FAKTORPOÄNGSBASERADE GRUPPER
- 181 11.1 Faktorspoäng och gruppering av försökspersonerna
- 182 11.2 Analys av det gruppindelade materialet
- 183 11.3 Service- och fritidsfaktorn
- 187 11.4 Boendefaktorn
- 190 11.5 Den allmänna anpassningsfaktorn
- 193 11.6 Sammanfattande slutsatser

- 195 12 ANALYS AV VARIABLER I RELATION TILL FAKTORERNA
- 195 12.1 Aldern
- 196 12.2 Planerna på att återvända till Stockholm
- 197 12.3 Kontakten med de gamla vännerna i Stockholm
- 198 12.4 Effektiviteten i arbetet
- 199 12.5 Sambandet mellan en enskild variabel och faktorerna
- 200 12.6 Sammanfattande slutsatser

- 201 13 SLUTSATSER
- 201 13.1 Metoder att samla in data om utlokaliseringar
- 202 13.2 Metoder att bearbeta och redovisa data om utlokaliseringar
- 203 13.3 Personalen och organisationen av utlokaliseringen

203	13.4 Mottagarorten
204	13.5 Mottagarortens storlek
204	13.6 Medflyttarna
205	13.7 Anpassningen på den nya bosättningsorten
206	13.8 Effektiviteten
206	13.9 Allmänna synpunkter på utlokaliseringen
208	SAMMANFATTNING
217	REFERENSER

1 BAKGRUND

1.1 Urbaniseringen av Sverige

Urbaniseringen är en process som kännetecknas av en koncentration av befolkning, arbetsplatser, serviceutbud etc till ett relativt begränsat antal platser eller orter. Det är en i tiden mycket lång process som för Sveriges vidkommande startade före år 1800 och som pågått i ungefär samma takt sedan dess fram till 1970-talet (Nordbeck 1977).

Ett av de vanligaste sätten att ange ett områdes urbaniseringsgrad är att ge den andel av områdets befolkning som bor i urbana områden eller för att använda den vanliga svenska terminologin andelen tätortsbefolkning av totalbefolkningen. I tabell 1.1 redovisas Sveriges folkmängd år 1800 - 1975 dels totalt och dels uppdelad på glesbygd och tätort. Kolumn 5 i tabellen innehåller andelen tätortsbor. Intensiteten i urbaniseringen minskade kraftigt under första hälften av 1970-talet. Ökningen av urbaniseringsgraden under denna period var nämligen endast ungefär 30% av motsvarande ökning under exempelvis 1960-talet.

Utglesningen av befolkningen i glesbygden och urbaniseringen betraktar man ofta som 2 olika sidor av en och samma process. Detta är naturligtvis alltid förhållandet om man använder andelen glesbygdsbor av totalbefolkningen som ett mått på utglesningen. Ett områdes urbanisering kan emellertid mycket väl öka utan att det sker någon minskning av antalet glesbygdsbor i området ifråga. Så var exempelvis förhållandet med Sverige under större delen av 1800-talet. Som framgår av tabell 1.1 ökade nämligen gles-

År	Glesbygd	Tätort	Totalt	Andel tätortsbor
1800	2.18	0.17	2.35	7.4 %
1820	2.29	0.29	2.58	11.2 %
1840	2.72	0.42	3.14	13.4 %
1860	3.33	0.53	3.86	13.7 %
1880	3.68	0.89	4.57	19.5 %
1900	3.52	1.62	5.14	31.5 %
1920	3.23	2.67	5.90	45.2 %
1930	3.16	2.98	6.14	48.5 %
1940	2.79	3.58	6.37	56.2 %
1950	2.38	4.66	7.04	66.2 %
1960	2.04	5.46	7.50	72.8 %
1965	1.76	5.99	7.77	77.4 %
1970	1.50	6.58	8.08	81.4 %
1975	1.42	6.79	8.21	82.7 %

Tabell 1.1. Antalet invånare i miljoner i Sverige under perioden 1800 - 1975 dels uppdelat på glesbygd och tätort och dels totalt. I kolumnen längst till höger redovisas den procentuella andelen tätortsbor. Urbaniseringen av Sverige började före år 1800 och fortsatte under hela den här redovisade tidsperioden. Avfolkningen av den svenska glesbygden startade redan på 1890-talet även om den absolut sett var som störst på 1960-talet med mer än 0.5 miljon människor. Under 1970-talet har dock takten i såväl ökningen av tätortsbefolkningen som minskningen av glesbygdsbefolkningen dämpats.

Table 1.1. Number of inhabitants in millions in Sweden during the period 1800 - 1975 in thinly populated districts (glesbygd), in urban and built-up areas (tätort) and total Sweden. The urbanisation of Sweden started before the 19th century and it has continued during the whole period 1800 - 1975. The depopulation of the rural districts of Sweden began in the last decade of the 19th century but it was as largest in the 1960's with more than 0.5 million persons. However, the rate of both the depopulation of rural districts and the urbanisation of Sweden slowed down during the 1970's.

bygdsbefolkningen från 2.18 miljoner år 1800 till 3.68 miljoner år 1880 samtidigt som andelen tätortsbor ökade från 7.4% år 1800 till 19.5% år 1880. Under 1900-talet har det dock skett en avfolkning av den svenska glesbygden samtidigt som tillväxten av tätortsbefolkningen fortgått i ungefär samma takt som tidigare.

1.2 Flyttningsmönstret i Sverige

Det utmärkande draget för den svenska migrationen var under slutet av 1940-talet den stegvisa eller successiva omflyttningen av befolkningen (Hägerstrand 1957). Det verkade som om det gick en nettoström av flyttare från glesbygden till främst de små tätorterna och från dessa till allt större orter. Jakobsson (1969) har i en principskiss visat hur han tänkte sig gången i denna succes-

siva nettoomflyttning. Mattsson (1974) talar om en påfyllning av tätortssystemets mindre orter från den omgivande glesbygden. Under förutsättning att den successiva flyttningsmodellen korrekt beskriver flyttningsrörelserna även för andra perioder än slutet av 1940-talet tjänar alltså glesbygdsbefolkningen som en reserv som gör det möjligt för främst de små tätorterna att öka sin folkmängd. Den dag den svenska glesbygdsbefolkningen blir så liten att den inte kan tjäna som en sådan reserv bör ökningen av de små tätorternas folkmängd upphöra och om nettoutflyttningen är större än födelseöverskottet förbytas i en minskning. Som framgår av tabell 1.1 var antalet glesbygdsbor redan år 1965 så pass lågt att det kanske inte var alldeles orimligt att räkna med att nettoflyttningen från glesbygden ganska snart skulle minska kraftigt. Den förda arbetsmarknads- och regionalpolitiken med ingen som helst eller en högst obetydlig satsning på de små tätorterna torde också medföra en minskning av folkmängden i dessa liksom effekterna av 1964 års kommunreform med dess koncentration av bl a den kommunala förvaltningen och servicen. De flesta samhällsforskare och planerare accepterar därför utan närmare eftertanke riktigheten i påståendet att utmärkande för tätortsutvecklingen i Sverige efter 1950 har varit att folkmängden i tätorter med mindre än 2000 invånare stagnerat och efter 1960 minskat. Ett påstående som bl a har framförts i utredningen Urbaniseringen i Sverige - en geografisk samhällsanalys (Törnqvist 1970). Eftersom detta påstående i hög grad har styrt och styr den svenska tätortsplaneringen kan det vara motiverat att här granska det närmare och undersöka om det verkligen är rätt och riktigt.

1.3 Myten om de små tätorternas avfolkning

För att kunna bedöma riktigheten i Törnqvists påstående om att befolkningen i tätorter med mindre än 2000 invånare har minskat sitt invånarantal efter 1960 delar man lämpligen upp tätorterna i de båda grupperna tätorter med mindre än 2000 invånare och övriga tätorter. Tabell 1.2 innehåller data för dessa båda grupper. Av värdena i kolumn 3 i tabellen tycks det framgå att folkmängden i de små tätorterna minskade med 15000 personer under första hälften av 1960-talet, med ytterligare 8000 under andra hälften av

År	200-1999 invånare		2000- invånare	
	Antal	Folkmängd	Antal	Folkmängd
1960	1507	881	307	4573
1965	1468	866	351	5146
1970	1394	858	381	5717
1975	1374	877	412	5912

Tabell 1.2. Antal tätorter med mindre än 2000 invånare (kolumn 2) respektive med 2000 och mer invånare (kolumn 4) åren 1960, 1965, 1970 och 1975 samt folkmängden i 1000-tal i dessa.

Table 1.2. The number of built-up areas in Sweden having less than 2000 inhabitants (column 2) and 2000 and more inhabitants (column 4) in 1960, 1965, 1970 and 1975 and the population in thousands of these built-up areas (column 3 respective column 5).

detta årtionde för att sedan öka med nära 20000 invånare under åren 1970 - 1975. Vid en ytlig granskning av värdena i tabell 1.2 verkar det alltså som om Törnqvist hade rätt i sitt påstående.

Den i föregående avsnitt gjorda analysen av folkmängdsförändringarna i de små tätorterna är den enda man kan göra om man har tillgång till endast värdena i kolumn 3 i tabell 1.2. Det är emellertid här fråga om en analys av ett klassindelad material. Nordbeck (1977) har gett ett flertal exempel på hur osäkra och direkt felaktiga resultaten från sådana analyser kan vara. Värden för klassindelad material kan nämligen inte bilda underlag för slutsatser om förändringar mellan 2 tidpunkter såvida inte klassen ifråga innehåller exakt samma individer, i detta fall tätorter, vid de båda tillfällena. Mattsson (1974) har genomfört en sådan analys i och med att han studerade tätorternas procentuella folkmängdsförändringar under tiden 1960 - 1970. Han delade i och för sig in tätorterna i ett antal klasser men han utgick från tätorternas storlek vid respektive periods början vid denna indelning. En tätort tillhörde således samma klass vid periodens slut som vid dess början. För 1960 - 1965 fann Mattsson att tätorterna i storleksklassen 500 - 1999 var bland de mest expansiva relativt sett eftersom deras sammanlagda folkmängd ökade med mer än 15% under denna period. Även de allra minsta tätorterna dvs de med mindre än 500 invånare ökade under perioden ifråga men denna ökning var dock endast något mer än 5%. För hela gruppen tätorter med mindre än 2000 invånare blev ökningen något mer än 12.2%. I absoluta tal innebär detta att tätorterna med mindre än 2000 invånare år 1960 sammanlagt ökade sin folkmängd med mer än 106000 personer under

åren 1960 - 1965. Detta värde kan lämpligen jämföras med motsvarande ökning för tätorter med mer än 100000 invånare som stannade vid 55000 personer eller 3.4%.

1.4 Inflyttningsnettot i de små och stora tätorterna

Förändringen av folkmängden i ett område beror på de båda faktorerna inflyttningsnetto och födelsenetto. Under första hälften av 1960-talet var födelsenettot nära 2.5% för hela Sverige. Om man antar att tätorterna i genomsnitt hade samma födelseöverskott som hela Sverige blev den naturliga folkökningen under åren 1960 - 1965 knappt 22000 personer i tätorter med mindre än 2000 invånare och cirka 40000 i tätorter med mer än 100000 invånare. Inflyttningsöverskottet skulle då bli knappt 85000 personer för de små tätorterna och ungefär 15000 för de stora.

1.5 Tätortsutvecklingen 1960 - 1965

Med utgångspunkt från de data som finns redovisade i avsnitten 1.3 och 1.4 i denna rapport kan man konstatera att påståendet om att folkmängden i tätorter med mindre än 2000 invånare har minskat under perioden 1960 - 1965 är direkt felaktigt. Det är endast att beklaga att det någonsin sattes på pränt och att det fick en så stor spridning bland samhällsforskare och planerare som var fallet.

De här publicerade data om befolkningsutvecklingen i tätorterna är bearbetningar av uppgifter hämtade från sammanställningar från folk- och bostadsräkningen 1965. Som ett exempel på en sådan sammanställning kan nämnas Tätorternas areal och folkmängd 1960 och 1965 (1967). Redan år 1967 hade det således varit möjligt att göra en riktig karakteristik av befolkningsutvecklingen i de svenska tätorterna under första hälften av 1960-talet. En sådan kunde ha fått följande lydelse: Utmärkande för tätortsutvecklingen i Sverige efter 1960 har varit att folkmängden i tätorter med mer än 100000 invånare har stagnerat medan den ökat kraftigt för övriga tätorter, alltså även för tätorter med mindre än 2000 invå-

nare. Det finns ingenting i det nu år 1967 tillgängliga empiriska materialet som talar för att det är de senares tur att avstå från sin befolkning till förmån för större tätorter den dag då avfolkningen av glesbygden dämpas.

1.6 Förorterna

En anmärkning mot det här gjorda konstaterandet att folkmängden i de stora tätorterna stagnerat som man kan göra är att människorna visserligen flyttat från de allra största tätorterna men att de då i stället bosatt sig i dessas förorter. En person som gör ett sådant påstående måste naturligtvis vara beredd att verifiera det med hjälp av empiriska data vilket kan vara nog så svårt. Han stöter nämligen genast då på en sådan svårighet som att definiera företeelsen förort. Mattsson (1974) använder pendlingen från tätorten till centralorten i sin definition av förort. Denna pendling skall nämligen omfatta minst 25% av de förvärvsarbetande i tätorten för att denna skall räknas som förort till centralorten ifråga. Förorterna inkluderar han sedan i respektive huvudort varpå han genomför en analys av befolkningsutvecklingen i huvudorterna. Han finner att folkmängden i de verkligt små huvudorterna med mindre än 500 invånare stagnerade under åren 1960 - 1965 medan klassen huvudorter med 500 - 999 invånare bildade tillsammans med klasserna huvudorter med 50000 - 99999 invånare och huvudorter med 100000 och fler invånare en grupp med en relativt sett måttlig ökning av folkmängden. Övriga huvudorter dvs de med 1000 - 49999 invånare var de mest expansiva. Det bör särskilt observeras att det var ingen av klasserna som minskade sin totala folkmängd under åren 1960 - 1965.

En bearbetning av Mattssons data ger att förorter med mindre än 2000 invånare ökade sin folkmängd snabbare än huvudorterna i samma storleksklass. Med hänsyn till folkmängden i dessa förorter borde de ha ökat med 39000 invånare under åren 1960 - 1965. Den verkliga ökningen blev emellertid 58000 personer. Det är dock intressant att konstatera att de små huvudorterna med mindre folkmängd än 2000 invånare totalt ökade sin befolkning med 48000 personer under första delen av 1960-talet.

1.7 En framskrivning av tätortsutvecklingen 1960 - 1965

Med utgångspunkt från de i föregående avsnitt i denna rapport givna data över tätortsutvecklingen i Sverige kunde man år 1967 ha gjort följande "prognos" för befolkningsutvecklingen i de svenska tätorterna. Under förutsättning att förändringen av tätortsfolkmängden följer samma mönster under den närmaste tiden som under första hälften av 1960-talet kommer folkmängden i tätorter med mindre än 2000 invånare att öka med cirka 100000 personer per 5-årsperiod medan folkmängden i tätorter med mer än 100000 invånare kommer att ytterligare stagnera och inom en ganska snar framtid minska.

1.8 Tätortsutvecklingen 1965 - 1970

Enligt tabell 1.2 minskade folkmängden i tätorter med mindre än 2000 invånare med 8000 personer mellan åren 1965 - 1970 men detta värde säger ingenting alls om den verkliga utvecklingen av folkmängden i de aktuella orterna. I själva verket ökade befolkningen i de orter som hade mindre än 2000 invånare år 1965 med något mer än 105000 personer. Den i avsnitt 1.7 gjorda "prognosen" visar sig alltså vara riktig i detta avseende.

Det kan även vara av intresse att dela upp de små tätorterna i grupperna förorter och huvudorter enligt Mattsson (1974). Det visar sig då att takten i de små förorternas befolkningsökning har dämpats något under andra hälften av 1960-talet jämfört med första hälften av detta årtionde. Med hänsyn till folkmängden i de små förorterna vid periodens början och med hänsyn till den genomsnittliga procentuella ökningen av tätorterna i denna storleksklass var den väntade ökningen av huvudorternas folkmängd 39000 personer alltså densamma som för perioden 1960 - 1965. Den verkliga ökningen blev 48000 personer dvs betydligt mindre än motsvarande värde för åren 1960 - 1965 som ju var 58000 personer. Följaktligen ökade folkmängden i huvudorterna i denna storleksklass cirka 57000 personer under denna period.

Bland huvudorterna är de i klassen 1000 - 1999 de mest expansiva

med en ökning av folkmängden med nära 13% under andra hälften av 1960-talet. I en huvudort har man som tidigare inkluderat dess förorter. De minst expansiva huvudorterna var de med mindre än 1000 invånare och de med mer än 100000 invånare. Ökningen av befolkningen 1965 - 1970 var endast något större än 7% för dessa huvudorter.

I absoluta tal uttryckt blev ökningen av befolkningen i tätorter med mer än 100000 invånare endast ungefär 5000 personer. Den på grundval av tätortsutvecklingen 1960 - 1965 i avsnitt 1.7 i denna rapport gjorda "prognosen" visade sig alltså vara riktig även för de stora tätorterna med mer än 100000 invånare.

Födelseöverskottet sjönk något under andra hälften av 1960-talet jämfört med den första delen av detta årtionde men denna minskning var endast ungefär 0.1%. Den naturliga folkökningen blev därför för perioden 1965 - 1970 cirka 21000 personer i tätorter med mindre än 2000 invånare år 1965. Detta under förutsättning att födelseöverskottet är detsamma i dessa tätorter som för hela Sverige. En uppdelning av den naturliga folkökningen på huvudorter och förorter ger att knappt 8000 personer av den faller på förorterna och något mer än 13000 personer följaktligen på huvudorterna.

Inflyttningsöverskottet för tätorter med mindre än 2000 invånare år 1965 är nästan lika stort under andra hälften av 1960-talet som under perioden 1960 - 1965. Det är nämligen något större än 84000 personer jämfört med knappt 85000 personer för den föregående 5-årsperioden. En uppdelning av inflyttningsöverskottet på små förorter och små huvudorter ger 40000 respektive 44000 personer. De med hänsyn till folkmängden i de båda grupperna väntade värdena är 31000 respektive 53000 personer. Fortfarande är alltså inflyttningen till de små tätorterna relativt sett större än till motsvarande huvudorter men skillnaden mellan förväntade värden och de verkliga värdena har minskat betydligt under andra hälften av 1960-talet. För åren 1960 - 1965 var kvoten mellan verkliga nettoinflyttningen och den väntade 1.61 för förorterna och 0.64 för huvudorterna. För perioden 1965 - 1970 är dessa värden 1.29 respektive 0.83. Hade det inte varit någon skillnad mel-

Tätort	Folkmängd		Nettoökning
	1975	1970	
Stockholm	995296	1035123	-39827
Göteborg	470529	497555	-27026
Malmö	241191	264588	-23397
Uppsala	101850	97364	4486
Västerås	98858	99343	-485
Örebro	88125	90385	-2260
Norrköping	85244	91034	-5790
Helsingborg	80986	82008	-1022
Linköping	80274	77063	3211
Jönköping	78650	80693	-2043
Summa	2321003	2415156	-94153

Tabell 1.3. Folkmängd åren 1975 och 1970 i tätorter med mer än 75000 invånare jämte ökningen (+) respektive minskningen (-) av folkmängden i dessa tätorter under första hälften av 1970-talet.

Table 1.3. Population in 1975 and in 1970 for built-up areas in Sweden having more than 75000 inhabitants showing the increase (+) or the decrease (-) of population of these areas.

lan nettoinflyttningen till förorterna och till huvudorterna hade denna kvot varit lika med 1.0.

Den naturliga folkökningen för tätorter med mer än 100000 invånare är av storleksordningen 40000 personer under andra hälften av 1960-talet. Eftersom den totala ökningen av folkmängden i de stora tätorterna stannade vid cirka 5000 personer under denna tid var nettoutflyttningen från dessa tätorter ungefär 35000 personer. Modellen med den successiva flyttningen från glesbygd till små tätorter och från dessa till allt större tätorter stämmer alltså inte för 1960-talet, åtminstone inte för de största tätorterna. Ett flyttningsöverskott för dessa på cirka 15000 personer åren 1960 - 1965 har ju förbytts i ett flyttningsunderskott på ungefär 35000 personer för sista hälften av 1960-talet.

1.9 Tätortsutvecklingen 1970 - 1975

Födelseatalen var relativt höga under mitten av 1960-talet och det fanns all anledning att räkna med att de skulle sjunka under 1970-talet vilket också blev fallet. För perioden 1971- 1975 blev nämligen födelseöverskottet endast 1.5%. Det sjunkande födelseöverskottet och den ökade utflyttningen från de stora tät-

Rang	Lägsta folkmängd	Ökning	Minskning	Nettoökning	
1-5	98858	4486	90735	-86249	4
6-10	78650	3211	11115	-7904	4
11-15	55047	5730	8409	-2679	2
16-20	42499	3506	2299	+1207	3
21-25	40158	13553	-	+13553	0
26-30	32049	3800	7625	-3825	4
31-35	29945	2490	591	+1899	2
36-40	28750	4937	624	+4313	1
41-45	22559	10636	1953	+8683	2
46-50	20059	2219	2667	-448	2
1-50	20059	54568	125382	-71450	24

Tabell 1.4. Förändringen av folkmängden i de 50 största tätorterna i Sverige under första hälften av 1970-talet. Kolumn 2 innehåller folkmängden för den minsta tätorten i respektive klass. Sista kolumnen innehåller antalet tätorter vars folkmängd inte ökade under perioden 1970 - 1975.

Table 1.4. Population change for the 50 largest built-up areas in Sweden during the period 1970 - 1975. Column 2 contains the population of the smallest built-up area in the class (built-up area number 5, 10, 15 ... 50). The built-up areas are divided into 2 groups; areas with an increasing population and areas with a decreasing population. The sum of the increases within a class is given in column 3 of the table. Column 4 contains the corresponding sum of the decreases. The total increase (+) or the total decrease (-) of the population of all built-up areas in the class is given in column 5, while column 6 contains the number of built-up areas in the class which have not increased their population during the first half of the 1970's.

orterna måste medföra att dessa ganska snart kommer att drabbas av en betydande folkminskning. Som framgår av tabell 1.3 blev detta också fallet under åren 1970 - 1975. Stockholm, Göteborg och Malmö minskade nämligen sin folkmängd med mer än 90000 personer under dessa år. Karakteristiskt för tätortsutvecklingen under 1970-talet har varit att även många medelstora städer med 20000 - 100000 invånare fick vidkännas en minskning av folkmängden under denna tid. I inte mindre än 23 av de 50 tätorter som hade mer än 20000 invånare år 1975 minskade nämligen befolkningen under åren 1970 - 1975 vilket framgår av tabell 1.4. I tätorten Kristianstad ökade visserligen folkmängden under denna tid men endast med en enda person.

Den naturliga folkökningen i de 3 stora tätorterna bör ligga mellan 25000 och 30000 personer under den första delen av 1970-talet. Detta innebär att nettoutflyttningen från dessa tätorter under perioden 1970 - 1975 är av storleksordningen 115000 - 120000 personer. Detta är betydligt högre än de 100000 - 105000 personer som flyttade från glesbygden under samma tid.

När det gäller de svenska tätorterna i storleksklassen 20000 - 100000 invånare ökade den sammanlagda folkmängden med 18800 personer under åren 1970 - 1975. För att få fram nettoflyttningen för dessa tätorter skall man subtrahera den naturliga folkökningen från denna folkökning. Den naturliga folkökningen i dessa tätorter under denna period är av storleksordningen 30000 - 35000 personer. Det är alltså även i detta fall fråga om en nettoutflyttning från tätorterna. Den successiva-flyttningsmodellen som gällde för 1940-talets flyttningar gäller tydligen inte för 1970-talets.

I detta sammanhang är det också intressant att konstatera att urbaniseringsgraden sjönk mellan åren 1970 - 1975 för storstadslänen Stockholms län och Göteborgs och Bohus län. Eftersom folkmängden i dessa län ökade obetydligt under åren 1970 - 1975 är det mycket som talar för att det har förekommit en utflyttning från tätorter till glesbygden i dessa län. Minskningen av urbaniseringsgraden i de båda länen motsvarar nämligen en ökning av glesbygdens befolkning som är större än motsvarande naturliga folkökning.

1.10 Analys av klassindelad material - tätortsutvecklingen i Sverige 1960 - 1975

Tyvärr är det ett mycket tidskrävande arbete att manuellt ta fram data över den verkliga tillväxten av tätorterna i de olika storleksklasserna. Man kan därför fråga sig om man inte trots allt kan använda klassindelad material av den typ som finns redovisat i tabell 1.2 till att åtminstone skaffa sig en uppfattning om hur den verkliga utvecklingen har varit. Nordbeck (1977) har gett några exempel på hur man genom att göra vad han kallar för rimliga antaganden om de objekt som lämnar respektive kommer till en klass faktiskt kan göra en sådan analys.

För att återvända till tabell 1.2 fanns det 1507 tätorter som hade mindre än 2000 invånare år 1960. Efter 5 år hade detta antal sjunkit till 1468 dvs antalet tätorter i klassen hade minskat med 39. Samtidigt ökade antalet tätorter med mer än 2000 invånare från

307 till 351 dvs med 44. Totala antalet tätorter ökade alltså med 5 under perioden ifråga. Detta är naturligtvis inte hela sanningen eftersom 85 tätorter upphörde att vara tätorter då deras folkmängd hade sjunkit under 200 personer år 1965 och 31 tätorter genom att de växte tillsammans med annan tätort. Slutligen tillkom det 121 nya tätorter under perioden. Om man nu antar att de nytillkomna tätorterna hade i genomsnitt minst 200 personer och högst 400 personer år 1965 skall man alltså subtrahera minst 1000 och högst 2000 personer från 1965 års värde. Vidare antar man att de 44 tätorter som lämnade klassen mindre än 2000 invånare hade minst 2500 och högst 3000 invånare i genomsnitt. Detta innebär att man skall öka den totala folkmängden i klassen med minst 110000 och högst 132000 invånare. Den verkliga folkmängdsökningen i de tätorter som hade högst 2000 invånare år 1960 bör vara minst 93000 ($= 110000 - 2000 - 15000$) och högst 116000 ($= 132000 - 1000 - 15000$). Medeltalet av dessa båda värden är 104500 dvs mycket nära det verkliga värdet på folkökningen i dessa tätorter under första hälften av 1960-talet. Denna ökning var ju lika med 106000 personer enligt avsnitt 1.3 i denna rapport.

För perioden 1965 - 1970 gäller att antalet tätorter med mer än 2000 invånare ökade med 30. Enligt de här tidigare gjorda antagandena skall man alltså öka folkmängden i klassen tätorter med högst 2000 invånare år 1970 med lägst 75000 och högst 90000 personer för att få en uppskattning av folkmängden år 1970 i de tätorter som år 1965 hade högst 2000 invånare. Vidare översteg antalet upphörda tätorter antalet nytillkomna under perioden med 44. En tätort kan upphöra antingen genom att den växer tillsammans med någon annan tätort eller genom att dess folkmängd sjunker under 200 invånare. Detta förhållande gör det mycket svårt att uppskatta folkmängden i de upphörda tätorterna. Folkmängden i de sammanväxta tätorterna är kanske större än 1000 invånare i genomsnitt medan den i de övriga upphörda tätorterna är mindre än 200 invånare. Nu är det förhållandevis många av de upphörda tätorterna under perioden 1965 - 1970 som är ihopslogna med andra tätorter. En rimlig skattning av medelfolkmängden i dessa tätorter torde vara minst 600 och högst 800 invånare. Korrigeringsfaktorn för de upphörda tätorterna blir därför lägst 26000 och högst 35000 invånare. Folkökningen under åren 1965 - 1970 i de tätorter som

år 1965 hade högst 2000 invånare bör därför vara minst 93000 ($= 75000 + 26000 - 8000$) och högst 117000 ($= 90000 + 35000 - 8000$) invånare. Medeltalet av dessa båda tal är 105000 dvs mycket nära den verkliga ökningen av folkmängden ifråga enligt avsnitt 1.8 i denna rapport.

När det gäller tätortsutvecklingen 1970 - 1975 finns det ännu inte någon sammanställning av data för denna motsvarande dem för perioderna 1960 - 1965 och 1965 - 1970. Man får därför nöja sig med en skattning av folkmängdsförändringen under första hälften av 1970-talet enligt den i detta avsnitt använda metoden. En sådan skattning blir naturligtvis i sig mycket osäker men den torde trots detta ge ett mindre felaktigt värde än den okorrigerade förändringen för de små tätorterna under perioden 1970 - 1975. Denna ökning av folkmängden i den aktuella storleksklassen är enligt tabell 1.2 lika med ungefär 19000 personer.

Under åren 1970 - 1975 var det 31 tätorter som växte så mycket att de passerade gränsen 2000 invånare. Enligt här tidigare gjorda antaganden bör folkmängden i dessa vara lägst 77500 och högst 93000 invånare. Vidare minskade antalet små tätorter med 20. Detta innebär att det år 1975 är netto 11 nytillkomna tätorter i klassen tätorter med mindre än 2000 invånare. Om man liksom tidigare antar att dessa år 1975 nytillkomna tätorter hade minst 200 och högst 400 invånare i genomsnitt år 1975 skall man alltså subtrahera 2200 respektive 4400 invånare från den totala folkmängden i de små tätorterna. Den skattade ökningen av folkmängden under perioden 1970 - 1975 i de tätorter som år 1970 hade högst 2000 invånare blir alltså som lägst ungefär 92000 ($= 19000 + 77500 - 4400$) och som högst cirka 110000 ($= 19000 + 93000 - 2200$) invånare. Medeltalet av dessa båda värden är lika med 101000 personer. Ökningen för perioden 1970 - 1975 är alltså av samma storleksordning som motsvarande ökning för 1960-talet.

1.11 Förslag till komplettering av tätortsstatistiken

Statistiska centralbyråns nuvarande redovisning av folkmängden i

tätorterna i exempelvis de statistiska årsböckerna kan inte direkt användas då man vill analysera tätortsutvecklingen under en period. Detta beror på att man ger värden för klassindelad material och att man inte arbetar med klasser som omfattar exakt samma tätorter vid periodens slut som vid dess början. Det är i och för sig möjligt att göra en approximativ skattning av förändringen av folkmängden för tätorterna i olika storleksklasser med hjälp av SCBs nuvarande data men en sådan skattning ger naturligtvis ett högst osäkert resultat. Vad man skulle behöva för att kunna korrekt analysera förändringen av tätorternas folkmängd under en tidsperiod är 2 tabeller; en som anger folkmängden i tätorterna vid periodens början och en annan som anger folkmängden för samma tätorter vid periodens slut. Det torde vara mycket enkelt för SCB att modifiera rutinen vid produktionen av tätortsstatistik så att man kunde köra fram tabeller av detta slag. Följande citat från folk- och bostadsräkningen 1975 (del 3:2 Folkmängd i tätorter) visar detta:

Efter folk- och bostadsräkningen 1970 överfördes tätortskoder för bebodda fastigheter enligt 1970 års tätortsavgränsning till det av riksskatteverket på ADB förda fastighetsregistret. ... Alla efter 1970 inom tätort nytillkomna fastigheter har genom samarbete mellan lokal skattemyndighet och fastighetsbildningsmyndighet erhållit tätortskod enligt 1970 års avgränsning.

SCB fick under hösten 1975 ett utdrag ur skattemyndigheternas fastighetsregister med aktualitet den 1 november 1975. Registret omfattade samtliga huvudfastigheter med ... 1970 års tätortskod. Genom en samkörning mellan fastighetsregistret och RTB (SCBs register över totalbefolkningen) kompletterades fastighetsregistret med uppgift om folkmängd per fastighet. ... Överlantmätarmyndigheterna (ÖLM) ... svarade sedan för omkodningen av de fastigheter som berörts av gränsjusteringar mellan 1970 och 1975. ...

Efter avslutat kodningsarbete sände ÖLM kodningsunderlagen till SCB som ... införde 1975 års tätortskoder i fastighetsregistret. Det uppdaterade fastighetsregistret samkördes därefter med personbandet från RTB avseende den 1 november 1975 varvid samtliga individer erhöll kod för tätort eller glesbygd.

Tätortskoden från föregående räkningstillfälle finns alltså med i materialet till strax innan den slutliga samkörningen med personbandet. Om man behöll denna kod och endast nykodade de nytillkomna tätorterna skulle det vara enkelt att ta fram folkmängden för de tätorter som tillhörde en given storleksklass vid det föregående räkningstillfället. På så sätt skulle man få uppgifter för 2 olika tidpunkter, uppgifter som är direkt jämförbara sins-

emellan. Man behöver alltså folkmängdsuppgifter även för de tätorter som har upphört under perioden antingen detta har skett genom att tätorten har växt samman med någon annan tätort eller genom att dess folkmängd har minskat till under 200 invånare.

En annan önskvärd komplettering av tätortsstatistiken är att man delar upp tätorterna i förorter och huvudorter. En sådan uppdelning skulle göra det möjligt att avgöra om den sedan 1960 ökande utflyttningen från de stora tätorterna har gått till enbart deras förorter utan även vilket är det troliga gått till andra smärre tätorter eller glesbygden. En uppdelning av folkmängdsökningen i naturlig folkökning och i nettoflyttning skulle också vara önskvärd i detta sammanhang.

1.12 Urbaniseringen och ökningen av välståndet

Industrialiseringen är en process som kännetecknas av en överföring av produktionen från de små självhushållen och hantverkarverkstäderna till stora specialiserade enheter. Den tekniska utvecklingen, effektiviseringen av transporter och distribution, omstruktureringen av näringslivet etc har inneburit en effektivisering och rationalisering av produktionen som i sin tur medfört en ökning av vad man kan kalla för levnadsstandarden eller välståndet. Till detta kommer effekten av olika sociala åtgärder som medfört att den största delen av Sveriges befolkning har kunnat öka sitt välstånd eller rättare sin materiella levnadsstandard.

Industrialiseringen och utvecklingen av välfärdssamhället har ägt rum jämsides med och i ungefär samma takt som urbaniseringen av Sverige och koncentrationen av befolkningen till de stora tätorterna. Man drar därför lätt då den slutsatsen att det finns ett orsakssammanhang mellan välståndsutvecklingen och urbaniseringen. Att avgöra om denna slutsats är riktig eller felaktig är mycket komplicerat och det faller helt utanför ramen för denna framställning att helt verifiera eller falsifiera den. Vad man däremot kan göra är att ifrågasätta dess giltighet och denna slutsats som ett axiom vars riktighet man inte behöver bevisa eller ens diskutera.

1.13 Forskningsprojekt

Med utgångspunkt från den i detta kapitel givna bakgrunden kan man konstatera att det visserligen har gått en ström av människor och företag från de små tätorterna till de större men att det också har gått en motsvarande ström av både människor och företag i den andra riktningen och att denna utlokalisering från de stora till de små tätorterna har ökat i omfattning sedan 1960-talet. I detta sammanhang kan man ställa sig ett flertal intressanta frågor som man lämpligen försöker besvara inom ett forskningsprojekt om utlokalisering. Som exempel på sådana frågor kan nämnas hur själva beslutsprocessen om ett företags utlokalisering ser ut, hur man skötte kontakterna mellan företaget och den mottagande kommunen, hur relationerna mellan företaget och kommunen utvecklade sig och hur det sedan rent allmänt har gått för företaget på den nya orten. Som antydde i avsnitt 1.12 i denna rapport är det en allmänt utbredd uppfattning att det är urbaniseringen som ligger bakom ökningen av levnadsstandarden. Om så är fallet måste ett företag som ligger i en stor tätort vara effektivare än ett för övrigt likadant företag som ligger i en mindre tätort. Detta i sin tur måste nedföra att ett utlokaliserat företag bör bli mindre effektivt efter utlokaliseringen än före denna. En undersökning av detta förhållande bör även den rymmas inom ett forskningsprojekt om utlokalisering av företag och dennas konsekvenser för företaget som sådant. Dessutom bör man belysa utlokaliseringens konsekvenser för den mottagande kommunen och tätorten.

Minst lika intressant som att studera utlokalisering av företagen är det att studera utlokaliseringen av de människor som följde med företaget till den nya orten. Som exempel på problem som man kan behandla i detta sammanhang kan nämnas hur de utlokaliserade människorna har anpassat sig på den nya bostadsorten, vad de upplever som positivt i den stora respektive lilla tätorten, hur situationen har blivit för medflyttande make/maka och barn med avseende på arbete och skolgång och hur utlokaliseringen har påverkat deras ekonomi, bostadsförhållande, fritidssysselsättningar, utnyttjande av serviceutbudet såväl det komersiella som det samhälleliga, utnyttjande av det kulturella utbudet osv. Över huvud taget gäller det att kartlägga och analysera de förändringar i

individens liv som har blivit en följd av utlokaliseringen. Detta är några av de tankegångar som ligger bakom forskningsprojektet Utlokalisering och därmed även den forskning vars resultat presenteras i denna rapport.

2 VAL AV UNDERSÖKNINGSORTER

2.1 Total och partiell utlokalisering

Utlokalisering av ett företag, verk eller motsvarande innebär att detta flyttar eller flyttas från en stor tätort, i Sverige huvudsakligen Stockholm, till en mindre. Själva utlokaliseringen kan organiseras på ett flertal olika sätt. Den kan vara total med hänsyn till både produktion och anställda eller till endast en av dessa båda faktorer. Motsvarande gäller också för den partiella utlokaliseringen.

Flyttningen av statliga verk från Stockholm till en del medelstora städer är i de flesta fall exempel på en total utlokalisering. Vill man ha kvar sin anställning vid ett sådant verk måste man flytta med det till den nya orten. Vid en partiell utlokalisering av ett företags eller verks produktion och personal är situationen något annorlunda. Även om ens arbetsuppgifter blir utlokaliserade har man möjlighet att få andra arbetsuppgifter inom företaget och på så sätt stanna kvar i den gamla orten utan att behöva lämna företaget eller verket ifråga.

Vid en partiell utlokalisering kan man tänka sig en successiv överföring av arbetsuppgifter och personal till den nya orten samtidigt som man successivt bygger upp verksamheten på denna. Man har alltså en från början ganska obetydlig filial som sedan växer och blir allt mer omfattande med tiden. En sådan filialisering av ett företag har den fördelen för såväl företaget som den mottagande kommunen att det inte blir en koncentrerad uppbyggnadsperiod som hårt belastar de tillgängliga resurserna för

exempelvis lokaler, bostäder, serviceinrättningar osv.

Den form av utlokalisering som är mest intressant för mottagar-kommuner med arbetslöshet är den personal-partiella dvs antalet utlokaliserade arbetstillfällen överstiger antalet medflyttande anställda. Detta innebär ju att företaget ifråga kommer att rekrytera en del arbetskraft på den lokala arbetsmarknaden. Antalet arbetslösa i kommunen kommer alltså att minska. Till detta kommer den ökning av sysselsättningen inom servicenäringar, byggnadsindustri etc som all utlokalisering för med sig.

2.2 Forskningsuppgiftens begränsning

Forskningsprojektet Utlokalisering är så omfattande att det är nödvändigt att man begränsar det genom att exempelvis dela upp det i flera etapper. En sådan uppdelning kan ansluta till den i föregående avsnitt givna indelningen av utlokaliseringarna i partiella och totala utlokaliseringar. Det är då flera skäl som talar för att den första etappen av forskningsprojektet bör omfatta studier av personal-partiella utlokaliseringar. Bland dessa märks främst att antalet utlokaliserade personer i detta fall är relativt begränsat. Det är ju endast den viktigaste personalen som följer med företaget medan resten rekryteras på mottagarorten. Som en enkel tumregel kan man ange att endast ungefär 10% av de anställda i ett företag tillhör denna personalkategori. Utlokaliseringen av de statliga verken kommer således att behandlas i en senare etapp av projektet medan exempelvis SCBs filialisering i Örebro tillhör den första etappen.

Det är naturligtvis omöjligt att inom ramen för ett relativt begränsat forskningsprojekt och allra minst då i dettas första etapp studera samtliga personal-partiella utlokaliseringar som har ägt rum här i Sverige. Man måste tyvärr nöja sig med att studera endast ett par sådana utlokaliseringar. För att rätt kunna bedöma effekterna av utlokaliseringen bör den ha ägt rum för minst 10 år sedan dvs vid mitten av 1960-talet. Det är alltså här fråga om en begränsning av projektet både till en viss tidsperiod och när det gäller antalet studerade fall.

2.3 Val av undersökningsort

Det viktigaste kriteriet för val av undersökningsort är naturligtvis att det har skett en utlokalisering av ett företag, verk eller motsvarande till den under mitten av 1960-talet. Vidare bör man välja fallen så att man får med olika stora tätorter. Den ena tätorten bör därför vara en medelstor stad av den typ som hör samman med utlokaliseringen av de statliga verken. Den andra tätorten bör ha en folkmängd som är klart mindre än 10000 invånare. Man skall dessutom försöka få med de båda fallen filialisering och en personal-partiell men för övrigt total utlokalisering. Det torde även vara en uppenbar fördel om man i det ena fallet kan arbeta med utlokaliseringen av ett statligt verk eller företag och i det andra med ett privat företag. Det visar sig då att TRIOs utlokalisering till Lönsboda 1964 och startandet och uppbyggnaden av SCBs filial i Örebro år 1967 uppfyller de här givna villkoren. Dessa båda utlokaliseringar kommer därför att studeras närmare i denna rapport. Som en allmän bakgrund till dessa studier ges en kortfattad beskrivning av Örebro och Lönsboda i följande avsnitt i denna rapport.

2.4 Örebro

Örebro är en av de större mellanstora tätorterna i Sverige och är på många sätt en typisk sådan tätort vad det gäller utbud av service, kultur etc, ålderssammansättningen av befolkningen, sammansättningen av näringslivet osv. Den tillhör det mellansvenska bälte som sträcker sig från Uppland - Sörmland mot sydväst till västkusten och som förutom Örebro även innehåller sådana mellanstora tätorter som Uppsala, Gävle, Västerås, Eskilstuna, Norrköping, Linköping, Jönköping och Borås. Rent historiskt lokaliserades Örebro vid ett vadställe över Svartån strax före dess utflöde i Hjälmararen. Ett vadställe som var en del av vägen från Västergötland längs Örebroåsen till Uppland. Örebro har alltså motsvarande läge vid Svartån som Linköping vid Stångån, Norrköping vid Motala ström osv. Redan under medeltiden var Örebro ett betydande handels- och kulturcentrum vilket bevisas bl a av att ett flertal betydelsefulla möten och riksdagar hölls i denna stad. Som exem-

	År			
Tätort	1960	1965	1970	1975
Örebro	71310	79417	90385	88125
Lönsboda	1700	1965	2285	2340

Tabell 2.1. Folkmängden i tätorterna Örebro och Lönsboda under perioden 1960 - 1975.

Table 2.1. Population in Örebro and Lönsboda built-up areas in 1960 - 1975. Örebro is situated in central Sweden north of lake Vättern and west of lake Hjälmarén. Lönsboda is a small place in the northeastern part of Skåne in south Sweden.

pel på detta kan nämnas mötet år 1347 vid vilket man gjorde utkastet till Magnus Erikssons allmänna landslag och 1529 års reformationsriksdag.

Befolkningsutvecklingen för Örebro följer samma mönster som för flera av de andra mellanstora tätorterna i mellersta Sverige. Som framgår av tabell 2.1 ökade Örebros folkmängd ännu under 1960-talet för att sedan stagnera och minska under åren 1970 - 1975. Trots denna minskning är Örebro Sveriges till storleken sjätte tätort år 1975.

Läder- och skoindustrin var länge en av de viktigaste industrierna i Örebro. Under exempelvis 1950-talet svarade denna industri och dess följdindustrier som skokrämstillverkningen för mer än 15% av antalet arbetstillfällen i tätorten. Numera svarar textil-, beklädnads- och lädervarutillverkningen för endast något mer än 2% av arbetstillfällena i Örebro. Samtidigt som skoindustrin har minskat i betydelse har metall- och maskinindustrin ökat i omfattning och år 1975 var ungefär 10% av de anställda i Örebro sysselsatta inom denna näringsgren. Som framgår av tabell 2.2 är numera den offentliga förvaltningen, industrin och handeln de viktigaste näringsgrenarna i Örebro kommun med 15000 respektive 8700 anställda.

Förutom SCBs filial med cirka 1000 anställda finns den del av Statens trafiksäkerhetsverk som har hand om bilregistreringen och bilregistret i Örebro. Denna tätort är också förläggningssort för Livregementets grenadjärer (I 3).

Näringsgren	Antal förvärvsarbetande
Jordbruk	2600
Livsmedelstillverkning	1350
Textil-, beklädnads- och lädervarutillverkning	1050
Trävaru-, massa-, papperstillverkning, grafiska produkter	1500
Maskin-, metall- och transportmedelstillverkning	5200
Byggnadsverksamhet	3200
Handel	8700
Samfärdsel, post, tele	2850
Bank- och försäkringsverksamhet, privata tjänster	5250
Offentlig förvaltning	15000
Övrig verksamhet	4750
Summa förvärvsarbetande	51450

Tabell 2.2. Antal förvärvsarbetande i Örebro kommun år 1975 uppdelade på de viktigaste näringsgrenarna.

Table 2.2. Number of workers in Örebro commune in 1975 divided into the most important occupations such as farming (jordbruk), textile (textil-, etc), wood and paper (trävaru-, etc), machine (maskin-, etc), building construction (byggnadsverksamhet), retail trade (handel), communication (samfärdsel, etc), banking and commercial services (bank-, etc), public administration and government services (offentlig förvaltning) and other occupations (övrig verksamhet).

Örebro är residensstad i Örebro län och har följaktligen länsstyrelse och landstingsförvaltning liksom ett regionsjukhus och sjuksköterskeutbildning knuten till detta. Bland övriga högskolor i Örebro märks den år 1966 startade gymnastik- och idrotts-högskolan och den följande år inrättade socialhögskolan. År 1967 fick Örebro även en universitetsfilial som sorterar under Uppsala universitet. Undervisningen vid denna filial är huvudsakligen inriktad på språk och samhällsvetenskapliga ämnen. Utöver de här uppräknade skolorna märks det musikpedagogiska institutet där man utbildar lärare för kommunal musikverksamhet. Totalt fanns det år 1975 något mer än 4000 studeranden inom den högre utbildningen i Örebro.

Örebro har också ett rikhaltigt kulturutbud med konstupställningar, konserter, teaterföreställningar osv. Man har 2 olika teaterlokaler i tätorten nämligen den år 1853 invigda och under 1970-talet renoverade Örebro teater (gamla teatern) och Hjalmar Bergman-teatern i det åren 1964 - 1965 uppförda medborgarhuset. Man har dessutom ett särskilt konserthus som man planerar att bygga om till ett musikens hus. Det finns även ett rikt musikliv i Öre-

bro med kammarorkester, symfoniorkester och regionmusikkår. Bland museerna märks kulturreseptatet Wadköping där man har återuppbyggt och på så sätt bevarat delar av den gamla bebyggelsen i Örebro.

2.5 Lönsboda

Lönsboda ligger i det nordöstra hörnet av Skåne, ungefär 5 km från Blekingegränsen och 10 km från Smålandsgränsen och är centralort i Örkened, Skånes till ytvidden största församling. Fram till 1974 var Örkened egen kommun men ingår numera i Osby kommun. Själva namnet Örkened kommer från ör och örken som betyder sandigt, stenigt, ofruktbart område. Det är samma ör som ingår i exempelvis namnen Öresund och Örebro.

Trots namnet var jordbruket den viktigaste näringen i Örkened långt in på 1900-talet. Ännu år 1950 var det mer än 4 gånger så många sysselsatta inom jordbruket som inom metallindustrin. Skogsbruk har alltid varit ett komplement till jordbruket i dessa trakter. Under 1700- och 1800-talet var tjära och pottaska jämte mastvirke de viktigaste skogsprodukterna. Under 1850-talet startade man tillverkning av spånkorgar i Örkened och denna produktion blev med tiden ganska omfattande med försäljning av korgar och med filialfabriker i bl a Danmark, England, Tyskland och Polen. Det finns fortfarande kvar korgtillverkning i begränsad omfattning i Lönsboda.

Under 1890-talet började man bryta svart granit i Örkened. Den viktigaste fyndigheten var i Gylsboda cirka 4 km sydost om Lönsboda. Till en början transporterade man den brutna stenen med hästforor till Rörvik vid sjön Immeln och därifrån prämadades den vidare längs sjön till järnvägsstationen Immeln. År 1901 öppnade man emellertid järnvägen mellan Sölvesborg och Älmhult med bl a Lönsboda och Gylsboda som stationer och i och med detta upphörde helt naturligt transporten via Immeln av sten från Gylsboda.

Stenindustrin i Örkened var under början av 1900-talet en verklig storindustri med uppskattningsvis mer än 500 anställda. Trots

detta uppstod det inte några större tätortsbildningar kring stenbrotten. Såväl arbetare som företagsledning föredrog att arbetarna inte bosatte sig vid stenbrotten i någon större utsträckning. Företagen ville ha kvar marken kring stenbrotten eftersom man inte riktigt hade klart för sig fyndigheternas omfattning och eftersom man måste ha tillgång till lämplig mark för skrottipparna. Vissa säkerhetsskäl torde även ha medverkat till att företagen ville ha kvar marken i sin ägo. I de fall man arrenderade brytningsrättigheterna av någon markägare var det denne som helt ensam avgjorde om han skulle sälja några tomter till arbetarna eller inte. Dessa ville ha relativt stora tomter med möjlighet till odling av potatis, frukt och grönsaker för husbehov. Helst skulle tomten vara så stor att man kunde hålla en gris och ett par getter för produktion av kött och mjölk för husbehov. Den borde dessutom ligga i närheten av en sjö med möjlighet till husbehovsfiske. Tomten fungerade faktiskt som en form av arbetslöshetsförsäkring som gjorde det möjligt för arbetaren att överleva perioder av arbetslöshet (Nordbeck & Rystedt 1972). Särskilt viktigt var detta för arbetarna inom den mycket konjunktur känsliga stenindustrin. Kraven på den egna tomtens storlek och beskaffenhet medförde att arbetarbebyggelsen spreds ut över ett stort område. Man accepterade en färdtid till arbetet om upp till 1.5 timme bara tomten för övrigt fyllde de uppställda villkoren.

Det var emellertid inte enbart arbetarbebyggelsen som låg utspridd långt från arbetsplatserna vid stenbrotten. Samma gällde även för servicen. De skomakare, toffelmakare, skräddare, lanthandlare osv som försåg bl a stenarbetarna med varor och tjänster bodde också långt ifrån varandra. I själva Gylsboda fanns det endast ett par affärer och en toffelmakare men för övrigt ingen annan service.

Även vid sekelskiftet var Lönsboda en ganska obetydlig kyrkby med endast ett 15-tal byggnader. Förutom den samhälleliga servicen med kyrka, pastorsexpedition, skola och fattighus fanns det även en del kommersiell service som sparbank, affärer m m i Lönsboda vid denna tid. Öppnandet av järnvägen till Älmhult och Sölvesborg år 1901 innebar ett uppsving för Lönsboda som blev centralort för ett stort omland.

År 1929 hade folkmängden i Lönsboda ökat till ungefär 600 personer. Lönsboda var nu en så pass stor tätort att man lät det bilda ett eget municipalsamhälle. Samtidigt tillsatte man en industrikommitté vars uppgift var att stimulera näringslivet i kommunen på olika sätt. Det dröjde emellertid till ett par år efter andra världskrigets slut innan det kom några nya större industriföretag till Lönsboda.

Svenska stålpressnings ab i Olofström hade vissa planer på att bygga en fabrik i Lönsboda vid mitten av 1940-talet men nöjde sig med en mindre poleranläggning i stället. Junex som var ett företag inom konfektionsbranschen startade år 1947 tillverkning av västar i Lönsboda med ett 15-tal anställda. Samma år byggde Färe ett pressgjuteri i Lönsboda. Efter ett års verksamhet hade detta företag ett 75-tal anställda. Förutom de här nämnda företagen eller deras efterföljare finns det i Örkened ytterligare några företag inom metallsektorn, sågverk, snickerifabriker, ett sten- och bildhuggeri, entreprenörföretag, åkerier m m.

Lönsboda har i förhållande till sin storlek med knappt 2500 invånare år 1975 ett stort utbud av service. I denna tätort finns det exempelvis relativt stora livsmedelsbutiker eller rättare livsmedelshallar varav en äldre ICA-butik, en relativt nybyggd Favörbutik och en alldeles ny Konsumbutik invigd under senhösten 1976. Bland övriga affärer märks blomster- och grönsaksaffär, handelsträdgård, byggnadsvaru- och järnaffärer, pappers- och färghandel, möbel- och bosättningsaffärer, el-affär, TV- och radioaffärer, uraffär, fotoaffär, herrekiperingsaffärer, mode- och tygaffärer m m. I Lönsboda finns det också konditori, restaurant och hotell liksom apotek, läkarstation, distriktssköterska, tandläkare, tandklinik, filial till försäkringskassan, banker, post, järnväg, bensinstationer, trafikskola, dam- och herrfrisörer etc.

Lönsboda blev en av de första orterna i Kristianstads län med barndaghem beroende på att andelen förvärvsarbetande kvinnor är mycket hög i denna tätort. År 1975 startade en förskola som kan ta hand om 80 barn dvs i stort sett alla 6-åringar och dessutom några 5-åringar i Lönsboda har möjlighet att gå i förskola. Vidare finns det grundskola med ett 3-parallelligt högstadium i

Näringsgren	Antal förvärvsarbetande
Jordbruk	29
Stenbrytning, sandtäkt	53
Tillverkning av kläder	132
Trävarutillverkning	52
Stenbearbetning	22
Metallframställning	18
Verkstadsvävarutillverkning	223
Byggnadsverksamhet	108
Handel	88
Samfärdsel	33
Bank- och försäkringsverksamhet	15
Offentlig förvaltning och andra tjänster	127
Övriga förvärvsarbetande	9
Summa förvärvsarbetande	909

Tabell 2.3. Antal sysselsatta i Lönsboda år 1970 uppdelade på näringsgren.

Table 2.3. Number of workers in Lönsboda built-up area in 1970 divided into different occupations group such as farming (jordbruk), quarrying (stenbrytning), wood industry (trävarutillverkning), stone-dressing (stenbearbetning), metal production (metallframställning), engineering industry (verkstadsvävarutillverkning), building and constructions (byggnadsverksamhet), retail trade (handel), transportations and communications (samfärdsel), banking and insurance buisness (bank- och försäkringsverksamhet) and administration, management, education and other services (offentlig förvaltning och andra tjänster).

tätorten. Närmaste gymnasier ligger i Olofström och Älmhult. I Osby finns det ett internatgymnasium som tar emot även elever från Örkened.

Det finns ett stort antal olika föreningar i Örkened. Bland idrottsföreningarna märks Lönsboda GIF som har sektioner för fotboll, friidrott, gymnastik, vintersport, orientering, handboll och tennis. Lönsboda simsällskap och Lönsboda brottarklubb är också mycket aktiva. Utbudet av olika kurser inom ABF och inom den kommunala vuxenutbildningen är mycket stort. Vill man snabbt skaffa sig nya bekanta i Lönsboda bör man tydligen deltaga i ett lämpligt antal kurser eftersom det verkar som om just deltagandet i kurser och studiecirkelar är en del av lönsbodaitens sätt att leva. När det gäller utbudet av nöjen är det tämligen magert i Lönsboda. Under vintern dansar man en gång i veckan i Folkets park. Det finns också en biograf i tätorten med 3 - 4 föreställningar i veckan.

Som framgår av tabell 2.1 har tätortsbefolkningen ökat från 1700 personer år 1960 till 2340 personer år 1975. Samtidigt har emellertid folkmängden i glesbygden i Örkened minskat ännu kraftigare än tätortsfolkmängden ökat varför Örkened totalt drabbats av en folkminskning under denna tid. I förhållande till folkmängden är utbudet av såväl kommersiell som samhällelig service överdimensionerat. Det primära målet i Lönsboda och i Örkened är således inte att bygga ut servicen ytterligare utan att få behålla den service man redan nu har.

3 METODER ATT BESKRIVA OCH ANALYSERA UTLOKALISERINGAR

Teoretiskt sett finns det ett flertal metoder att samla in och analysera data om utlokaliseringarna men rent praktiskt begränsas valet av metod av sådana faktorer som antalet utlokaliserade objekt och inte minst antalet utlokaliserade individer. Dessutom finns det ett visst samband mellan valet av metod att samla in data och metoderna att bearbeta dessa data. Det är därför lämpligt att man samtidigt som man gör en genomgång av olika analysmetoder även tar upp och behandlar de datafångstmetoder som är aktuella i samband med respektive analysmetod.

3.1 Källstudier och korsanalys av data

Den enklaste metoden att beskriva en utlokalisering och dess följder är vad man kan kalla för ett vetenskapligt reportage. Man försöker kartlägga förloppet av utlokaliseringen, de faktorer som låg bakom och påverkade denna, dess följder osv genom att studera och sammanställa data hämtade från olika källor som sammanträdesprotokoll från olika kommunala nämnder och från det utlokaliserade företaget osv. Till denna grupp av källor kan man även räkna lokaltidningarna. Data hämtade från sådana källor ger emellertid ofta en alltför ofullständig bild av utlokaliseringens förlopp och dess följder. Spelet bakom kulisserna finns inte redovisat i några protokoll eller i annat skrivet, mer eller mindre offentligt material. Ofta har emellertid de personer som ligger bakom en utlokalisering, antingen de var kommunala förtroendemän eller de tillhörde företagsledningen, fört privata anteckningar eller dagböcker. Genom ostrukturerade personliga

intervjuer med sådana nyckelpersoner kan man ofta få en betydligt fylligare bild av utlokaliseringen och dess följder än vad man kan få genom att enbart studera det offentliga källmaterialet.

Det som skiljer det vetenskapliga reportaget från ett vanligt reportage är kravet på en kritisk granskning av data och av källor. Genom att korsanalysera data från olika källor kan man rensa bort felaktiga eller tvivelaktiga uppgifter och på så sätt få fram en såvitt möjligt korrekt bild av verkligheten.

Det vetenskapliga reportaget är särskilt lämpligt att använda i de fall man vill studera enstaka eller mycket få objekt respektive individer. Detta innebär att man bör använda denna metod för att studera själva utlokaliseringen av TRIO till Lönsboda respektive startandet och uppbyggnaden av SCBs filial i Örebro.

3.2 Den socio-tekniska hypotesprövningen

Den socio-tekniska hypotesprövningen påminner ganska mycket om det vetenskapliga reportaget frånsett att man arbetar med på förhand uppställda hypoteser som man försöker falsifiera. Metoden förklaras enklast genom ett exempel. Man vill bilda sig en uppfattning om vad som händer när man kastar en sten och ställer därför upp hypotesen att en sten som kastas upp i luften alltid försvinner ut i rymden och aldrig faller tillbaka ner på jorden igen. Sedan utför man experimentet och finner att stenen inte försvinner ut i rymden. Den uppställda hypotesen visade sig alltså vara felaktig.

Det bör kanske särskilt påpekas att man aldrig kan verifiera en hypotes med hjälp av den socio-tekniska hypotesprövningen. För varje gång man gör ett försök vars resultat sammanfaller med hypotesen ökar man visserligen sannolikheten för att den är riktig men man vet inte hur stor denna sannolikhet är eller hur stor ökningen av den är. Metoden skiljer sig alltså från den statistiska hypotesprövningen med vars hjälp man ofta kan bestämma sannolikheten för att ett skattat värde tillhör ett visst intervall kring det verkliga värdet.

Den socio-tekniska hypotesprövningen används ofta av socialekologerna. Den har även använts av Nordbeck i samband med en känslighetsanalys av lokaliseringsmodeller (Nordbeck & Rystedt 1972) och i samband med studier av den urbana markkonsumtionen (Nordbeck 1977). I fallet känslighetsanalysen arbetade han med ett flertal hypoteser om att lokaliseringsmodellen gav helt olika resultat beroende på hur noggrant man gav ingångsdata, om man använde fågelvägsavstånd eller verkliga vägvstånd i lokaliseringsberäkningarna, vilken funktion man använde för att bestämma transportkostnaderna i dessa beräkningar osv. Även i fallet markanvändningsstudierna arbetade Nordbeck (1977) med ett antal hypoteser om att det inte fanns några skillnader i den urbana markkonsumtionen mellan olika regioner. Som exempel på en sådan hypotes kan nämnas antagandet att tätortsbebyggelsen i icke-jordbruksbygder är lika kompakt som den i jordbruksbygderna. Tätorterna i jordbruksbygderna visade sig emellertid vara klart mera kompakt byggda än övriga tätorter vilket åtminstone delvis beror på att konkurrensen om marken är hårdare i dessa regioner än i de övriga. Den uppställda hypotesen visade sig alltså vara felaktig.

Den socio-tekniska hypotesprövningen är särskilt användbar i de fall då antalet studerade objekt respektive individer är litet. Det är således lämpligt att använda denna analysmetod i samband med att man studerar TRIOs utlokalisering till Lönsboda. I detta fall rör det sig nämligen endast om ett 15-tal personer som flyttade med företaget från Stockholm.

3.3 Tabell- och diagramanalys

Ett av de vanligaste sätten att bearbeta insamlade data är att man sammanställer och redovisar dem i form av tabeller och diagram som man sedan analyserar. Denna analys kan vara rent beskrivande av typen att av de tillfrågade uppgav 75% att de var fullt nöjda med kulturutbudet på utlokaliseringsorten. Något mera avancerad blir analysen om man använder tekniken med att korstabulera svaren på frågorna med varandra eller med bakgrundsvariablerna som ålder, kön, civilstånd och utbildning. Med hjälp av en sådan korstabulering kan man upptäcka vissa samband av typen att

de som är nöjda med kulturutbudet på den nya orten är missnöjda med den allmänna servicen på orten ifråga osv.

För att en tabell- och diagramanalys skall vara meningsfull måste antalet observationer vara inte alltför litet. Att uppge att av de tillfrågade ansåg 33% att kulturutbudet i den nya orten var tillfredsställande är direkt missvisande om man har frågat endast 3 personer allt som allt. Detta förhållande gör att man knappast kan använda en diagram- och tabellanalys i fallet TRIOs utlokalisering till Lönsboda medan en sådan analysteknik är lämplig i fallet SCBs filialisering i Örebro.

3.4 Korrelations- och regressionsanalys

Ofta kompletterar man den enkla tabell- och diagramanalysen med en korrelations- och regressionsanalys av materialet. Fördelen med ett sådant förfarande är att man dels får ett mått på samvariationen mellan 2 eller flera variabler, den s k korrelationskoefficienten, och dels kan bilda sig en uppfattning om hur pass säkert det beräknade värdet på korrelationskoefficienten är. Korrelationskoefficientens värde ligger mellan -1 och $+1$. Värdet -1 innebär att höga värden på den ena variabeln motsvaras av låga värden på den andra och vice versa. Plottar man in värdena på variablerna i ett diagram får man ett antal punkter som ligger på en rät linje. Detta är för övrigt även fallet då värdet på korrelationskoefficienten är lika med $+1$ men i detta fall motsvarar höga värden på den ena variabeln höga värden på den andra. Motsvarande gäller även för de låga värdena. Värdet 0 på korrelationskoefficienten anger att det inte finns något samband mellan variablerna. Den enklaste formen av regressionsanalys kan beskrivas som en anpassning av en linje eller kurva till en punktsvärm inlagd i ett diagram.

För såväl korrelations- som regressionsanalysen gäller att man måste ha tillräckligt många värden på variablerna för att den skall bli meningsfull. Det är därför uteslutet att använda dessa analysmetoder på material från TRIOs utlokalisering till Lönsboda. Även i fallet SCBs filialisering i Örebro är det tveksamt om man

bör använda någon av dessa metoder. Sambandet mellan olika par av variabler är nämligen i de flesta fall så klart uttalat att det direkt framgår av den enklare tabellanalysen. Dock kan man använda korrelationskoefficienterna till att välja ut intressanta par eller grupper av variabler som man sedan analyserar för sig genom exempelvis korstabulering eller med hjälp av någon annan motsvarande analysmetod.

3.5 Multivariat analys

De metoder för multivariat analys som man kan använda till att analysera data om utlokaliseringar är variansanalys och faktoranalys. Variansanalys kan användas till att avgöra om det finns några skillnader mellan eller inom grupper av individer eller variabler. Karakteristiskt för variansanalysen är att man först gör grupperingarna och sedan analysen av materialet. Detta gör att den är av mindre intresse i detta sammanhang.

Faktoranalysen är den av de multivariata analysmetoderna som är mest intressant för analys av data om utlokaliserade och utlokaliseringar. Man kan bland annat använda den till att bestämma de faktorer som har påverkat de utlokaliseras anpassning på den nya orten men också till att göra en gruppering av dessa personer.

Faktoranalysen utarbetades ursprungligen av psykologerna som har använt den särskilt mycket inom intelligensforskningen till att bestämma de faktorer som bygger upp den mänskliga intelligensen. Spearman (1904) kom fram till en generell intelligensfaktor och vid sidan om denna ett antal specifika faktorer som specialbegåvning för matematik, språk, logik etc. Thurstone (1947) fann däremot att intelligensen är uppbyggd av ett flertal allmänna grupp-faktorer som den verbala, den logiska, den numeriska och den spatiala faktorn. Faktoranalys har även använts inom miljö- och boendeforskningen i bland annat studier av miljöperception (Küller 1972) och av människors attityder till och berördhet av vissa planeringsåtgärder (Emgård 1977). En fullständig beskrivning av metoden finns i bland andra Harman (1967) och Lawley & Maxwell (1971).

Ingångsdata i en faktoranalys måste vara ett värde för varje variabel och för varje observation (objekt, individ eller motsvarande) eller eventuellt bearbetningar av sådana data, exempelvis korrelationskoefficienter för alla par av variabler. I fallet utlokalisering är man bland annat intresserad av att studera konsekvenserna för de berörda personerna och hur utlokaliseringen har påverkat och förändrat situationen för dessa personer. Det enklaste sättet att få fram data om detta är att fråga varje enskild person hur han uppfattar sin situation, om den har blivit bättre eller sämre som en följd av utlokaliseringen osv. Vid denna insamling av data är det viktigt att samtliga försökspersoner får identiskt samma frågor under så likartade förhållanden som möjligt. För att kunna uppfylla detta krav måste man arbeta med starkt strukturerade frågor vilket i sin tur innebär att man i detta fall bör samla in data med hjälp av någon form av enkätformulär.

3.6 Datafångsten

Redan i samband med genomgången av bearbetnings- och analysmetoderna i avsnitten 3.1 - 3.5 i denna rapport diskuterades lämpliga kombinationer mellan analysmetoderna och olika metoder att samla in data. Det torde därför vara tillräckligt att ge en sammanfattning av dessa diskussioner i det följande samtidigt som man anknäuter datainsamlingsmetoderna till de olika deletapperna av undersökningen.

Förutom studier av olika skriftliga källor som protokoll från sammanträden med nämnder, företagsledning osv, eventuellt gjorda utredningar m m är intervjuer med nyckelpersoner som kommunala förtroendemän, företagsledare etc den viktigaste metoden att samla in data om utlokaliseringen av såväl TRIO till Lönsboda som delar av SCB till Örebro. Dessa intervjuer måste vara i stort sett ostrukturerade. Denna intervjumetod bör även användas när man samlar in data om de konsekvenser för företaget respektive verket, mottagarorten respektive kommunen som utlokaliseringen har fört med sig.

När det gäller effekterna för de utlokaliserade människorna måste man använda olika metoder att samla in data om dessa i fallen Lönsboda och Örebro. I fallet Lönsboda bör man använda tekniken med personliga intervjuer som inte är alltför hårt bundna av ett på förhand uppgjort schema. Man bör visserligen ha strukturerat intervjufrågorna så pass mycket att man får med alla de aspekter på utlokaliseringen som man är intresserad av men man får inte vara så hårt bunden av struktureringen att man inte kan göra avvikelser från den. I och för sig har man ju gjort en viss strukturering av materialet i och med att man har ställt upp en del hypoteser om effekterna av utlokaliseringen. Hypoteser som man i princip skall visa vara felaktiga. Det är dock troligt att det efter hand som undersökningen fortskrider visar sig vara nödvändigt att ställa upp nya hypoteser eller att ändra de ursprungliga så att de stämmer överens med de erfarenheter som man skaffar sig under arbetets gång. Sådana förändringar måste helt naturligt påverka utformningen av intervjuerna och dessas innehåll. Det visar sig kanske rent av vara nödvändigt att komplettera de först genomförda intervjuerna med hänsyn till detta.

När det gäller Örebroundersökningen är antalet berörda personer så pass stort att personliga intervjuer är uteslutna av kostnads-skäl. De valda metoderna att analysera data i fallet Örebro kräver också så vitt möjligt enhetlig datainsamling och strukturera-de data vilket innebär att den lämpligaste metoden att samla in data i detta fall är någon form av enkätundersökning.

4 UPPLÄGGNING OCH GENOMFÖRANDE AV DATAINSAMLINGEN

4.1 Data om utlokaliseringen av TRIO och SCB

Bakgrundsmaterial om utlokaliseringen av delar av statistiska centralbyråns verksamhet till Örebro och uppbyggnaden av SCBs filial i denna tätort finns redovisat i bl a en uppsats av Berglund (1972) och i den huvudrapport som delegationen för lokalisering av statlig verksamhet angav 1970 (SOU 1970:29). Motsvarande material om TRIOs utlokalisering till Lönsboda har ställts samman i ett examensarbete vid Lunds tekniska högskola (Svensson & Westlin 1975). Detta material har sedan kompletterats med data hämtade från anslagsframställningar, verksamhetsberättelser, sammanträdesprotokoll etc och från intervjuer med en del nyckelpersoner som SCBs platschef i Örebro och TRIOs platschef i Lönsboda.

4.2 Intervjuerna och aspekter på utlokaliseringen

Som tidigare nämnts i kapitel 3 i denna rapport bör man använda tekniken med relativt ostrukturerade personliga intervjuer med de som flyttade med TRIO till Lönsboda för att få data om följderna av utlokaliseringen för dessa personer, hur de har anpassat sig på den nya bostadsorten osv. Trots önskemålet om helt "spontana" och ostrukturerade intervjuer måste man se till att dessa täckte olika sidor eller aspekter på utlokaliseringen. Det är därför lämpligt att man upprättar en lista över olika sådana aspekter innan man gör själva intervjuerna. En lista som man eventuellt kan komplettera om det i samband med dessa visar sig att man har missat någon i sammanhanget väsentlig aspekt. En

sådan lista kommer naturligtvis även att vara till stor hjälp när man skall konstruera enkätformuläret för Örebroundersökningen. Den slutliga listan kom att innehålla rubrikerna flyttningen, familjen, arbetet, bostaden, ekonomin, servicen i den nya bostadsorten, fritiden, umgänget, medflyttande makes/makas och barns situation och den allmänna attityden till den nya bostadsorten. I det följande kommenteras var och en av dessa rubriker för sig.

Familjen

Det rör sig här om allmänna data om familjebakgrunden som familjens storlek, sammansättning, sysselsättning, eventuellt de olika familjemedlemmarnas födelseort, utbildning, nuvarande bostadsort för vuxna barn etc.

Flyttningen

I detta sammanhang tar man upp sådana delaspekter som orsakerna till att man valde att lämna Stockholm, om man hade möjlighet att få annat lika bra arbete om man hade stannat kvar i Stockholm, hur man blev informerad om utlokaliseringen och kvaliteten på denna information osv.

Arbetssituationen

Under denna rubrik behandlas sådana faktorer som trivseln på den nya arbetsplatsen, förändringen av den allmänna arbetssituationen vad gäller exempelvis stress, effektivitet och förhållandet till arbetskamrater och arbetsledning m m.

Bostaden

Intressanta data om bostadsförhållandena är typ av bostad före och efter utlokaliseringen liksom dess storlek, standard och kostnad vid dessa båda tillfällen. Med hjälp av sådana data kan man bestämma förändringen av bostadsförhållanden i samband med utlokaliseringen.

Ekonomin

En av de viktigaste drivfjädrarna bakom att man flyttar från en ort till en annan är förhoppningen att man skall få det bättre

på den nya orten rent ekonomiskt sett. Det kan därför vara av intresse att ta fram data om hur de utlokaliserade upplever sin ekonomiska situation och hur de uppfattar kostnadsläget i den nya orten i jämförelse med deras situation i Stockholm. För att rätt kunna bedöma förändringen av ekonomin och i vad mån denna beror på utlokaliseringen måste man även ha tillgång till vissa bakgrundsdata som familjeförhållanden, tjänsteställningen och bostadens storlek och standard.

Service

Service och utbudet av service kan man dela upp i 2 olika huvudgrupper nämligen kommersiell service och samhällsservice. Den senare av dessa båda grupper innehåller bl a sådan service som hör samman med av stat, landsting eller kommun anordnad utbildning, sjukvård, tandvård, barntillsyn m m. Till denna grupp räknas också den service som kommunen som sådan tillhandahåller och tillhandahåller de utlokaliserade t ex när det gällde att skaffa fram lämpliga bostäder, ordna med barntillsynen och skaffa lämpligt arbete till medflyttarna.

Fritiden

Det är mycket troligt att utlokaliseringen har medfört att man använder fritiden på ett helt annat sätt på den nya bostadsorten än vad man gjorde i Stockholm. Mängden utbudna fritidsaktiviteter är ju mycket större i Stockholm liksom urvalet. Förutom att få fram data om förändringen av fritidsanvändningen bör man också ta fram uppgifter om hur man upplever dessa förändringar, och om man uppfattar dessa som positiva eller negativa.

Umgänget med vänner och bekanta

Flyttningen till Lönsboda respektive Örebro innebar att man bröt upp från sin vänskapskrets i Stockholm och att det fysiska avståndet mellan den gamla och nya bostadsorten gjorde det svårt att umgås med sina gamla vänner. Försökte man trots dessa svårigheter att hålla sig fast vid det tidigare umgänget i Stockholm eller försökte man skaffa sig nya bekanta och vänner på den nya bostadsorten så snart som möjligt efter utlokaliseringen? Det är alltså här fråga om data om anpassningen av umgängesvanorna till

den nya orten och i viss mån det sociala livet i denna. I detta sammanhang bör man även ta reda på om den utlokaliserade har någon tidigare anknytning till den nya bostadsorten och hur i så fall detta har påverkat hans eller hennes anpassning till de nya förhållandena.

Medflyttarnas situation

En intressant fråga som man bör behandla i detta sammanhang är om det finns någon skillnad mellan anpassningen på den nya bostadsorten för å ena sidan de ensamstående och å andra sidan de som hade familj redan före utlokaliseringen. Dessutom bör man försöka klarlägga de problem som uppstod i och med flyttningen när det gäller medflyttande makes/makas situation, arbete, fritid osv liksom då det gäller situationen för medflyttande barn, deras skolgång, kamrater och fritidsintressen.

Allmänna attityder

I detta sammanhang gäller det att få fram information och data om de utlokaliserades och eventuella medflyttares allmänna inställning till utlokalisering av företag och verk från storstadsområden och deras allmänna attityder till den nya bostadsorten. En annan intressant uppgift som avspeglar ett eventuellt missnöje med den nuvarande situationen är om man hyser några planer på att flytta tillbaka till Stockholm och hur pass allvarligt menade dessa planer i så fall är. Det kan också vara givande att ta reda på vad man uppfattar som mest positivt respektive mest negativt med storstaden respektive den nya bostadsorten.

4.3 Intervjuundersökningen

Under hösten 1975 genomfördes intervjuerna i Lönsboda. En intervju tog i genomsnitt nästan 3 timmar vilket innebar att man hann med endast en intervju per kväll. Intervjuerna utfördes av 2 personer som växelvis frågade respektive skrev ner svaren. Följande dag gick man igenom anteckningarna och läste dem mot varandra samtidigt som man kontrollerade att man fått med samtliga intressanta aspekter på utlokaliseringen enligt föregående avsnitt i

denna rapport. Dessutom försökte man rensa bort onödig och ovidkommande information innan man ställde samman och skrev rent anteckningarna. Detta arbete var ganska tidskrävande och tog ungefär 3 gånger så lång tid som själva intervjuerna. Arbetstiden för en intervju rörde sig alltså om en 20 - 25 arbetstimmar.

4.4 Enkätformuläret

Med utgångspunkt från erfarenheterna från intervjuundersökningen konstruerades ett enkätformulär med frågor som ganska väl täckte de i avsnitt 4.2 i denna rapport behandlade aspekterna på utlokaliseringen. Antalet frågor var lika med 52 men flera av dessa bestod av ett antal delfrågor varför totala antalet variabler blev lika med 119.

Frågorna i enkätformuläret kan med hänsyn till svaren delas in i 5 olika grupper nämligen numeriska frågor, frågor med angivna svarsalternativ, ja-nej-frågor, skattningsfrågor och helt öppna frågor. Den första av dessa grupper, de numeriska frågorna, omfattar huvudsakligen bakgrundsvariabler som födelseår, anställningsår vid företaget, år för bosättning i Stockholm, år för flyttningen från Stockholm, antalet barn och dessas födelseår, antal månader före utlokaliseringen som man blev informerad om denna m m.

Många av frågorna med angivna svarsalternativ hör också de till bakgrundsvariablerna. Så är exempelvis fallet med frågorna om kön, utbildning, civilstånd och bostadstyp. Enkätformuläret innehåller emellertid även frågor med givna svarsalternativ om andra variabler än de rena bakgrundsvariablerna. Som exempel på detta kan nämnas frågorna om sysselsättningssituationen för medflyttande make/maka respektive medflyttande barn, om umgänget på den nya bostadsorten och om anledningen till att man följde med företaget då det flyttade från Stockholm.

Det tredje slaget av frågor i enkätformuläret, ja-nej-frågorna, är sådana som anger tidigare anknytning till utlokaliseringsorten, om medflyttande sökt respektive fått lämpligt arbete sedan

flyttningen, möjlighet att få annat likvärt arbete i Stockholm osv.

Skattningsfrågorna berör i stor utsträckning förhållandena på utlokaliseringsorten jämförda med dem i Stockholm. Man frågar helt enkelt om en given företeelse är bättre, lika med eller sämre på utlokaliseringsorten än i Stockholm och låter försökspersonen kryssa för det alternativ som han anser vara det riktiga. I de flesta fall använder man emellertid en 5-gradig skattnings skala i enkätformuläret dvs en skala med graderna mycket bättre, bättre, lika med, sämre och mycket sämre i den nya bostadsorten än i Stockholm. De förhållanden eller företeelser som man vill belysa med hjälp av svaren på skattningsfrågorna är bl a bostadens beskaffenhet, ekonomin, levnadskostnaderna, samhällsservicen, den kommersiella servicen, kulturutbudet, umgänget, arbetssituationen, barnens situation, uppväxtmiljön och fritidssysselsättningarna och användningen av fritiden. Hela tiden gäller det ju att få fram data om vad utlokaliseringen har inneburit för den utlokaliserade och hur han har anpassat sig till förhållandena på den nya bostadsorten. Kvaliteten på informationen om utlokaliseringen, om denna information överensstämde med de verkliga förhållandena och hur den fungerade rent allmänt är andra exempel på användning av skattningsfrågor.

De öppna frågorna slutligen besvaras av försökspersonen helt med dennes egna ord. Som exempel på frågor i denna grupp kan nämnas vad man tycker bäst respektive sämst om i Stockholm respektive i utlokaliseringsorten och om utlokaliseringen har påverkat försökspersonens förhållanden på något sätt.

4.5 Målgrupperna

Teoretiskt sett berör ett beslut om och ett genomförande av en utlokalisering ett stort antal personer på såväl den gamla som nya orten. De närmast berörda är dock de anställda vars arbetsuppgifter flyttas från den ena orten till den andra och de är naturligtvis tillsammans med sina familjer den viktigaste målgruppen för en undersökning om utlokaliseringens konsekvenser för de

enskilda anställda. Man kan emellertid dela upp målgruppen i ett antal delgrupper. För det första kan man dela upp den i de båda grupperna kvarstannare och medföljare. Kvarstannarna är de anställda som var så hårt bundna vid Stockholm som bostadsort av exempelvis familjeskäl eller dylikt att man hellre slutade sin anställning än följde med företaget när det lämnade Stockholm. I de båda här aktuella fallen av utlokalisering är det inte så intressant att studera kvarstannarna. När det gäller TRIO var det endast någon enstaka tjänsteman nära pensionsåldern som inte följde med till Lönsboda medan det aldrig var aktuellt att någon arbetare skulle följa med företaget då det flyttade från Stockholm. För SCB gäller att den som inte kan följa med sin tjänst då den flyttar till Örebro kan få annan tjänst vid SCB i Stockholm. I realiteten innebär det att tjänstemannen får behålla sin tjänst i Stockholm medan han får nya arbetsuppgifter. Det förekommer dessutom ofta att en tjänsteman föreslår verksledningen att hans arbetsuppgifter och tjänst överflyttas till Örebro. I ett sådant fall följer naturligtvis tjänstemannen med till Örebro.

De anställda som följde med företaget, medföljarna, kan i sin tur delas upp i 2 olika undergrupper nämligen de som av en eller annan anledning har slutat sin anställning och de som fortfarande arbetar kvar på företaget. Av de som slutat är återflyttarna till Stockholm de i detta samband mest intressanta eftersom de tydligen har haft vissa svårigheter att anpassa sig i den nya miljön. För jämförelses skull bör man ta med ytterligare 2 grupper i en undersökning om utlokalisering nämligen nyanställda inflyttade icke-storstadsbor och genuina orsbor.

När TRIO flyttade från Stockholm till Lönsboda år 1964 var det ett 15-tal tjänstemän som flyttade med företaget. Av dessa är nästan exakt hälften ännu kvar inom företaget. Det har alltså varit en mycket låg omsättning bland tjänstemännen vid TRIO. Antalet återflyttare är också det mycket lågt och är ungefär lika med en fjärdedel av de ursprungliga utlokaliserade tjänstemännen.

När det gäller SCBs filial i Örebro är det gott och väl 100 av tjänstemännen som tidigare tjänstgjort vid SCB i Stockholm. Bland

dessas finns det emellertid några som knappast tillhör målgruppen. Det är dels de som har sökt en helt ny tjänst i Örebro och dels de som visserligen har arbetat på SCB i Stockholm men som bodde i en annan tätort och arbetspendlade mellan denna och Stockholm. Kvar blir ett 90-tal tjänstemän som tillhör den egentliga målpopulationen.

Återflyttarna från Örebro till Stockholm är ännu så länge mycket fåtaliga. Enligt uppgift rör det sig endast om en handfull personer. Det viktigaste skälet till att man har lämnat Örebro är förändrade familjeförhållanden. Eftersom återflyttarna är så få och skälen till att de flyttade åter så klart uttalade är det knappast motiverat att ta med denna grupp i undersökningen.

I fallet TRIOs utlokalisering till Lönsboda diskuterades önskvärdheten av att ta med ett par jämförelsegrupper i undersökningen nämligen genuina ortsbor och anställda icke-ortsbor inflyttade från andra orter än storstäderna. Det skulle nämligen vara mycket intressant att undersöka om det fanns någon skillnad mellan trivsel och anpassning till miljön mellan dessa grupper och den egentliga målgruppen. Tyvärr medger inte projektets begränsade resurser att man gör en motsvarande utvidgning av Örebroundersökningen. Bland dem som har fått sina arbetsuppgifter flyttade från Stockholm finns det en grupp omfattande pendlarna mellan SCB i Stockholm och en bostadsort utanför själva storstadsområdet. Det kan vara mycket intressant att låta även denna grupp ingå i undersökningen och undersöka om de som tillhör denna grupp trivs bättre eller sämre i Örebro och om de hade lättare eller svårare för att anpassa sig till livet i Örebro än de som tillhör den egentliga målpopulationen.

4.6 Enkätundersökningens genomförande

Enkätformuläret konstruerades under hösten år 1976. Det sändes på "remiss" till de i Lönsboda som ingick i huvudmålgruppen och som hade intervjuats ungefär 1 år tidigare. Dessa personer fyllde i formuläret och sände det tillbaka med mycket värdefulla kommentarer. Formuläret justerades med hänsyn tagen till dessa och

skickades sedan till SCB i Örebro som distribuerade det till de anställda som tillhörde målpopulationen. Den första omgången formulär sändes iväg andra veckan i december 1976. Försökspersonerna sände sedan tillbaka de ifyllda formulären direkt till forskningsprojektet. Hela enkätundersökningen med 3 påminnelser var avslutad den första veckan i februari 1977.

Det använda systemet att distribuera och samla in frågeformulären gör att man kan fullständigt garantera försökspersonernas anonymitet. Även om man har tillgång till SCBs utsändningslista kan man nämligen inte koppla ihop person och frågeformulär eftersom dessa är helt omärkta. Däremot var svarskuverten nummerade men så snart enkätformuläret hade tagits ut från kuvertet bröts sambandet mellan det och SCBs namnlista.

4.7 Bortfallet

Av de som ingick i Lönsbodaundersökningens olika målgrupper var det endast en återflyttare som på grund av personliga skäl bad att få slippa att bli intervjuad om sin tid vid TRIO i Lönsboda. Som syns ett gott gensvar. Å andra sidan är antalet personer som tillhör de olika målgrupperna så litet att även ett bortfall av endast en enda person kan snedvrída resultatet. Eftersom återflyttarna inte är den egentliga huvudmålgruppen i denna undersökning är dock risken för en sådan snedvridning ganska minimal i detta fall.

Gensvaret från den utlokaliserade personalen vid SCBs filial i Örebro var även det mycket gott. Det kom faktiskt in lika många svar som antalet personer upptagna på SCBs utsändningslista. Alla utom en sände nämligen tillbaka enkätformulären och denne ende ringde och meddelade projektgruppen att han inte tillhörde målgruppen eftersom han inte var utlokaliserad. Han hade dessutom slutat sin anställning vid SCB på grund av familjeskäl. Av de som sände tillbaka enkätformuläret var det ett knappt 15-tal som inte hade fyllt i detta eftersom de ansåg sig inte höra till målgruppen. De flesta av dessa var inte direkt utlokaliserade men det fanns tyvärr några pendlare med bland denna grupp. Som påpekats

i avsnitt 4.5 i denna rapport är emellertid även dessa före detta pendlare mellan SCB i Stockholm och en bostadsort utanför själva storstaden en i sig intressant undersökningsgrupp. Man borde därför ha utformat enkätformuläret på ett sådant sätt att det direkt framgick av detta att man även var intresserad av pendlarna som en särskild målgrupp genom att t ex skriva förra bostadsorten i stället för Stockholm.

4.8 Jämförelser mellan intervjuer och enkäter

Uppläggningsen av undersökningen med såväl intervjuer av och enkäter till personerna i huvudmålgruppen utlokaliserade tjänstemän vid TRIO i Lönsboda gör det möjligt att jämföra dessa båda olika metoder att samla in data. Trots att dessa metoders för- och nackdelar är väl kända från andra undersökningar kan det vara av intresse att här göra en sådan jämförelse. Man måste dock naturligtvis ha klart för sig att de slutsatser som man kan dra av Lönsbodamaterialet gäller denna speciella undersökning och att de inte utan vidare kan överföras till andra undersökningar. Trots detta förbehåll ger resultatet en ungefärlig uppfattning om hur relationerna är mellan de olika metoderna att samla in data av denna typ och deras för- respektive nackdelar.

De personliga ostrukturerade intervjuerna är mycket tidskrävande och arbetsamma att genomföra för både intervjuerna och de intervjuade. Detta medför i sin tur att de blir mycket dyrbara. Utöver ersättning för den tid som själva intervjun tog kommer betalning för tiden att ställa samman och renskriva intervjuanteckningarna. Till detta kommer dessutom övertids-, rese- och traktamentersättningarna. Uppskattningsvis blev den personliga intervjun 30 - 50 gånger så dyrbar som motsvarande enkätintervju. Dessa siffror gäller då för ett 20-tal personliga intervjuer i Lönsboda och Stockholm och ett 100-tal enkätintervjuer i Örebro. I detta sammanhang kan man också observera att kostnaden för varje ytterligare enkätintervju är mycket låg medan motsvarande kostnad för en personlig intervju är i stort sett densamma som för den första intervjun.

Enkätformuläret innehöll en speciell fråga om den tid som det tog att fylla i det. Enligt svaren på denna fråga tog det i genomsnitt knappt 15 minuter för försökspersonen att gå igenom och klara av frågorna i formuläret. Som tidigare påpekats i denna rapport tog en personlig intervju i genomsnitt 3 timmar att göra. Det är således betydligt mindre tidskrävande för en person att drabbas av en enkätundersökning än att bli utsatt för en personlig ostrukturerad intervju som lätt blir en helaftonsföreställning.

Bearbetningen av det material som man har samlat in med hjälp av intervjuundersökningar är även den mycket tidskrävande och därmed även dyrbar. Vill man behandla sådant material med hjälp av en dator måste man först koda det vilket i princip innebär att man konstruerar ett enkätformulär som man sedan själv fyller i med hjälp av intervjusvaren. Först sedan detta är gjort kan man stansa in materialet på hålkort. I fallet enkätundersökningar kan man i de flesta fall stansa in materialet direkt från enkätformulären utan någon mera omfattande kodning. Detta naturligtvis under förutsättning att man har konstruerat formuläret med den utgångspunkten att det skall vara självkodande. Även i de fall man av en eller annan anledning är tvungen att göra en omkodning av materialet är det fördelaktigt om man har detta givet i form av väl strukturerade enkätformulär. När det gäller Örebroundersökningen stansade och läste man in data från terminal med hjälp av ett konversationsprogram varför man inte behövde koda enkätformulären. Trots detta bedömde man inom projektet det som önskvärt att man gick igenom de olika enkätformulären ordentligt ytterligare en gång samtidigt som man dels gjorde en viss manuell bearbetning av materialet som sammanslagningar av frågor, uteslutning av en del frågor osv och dels kodade det bearbetade materialet. Denna bearbetning och kodning av enkäterna tog i genomsnitt endast 5 minuter per formulär dvs betydligt kortare tid än vad det tar att bara ögna igenom anteckningarna från en intervju ingående i Lönsbodaundersökningen.

När det gäller mängden av den information som man får fram med hjälp av intervjuer respektive enkätundersökningar kan man lägga de båda aspekterna på den att den skall vara tillräckligt bred

och tillräckligt detaljrik så att man ordentligt kan behandla och belysa de problem som man avser att klargöra med hjälp av den aktuella undersökningen. Intervjumetoden är överlägsen enkätmetoden i båda dessa avseenden. Intervjuerna innehåller regelmässigt mera detaljrik information än motsvarande enkätundersökningar. Det är ju också mycket enkelt att vidga intervjuerna så att man får med nya aspekter som har aktualiserats under tidigare intervjuer. En möjlighet som man inte har vid enkätundersökningarna.

Samtidigt som flexibiliteten och möjligheten att förändra utformningen av och innehållet i en personlig intervju är metodens stora styrka är den även dess svaghet. Försökspersonerna är ofta mycket känsliga för intervjuaren och vad de tror att denne väntar sig att de skall svara. Det är tyvärr alltför ofta som en intervjuare framställer en fråga på ett sådant sätt att den blir vad man inom rättsväsendet kallar för ledande. Omedvetet suggererar alltså intervjuaren försökspersonen att svara på ett visst sätt, som då inte i första hand avspeglar försökspersonens uppfattning utan mera intervjuarens. Sådana framsuggerade svar snedvrider naturligtvis resultatet av undersökningen helt och hållet. När det gäller enkätundersökningarna är risken för en snedvridning av resultatet på grund av att försökspersonen suggererats att svara på ett visst sätt nästan obefintlig.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att man bör använda intervjumetoden att samla in data om exempelvis utlokaliseringar i de fall då målgruppen består av ett fåtal personer, kanske högst ett 10-tal, då man vill ha en bred och detaljrik information och då man vill ha möjlighet att ändra intervjuernas innehåll från fall till fall. Enkätmetoden bör man däremot använda då målgruppen är stor och då man vill att samtliga försökspersoner skall besvara exakt samma frågor. Sedan finns det naturligtvis olika kombinationer av de båda metoderna. En personlig intervju kan ju utformas på så sätt att intervjuaren enbart hjälper försökspersonen med att fylla i ett enkätformulär som kan innehålla enbart strikt strukturerade frågor eller också en blandning av ostrukturerade och strukturerade frågor. Intervjuaren kan vara hårt bunden till sitt formulär men han kan även ha möjlighet att ställa egna frågor.

5 VARFÖR JUST LÖNSBODA RESPEKTIVE ÖREBRO

I och med att man inom företagsledningen för TRIO och verksledningen för SCB började diskutera en utlokalisering av hela respektive delar av verksamheten uppstod naturligtvis frågan vilken ort som i respektive fall var den lämpligaste mottagarorten. För att kunna besvara frågan om varför TRIO hamnade i Lönsboda och SCBs filial i Örebro är det nödvändigt att man ger ytterligare bakgrundsdata om dessa båda tätorter och om företaget respektive verket. Inte minst viktigt är det att man beskriver utvecklingen av arbetsmarknaden och tillgången på arbetskraft i de båda orterna och företagets respektive verkets behov av arbetskraft. Till detta kommer en beskrivning av det "spel" som gjorde att TRIO kom i kontakt med Lönsboda och som låg bakom företagets beslut att flytta till just denna ort. Motsvarande gäller naturligtvis för SCBs filial i Örebro.

5.1 Utvecklingen i Lönsboda åren 1947 - 1964

Färes pressgjuteri med tillverkning av olika gjuteriprodukter som fartygsventiler och olika sorters pumpar startade sin verksamhet i Lönsboda år 1947. År 1950 byggde man ut fabriken och kompletterade tillverkningen av pumpar med en tillverkning av elektriska motorer. Efter utbyggnaden kom företaget att sysselsätta ett 150-tal man.

Även för Junex, det andra företaget som startade sin verksamhet i Lönsboda år 1947 hade utvecklingen varit positiv. År 1952 hade man invigt en ny fabrik i Lönsboda. Arbetsstyrkan, huvudsakligen

kvinnor, var tidvis så pass stor som 300 anställda.

Vid slutet av 1950-talet var Färefabriken i Lönsboda liksom för övrigt koncernens övriga fabriker ganska nersliten och nergången. Trots detta uppfattade andra armaturfabriker Färe som en allvarlig och svår konkurrent till den egna tillverkningen. Så var framför allt fallet med Nordiska armaturfabriken, NAF, i Linköping. Genom mycket skickligt förda förhandlingar lyckades Färe år 1959 sälja samtliga aktier i AB Färe armaturfabrik till NAF till ett för honom mycket fördelaktigt pris.

Motivet för NAF att överta Färes fabriker är något oklart. Optimisterna bland anställda vid Färefabriken i Lönsboda och bland kommunens förtroendemän räknade med en kraftig expansion av företaget i Lönsboda i och med att NAF övertog det medan pessimisterna fruktade att NAF hade köpt Färes industriföretag enbart för att eliminera en av konkurrenterna och för att komma åt dennes marknadsandel medan man i och för sig inte var så särskilt intresserad av att ens fortsätta driften i Lönsboda och naturligtvis då ännu mindre av att utvidga den. När expansionen uteblev under högkonjunkturen i början av 1960-talet började allt fler av de anställda och av de kommunala förtroendemännen i Örkened att fråga sig vad som skulle hända med NAFs fabrik i Lönsboda när tiderna försämrades. Man började frukta en successiv nedläggning och överföring av tillverkningen i Lönsboda till Sibbhultsfabriken. Sibbhult ligger ungefär 2 mil söder om Lönsboda och det var i denna ort som Färe hade startat sin första fabrik år 1922. Trots avståndet mellan de båda orterna Sibbhult och Lönsboda betraktade NAFs ledning dem som en enda enhet och man utgick tydligen från att det var enkelt att överföra personal från Lönsboda till Sibbhult. Såväl fackföreningen som Örkeneds kommun fick vid upprepade förfrågningar hos NAFs ledning försäkringar om att driften vid Lönsbodafabriken skulle fortsätta och att den minskning av antalet anställda vid fabriken som hade ägt rum endast var tillfällig och att man ganska snart skulle öka arbetsstyrkan så att den inte enbart nådde upp till den tidigare nivån utan även överträffade denna. Trots dessa lugnande försäkringar från företagsledningens sida fortsatte Lönsbodafabriken sin tillbakagång.

Hösten 1963 hade den negativa utvecklingen av NAFs fabrik i Lönsboda gått så långt att det stod klart för medlemmarna i Örkeneds industrinämnd att risken var mycket stor att företaget skulle lägga ner denna fabrik. Vid ett sammanträde med NAFs platschef i Sibbhult i september 1963 fick nämndens ledamöter samma lugnande besked som tidigare nämligen att driften i Lönsboda skulle fortsätta med samma arbetsstyrka som tidigare under den närmaste framtiden. Vid detta tillfälle frågade man emellertid direkt platschefen om företaget var villigt att sälja lokalerna i Lönsboda till Örkeneds kommun om kommunen kunde finna en annan industri som i sin tur var villig att ta över lokalerna. Svaret blev att NAF under vissa förhållanden nog skulle acceptera en sådan lösning. I och med detta svar fick man inom Örkeneds industrinämnd helt klart för sig att det endast var en tidsfråga innan NAF skulle lägga ner sin tillverkning i Lönsboda. Det definitiva beskedet om nedläggningen kom också i samband med semestern sommaren 1964.

5.2 Företaget TRIO i Stockholm

Iföverken, en av de ledande tillverkarna av sanitetsporlin i Sverige, hade under 1930-talet en del svårigheter med att få köpa tillräckliga kvantiteter armatur till sitt sanitetsgods. För att kunna säkra leveranserna av armatur men även för att kunna vidareutveckla armaturdetaljer så att de bättre tillgodosåg företagets egna behov beslöt man inom Iföverken att starta ett eget dotterbolag för tillverkning av armaturprodukter. Detta dotterbolag fick namnet Armaturfabriken TRIO AB då det startade i Hägersten utanför Stockholm år 1938.

Under början av 1960-talet fick TRIO stora svårigheter med att tillgodose Iföverkens behov av armatur. En utvidgning av verksamheten i Hägersten var i och för sig möjlig eftersom man hade en stor industritomt som man kunde bygga på. En sådan utbyggnad var emellertid i det närmaste otänkbar med hänsyn till den stora bristen på arbetskraft i Stockholmsområdet vid denna tid. Man hade redan stora bekymmer med att rekrytera arbetare till den existerande fabriken och dessa skulle säkerligen inte bli mindre om man utökade arbetsstyrkan till exempelvis det dubbla. Frånvaron från

arbetet var hög, särskilt i början och slutet av veckan. Frånvarofrekvensen låg i genomsnitt mellan 30 och 40%.

Alternativen till en utbyggnad av TRIOs fabrik i Stockholm var antingen en nedläggning av företaget och inköp av motsvarande produkter från andra företag eller också en utlokalisering av företaget. Företagsledningen fastnade för det senare alternativet och man började söka efter en lämplig utlokaliseringsort under hösten 1963.

5.3 Örkened söker ersättningsindustri

I och med att industrinämnden i Örkened vid sitt besök i Sibbhult i september 1963 hade fått klart för sig att NAF var villig att sälja lokalerna i Lönsboda till kommunen eller rättare till en kommunal stiftelse började man se sig om efter någon lämplig ersättningsindustri. Man svarade på ett flertal annonser från företag som annonserade efter lämpliga industrilokaler samtidigt som man själva annonserade i Stockholms-, Göteborgs- och Malmö-tidningarna. Man tog också kontakt med Länsarbetsnämnden och Företagareföreningen i Kristianstad. Trots dessa ansträngningar fick industrinämnden inte kontakt med några seriösa spekulanter på fabrikslokalerna. En nödlösning som man allvarligt övervägde var att Örkeneds kommun själv skulle överta lokalerna och sedan dela upp dem i ett antal block som man tänkte sig hyra ut till intresserade småföretagare. I realiteten fungerade Örkeneds industrinämnd som en sorts mäklare åt NAF under denna tid när det gällde försäljningen av Lönsbodafabriken. Man lyckades bli förhindra att NAF sålde lokalerna till ett företag som planerade att använda dem till lager med endast ett par anställda.

Trots att man från kommunens sida var väl medveten om att det endast var en tidsfråga innan NAF skulle lägga ner verksamheten i Lönsboda mottog man det definitiva beskedet om nedläggningen i juni 1964 med stor besvikelse. Inte mindre besviken blev man när man fick klart för sig Länsarbetsnämndens inställning till denna nedläggning. I och för sig tyckte man där att den naturligtvis var beklaglig sett ur kommunens synpunkt men efterfrågan på ar-

betskraft var stor i länet för övrigt vid denna tidpunkt. Eftersom antalet lediga platser i länet var cirka 700 vid denna tid skulle det inte vara några svårigheter att skaffa nytt arbete till de friställda i Lönsboda även om de naturligtvis fick räkna med att flytta från denna ort. De som trots allt ville bo kvar i Lönsboda kunde säkert få arbete i Olofström och pendla dit eftersom även Svenska stålpressnings AB sökte arbetare vid denna tid.

5.4 TRIO söker utlokaliseringsort

Ett av de krav som man från TRIOs sida ställde på en eventuell utlokaliseringsort var att den skulle ligga någonstans på vägen mellan råvaruleverantörerna Gränges-Essem i Västerås och Gusumverken i Östergötland och den viktigaste köparen av produkterna Iföverken i Bromölla. Dessutom skulle det naturligtvis finnas gott om ledig arbetskraft på den nya orten. Helst skulle där finnas en ledig lämplig industrilokal som man omgående kunde överta och flytta in i eller åtminstone ha tillgång till en lämplig tomt som man omgående kunde uppföra en sådan lokal på.

Vid olika sonderingar bl a hos Arbetsmarknadsstyrelsen kom man fram till att någon ort i nordöstra Småland, exempelvis Västervik, var lämplig utlokaliseringsort när det gällde arbetskraften. Denna arbetskraft hade visserligen ingen direkt erfarenhet av tillverkning av armatur men man bedömde möjligheterna till omskolning som mycket goda i Västervik. Där fanns nämligen ett omskolningscentrum med yrkeslärare som kunde ta hand om denna. Det troliga är därför att TRIO hade flyttat till Västerviksområdet om inte Lönsboda hade dykt upp som ett tydligen mera attraktivt alternativ för företagets utlokalisering.

5.5 TRIO och Örkened kommer i kontakt med varandra

Situationen var alltså den att TRIO sommaren 1964 var på jakt efter en lämplig ort med lämpliga lediga industrilokaler dit man kunde flytta sin tillverkning av armatur till sanitetsgods. Sam-

tidigt hade man i Lönsboda nyss ledigblivna lokaler i vilka man tidigare hade haft liknande tillverkning som den vid TRIO. Man hade dessutom mycket god tillgång till arbetskraft van vid industriellt arbete och det skulle antagligen inte stöta på några större svårigheter att vidareutbilda denna arbetskraft så att den motsvarade TRIOs behov. Tyvärr visste inte TRIO om Örkened och Örkened inte om TRIO och det var en ren tillfällighet att företaget och kommunen kom i kontakt med varandra.

En av tjänstemännen vid Iföverken med anknytning till Lönsboda fick på ett sammanträde med företagsnämnden i Bromölla reda på TRIOs planer på en utlokalisering från Stockholm. Vid ett besök i Lönsboda råkade han i förbigående nämna detta för en ledamot av industrinämnden som då mera på skämt föreslog Lönsboda som lämplig utlokaliseringsort för TRIO. Tjänstemannen tog emellertid upp detta förslag vid nästa sammanträde med företagsnämnden som vidarebefordrade det till koncernledningen i Malmö som i sin tur förde det vidare till TRIOs ledning i Stockholm. I och med detta var den första kontakten etablerad mellan TRIO och industrinämnden i Örkened.

Vid ett studiebesök som TRIOs företagsledning gjorde i Lönsboda i juli 1964 framhöll man att Lönsboda var endast ett av flera möjliga alternativ som mottagare av TRIO. Man ställde också en del frågor om tillgången på arbetskraft i Lönsboda, dennas utbildning m m. De kommunala förtroendemännen gav så korrekta svar på frågorna som möjligt och skönmålade på intet sätt situationen. Tydligt var det det rätta sättet att umgås med TRIOs ledning för vid slutet av sammanträdet framhöll man från dennas sida att man var imponerad över den anda av ärlighet och uppriktighet som hade präglat sammanträdet och att Lönsboda fortfarande var en tänkbar lokalisering av TRIO.

Efter studiebesöket i Lönsboda gick utvecklingen mycket snabbt. TRIO föreslog nästan omgående att de själva skulle värdera NAFs industribyggnader i Lönsboda medan kommunen ville ha en opartisk värdering av dessa vilket företaget accepterade. Denna värdering var färdig i början av augusti 1964. Kommunen och TRIO kom överens om att 1 miljon kronor var en rimlig köpesumma för NAFs samt-

liga fastigheter och byggnader i Lönsboda. Den kommunala stiftelsen skulle köpa hela anläggningen av NAF inklusive tomt och en tjänstevilla. Sedan skulle detta köp med undantag av tjänstevillan transporteras på TRIO som skulle betala stiftelsen 925000 kronor. Vidare ville företaget ha besked före den 1 september 1964 om affären var möjlig att genomföra. Industrinämnden i Örkened forcerade förhandlingarna med NAF och den 8 september var det definitiva köpeavtalet klart mellan NAF och den kommunala stiftelsen. Först den 1 december bekräftade TRIOS ledning definitivt att företaget skulle flytta till Lönsboda.

5.6 Konsekvenserna av utlokaliseringen för TRIO

Som en följd av utlokaliseringen kunde TRIO sälja sin fastighet i Hägersten för 5 miljoner kronor. Den totala kostnaden för flyttningen av företaget till Lönsboda blev obetydligt högre än 450000 kronor. Denna summa inkluderar då alla kostnader orsakade av flyttningen som kostnaderna för omskolningskurser, för ner- och uppmontering av maskiner, avgångsvederlag för arbetarna i Stockholm, transportkostnader etc. Kostnaden för inköpet av anläggningen i Lönsboda och kostnaderna för flyttningen av verksamheten understeg således sammanlagt 1 400000 kronor. TRIOS utlokalisering var alltså en mycket god affär för företaget eller rättare för den koncern som det tillhörde.

Även rent produktionsmässigt blev resultatet av TRIOS utlokalisering mycket positivt för företaget. I stället för att som i Stockholm ha vissa svårigheter med att täcka Iföverkens behov av armatur fick man under den första tiden i Lönsboda en överproduktion i förhållande till detta behov. En av orsakerna till detta förhållande är den låga omsättningen bland personalen och den mycket låga bortovaron från arbetet i Lönsboda. Arbetsstyrkan är fulltalig även måndagar och fredagar och inte starkt reducerad som den var i Stockholm dessa veckodagar. En flyttning till en lugnare och mindre stressig livsmiljö kan ofta i sig dessutom betyda en allmän ökning av effektiviteten i arbetet. Förenklat kan man säga att TRIO förvandlades från ett förlustföretag i Stockholm till ett typiskt vinstföretag i Lönsboda.

5.7 Följderna för Örkened av TRIOs utlokalisering

I och med att TRIO etablerade sig i Lönsboda åren 1964 - 1965 fick orten en åtminstone hittills mycket stabil industri med obetydliga svängningar i antalet anställda. År 1964 lovade man från TRIOs sida att man skulle sysselsätta ett 100-tal man i Lönsboda-fabriken och detta löfte har man verkligen hållit. När antalet anställda var som lägst i samband med lågkonjunkturen år 1967 var det obetydligt lägre än 100 medan högsta antalet anställda är något större än 125.

Man kan naturligtvis leka med tanken att det hade varit omöjligt att skaffa någon ersättningsindustri till Lönsboda då NAF lade ner sin tillverkning där år 1964. Detta skulle ha inneburit att antalet arbetstillfällen i Lönsboda minskade med ett 100-tal. I och för sig kan man räkna med att många av dessa skulle ha ersatts med pendling till kringliggande orter som exempelvis Olofström och Älmhult men det borde även ha varit många särskilt yngre arbetare som helt enkelt flyttade från orten. En sådan nedläggning av NAFs fabrik skulle dessutom ha skapat en viss obalans mellan verkstads- och metallindustrin med stor andel manlig arbetskraft och textilindustrin där det största antalet anställda är kvinnor. Junesco med tidvis över 300 anställda borde ha fått något svårare att rekrytera kvinnlig arbetskraft i Lönsboda. Antalet yrkesverksamma i kommunen borde då ha minskat med en minskning av efterfrågan på service som följd. Denna minskning av efterfrågan på service skulle i sin tur ha inneburit en minskning av såväl den samhällseliga som den kommersiella servicen. En relativt obetydlig sänkning av befolkningsunderlaget och av antalet skolbarn i Lönsboda skulle exempelvis ha kunnat medföra en flyttning av högstadiet till Osby. Mot denna bakgrund är det lätt att förstå att man i Örkened verkligen var angelägen om att skaffa fram en ersättningsindustri när NAF lade ner sin tillverkning i Lönsboda.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att utlokaliseringen av TRIO till Lönsboda var mycket förmånlig för såväl företaget som kommunen. Det är också fascinerande att konstatera hur mycket några initiativrika och skickliga kommunala förtroendemän som

verkligen engagerade sig i problemen kunde göra för att man skulle uppnå en för de flesta inblandade parter lycklig lösning.

5.8 Utvecklingen i Lönsboda efter 1965

Lönsboda har drabbats av ytterligare 2 allvarliga industrikriser efter år 1965. Den ena av dessa var föranledd av Osby pumpindustris konkurs år 1971. Ackordcentralen i Malmö var konkursförvaltare vilket innebar att Örkeneds kommuns möjligheter att agera var i detta fall begränsade. I stället var det Ackordcentralen och Skånska banken som försökte finna intresserade köpare av företaget vilket inte lyckades förrän våren 1973. Den andra krisen inträffade också den år 1971 då det var aktuellt att lägga ner Junesco i Lönsboda som en följd av Junexkoncernens konkurs föregående år. I detta fall var det den statliga investeringsbanken som trädde emellan och som ordnade med försäljningen av företaget. Också här var kommunens möjligheter att agera starkt begränsade även om man trots detta förmedlade kontakter mellan de olika parterna samtidigt som man försökte förmå dessa att fatta de för Örkened förmånligaste besluten. Inom kommunen arbetade man bl a för att Junesco i Lönsboda som var den mest lönsamma av Junexkoncernens fabriker skulle säljas som en egen fristående enhet. Detta blev också den slutliga lösningen. Numera anser man att Junesco liksom TRIO är ett mycket stabilt företag.

5.9 SCB i Stockholm

Statistiska centralbyrån (SCB) är det statliga verk som har hand om bl a produktion och distribution av Sveriges offentliga statistik. Vid mitten av 1960-talet var såväl personal- som lokalsituationen mycket besvärlig för SCB i Stockholm. Arbetsställena var splittrade på ett 15-tal olika lokaler spridda över i stort sett hela Stockholmsområdet. Arbetsmarknaden i Stockholm vid mitten av 1960-talet medgav knappast någon mer omfattande expansion av SCBs verksamhet i denna tätort eftersom man hade svårigheter med att rekrytera ny personal till ledigblivna vakanser. Detta gällde för såväl de akademiskt utbildade handläggarna som biträ-

despersonalen. Omsättningen bland den senare personalkategorin var tidvis så hög som 45% per år.

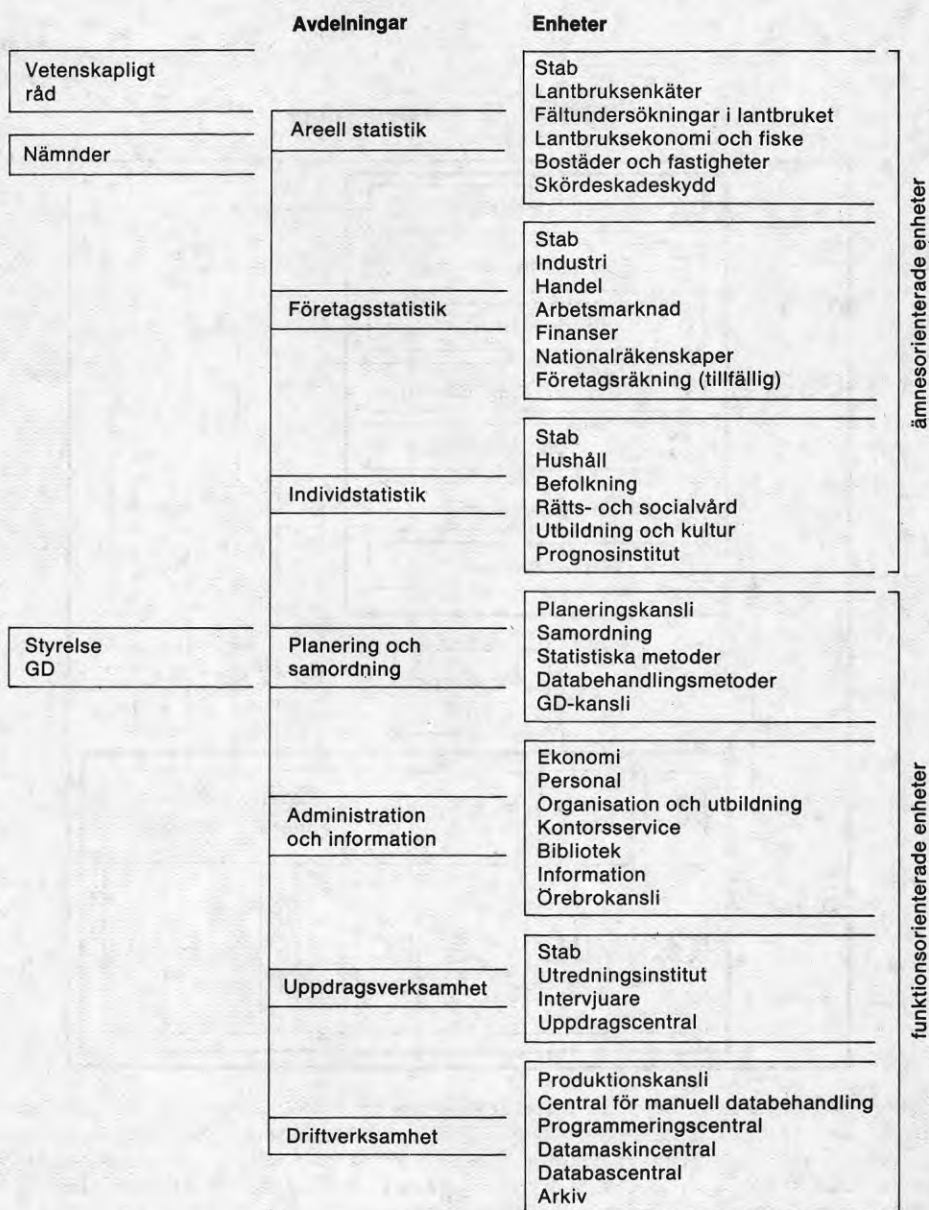
5.10 Stansfilialen i Hallstavik

Svårigheterna att rekrytera stanspersonal i Stockholm gjorde att SCB tillsammans med statskontorets administrativa avdelning inrättade en stansfilial i Hallstavik år 1964. Denna tätort ligger cirka 10 mil norr om Stockholm och hade 4362 invånare år 1965. I Hallstavik fanns det mycket verkstads- och pappersindustri med huvudsakligen manliga anställda. Tillgången till kvinnlig arbetskraft borde därför rimligtvis vara god i denna tätort. En arbetsplats med huvudsakligen stansning av hålkort skulle på sitt sätt vara en lämplig komplettering av den tunga industrin. Fram till år 1970 utnyttjade SCB stansfilialen i Hallstavik. Enligt ett förslag från en statlig utredning delade man då upp filialen i 2 delar. SCB-delen överfördes till Örebro medan resten bildade grunden till DAFA (Datamaskincentralen för administrativ databehandling). Från och med sommaren 1975 är DAFA självständig statlig myndighet och har hand om delar av de övriga verkens administrativa databehandling. DAFA har nu sitt huvudkontor i Stockholm och filialer i Gävle och Norrköping. Numera är kontakterna mellan SCB och DAFA väldigt få.

5.11 SCB inrättar ytterligare en filial

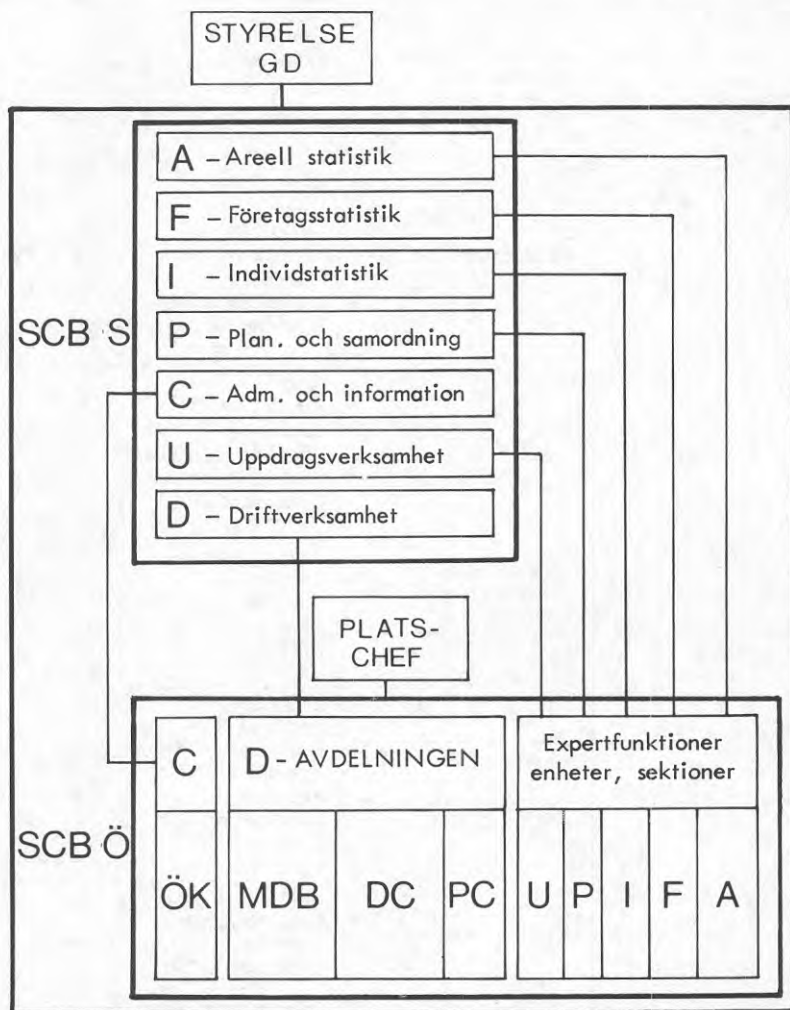
Erfarenheterna från stansfilialen i Hallstavik var så goda att SCB föreslog att man skulle inrätta ytterligare en filial utanför Stockholmsområdet. Denna nya filial skulle emellertid skilja sig något från den i Hallstavik i och med att arbetsuppgifterna vid den skulle omfatta även annat än stansning av data på hålkort. Den nya filialen skulle alltså mera bli av typen produktionsfilial än en ren stansningsfilial.

Det fanns 4 olika huvudorsaker till att man vid SCB ville starta en produktionsfilial utanför Stockholm. För det första hade efterfrågan på statistisk information vuxit kraftigt och det var

Figur 5.1. Statistiska centralbyrån är organisatoriskt uppdelad på 7 avdelningar. Var och en av dessa är sedan i sin tur uppdelad i ett antal enheter.

Figure 5.1. The National Central Bureau of Statistics is divided into 7 organizational sections: area statistics, corporate enterprise statistics, personal statistics, planning and coordination, administration and information, proposal contract activities and production maintenance. Each section is in turn divided into several sub-units. For instance the personal statistics section is divided into the sub-units household, population, social welfare and education statistics.

Figur 5.2. Organisationen av Statistiska centralbyrån i Stockholm (SCB S) och av dess filial i Örebro (SCB Ö). Vid filialen finns i och för sig delar av alla 7 avdelningarna vid SCB men driftsavdelningen är den mest dominerande och den största av dessa med en avdelning för manuell databehandling (MDB), datacentral (DC) och programmeringscentral (PC).

Figure 5.2. The organization of the National Central Bureau of Statistics in Stockholm (SCB S) and of its branch section in Örebro in Central Sweden (SCB Ö). The branch section contains parts of all 7 sections according to figure 5.1 but the production maintenance is the greatest one of these parts with a central for manual data processing (MDB), a data central (DC) and a programming and production central (PC).

nödvändigt att man inom SCB planerade för en successiv utbyggnad av produktionsapparaten så att man kunde tillgodose denna ökande efterfrågan på verkets gamla och nya produkter. För det andra var som tidigare nämnts rekryteringen av viss personal besvärlig i Stockholm vid mitten av 1960-talet. För det tredje medgav den akuta bristen på lokaler i Stockholmsområdet inte att expansionen av SCB skedde där. För det fjärde påverkade den allmänpolitiska debatten i Sverige vid mitten av 1960-talet SCBs beslut att organisera och bygga upp en filial utanför Stockholm. I denna debatt framhöll man nämligen att det var önskvärt att man förlade statlig verksamhet till andra delar av landet än storstadsområdena.

Det bör kanske särskilt poängteras att det var SCB självt som tog initiativet till att en del av verksamheten skulle utlokaliseras. Verket kunde således bestämma mottagarorten för filialen som blev Örebro liksom man kunde bestämma vilka delar av verksamheten som skulle förläggas till filialen. Genom beslutet om en produktionsfilial utanför storstadsområdet slapp SCB att bli tvångsmässigt utlokaliserat som så många andra statliga verk blev under mitten av 1970-talet. Åtminstone slapp man att bli indragen i en diskussion om en sådan utlokalisering.

Som framgår av figur 5.1 är SCB uppdelad på 7 olika avdelningar varav 3 är ämnesorienterade och 4 funktionsorienterade. De ämnesorienterade avdelningarna är areell statistik (A), företagsstatistik (F) och individstatistik (I) medan de funktionsorienterade avdelningarna är planering och samordning (P), administration och information (C), uppdragsverksamhet (U) och driftsverksamhet (D).

Figur 5.2 visar organisationen av SCB i Örebro och det organisatoriska sambandet mellan denna och SCB i Stockholm. I och för sig har man i Örebro personal inom alla 7 avdelningarna men den dominerande när det gäller antalet anställda är avdelningen för driftsverksamheten. Detta är helt naturligt eftersom SCB i Örebro ursprungligen var och i många hänseenden fortfarande är en produktionsfilial.

5.12 Antalet anställda vid SCB i Örebro och Stockholm

Från början hade man räknat med att antalet anställda vid SCB i Örebro skulle vara högst 300. År 1969 beslutade emellertid regeringen att SCB skulle få högst 1000 arbetsplatser i den nya statliga förvaltningsbyggnaden i Stockholm. Beslutet innebar dessutom att antalet anställda vid SCB i Stockholm fick uppgå till högst 1000 personer. Vidare ålade man SCB att ha minst 600 anställda i Örebro.

Antalet anställda vid SCB i Örebro varierar avsevärt både inom året och mellan åren. Vissa starkt säsongbetonade arbetsuppgifter är förlagda till filialen. Som exempel på detta kan nämnas provtagningarna för skördeuppskattningarna och analysen av detta material. I samband med folk- och bostadsräkningarna har man regelmässigt en topp i antalet anställda. Detta antal sjunker sedan så snart bearbetningen av folk- och bostadsräkningen är avslutad. Sedan stiger det emellertid vanligen igen relativt sakta för att sedan öka med ett nytt språng vid nästa räkningstillfälle. Som exempel kan nämnas att antalet anställda vid filialen var ungefär 700 vid slutet av 1971 dvs ungefär samma antal som våren 1975. Den 15 mars 1977 hade detta antal stigit till exakt 1104 personer. Efter det att bearbetningen av 1975 års folk- och bostadsräkning är färdig beräknar man att antalet anställda vid SCB i Örebro kommer att reduceras med ett hundratal personer.

5.13 Varför Örebro

För att kunna rätt besvara frågan varför SCB valde just Örebro som utlokaliseringsort bör man göra en sammanställning och en kritisk granskning av de överväganden och av de faktorer som enligt SCB låg bakom detta beslut. Tyvärr faller en fullständig granskning av detta slag utanför ramen för forskningsprojektet varför man här måste nöja sig med en mera summarisk sådan. Bland de faktorer som är intressanta i detta sammanhang märks den lokala arbetsmarknaden, tillgången på lokaler, samhällelig och kommersiell service i tätorten, kommunikationerna och kommunens villighet att medverka vid flyttningen. Det är intressant att

konstatera hur väl dessa faktorer stämmer överens med de som enligt företaget låg bakom TRIOs val av Lönsboda som utlokaliseringssort.

Arbetsmarknaden

En av de viktigaste arbetsuppgifterna vid en eventuell filial till SCB var stansning av data på hålkort. Detta betraktade och betraktar man som ett typiskt kvinnligt arbete. Vid en undersökning som man gjorde vid SCB kom man fram till att antalet potentiella arbetstagare bland kvinnor i åldern 20 - 54 år var ungefär 9000 i Örebro kommunblock vid mitten av 1960-talet. Av dessa potentiella arbetstagare hade cirka 2000 erfarenhet av kontorsarbete och detta antal bedömde man som en tillräckligt bred rekryteringsbas för en blivande filial till SCB med högst 300 anställda.

Ett annat sätt att räkna fram rekryteringsunderlaget i en tätort är att bestämma det tillskott av arbetsplatser som fordras för att antalet förvärvsarbetande kvinnor angivet i procent skall uppnå samma värde i tätorten ifråga som i Stockholmsområdet (Decentralisering ... 1970). Det visade sig då att Örebro år 1965 behövde 3200 nya "kvinnliga" arbetsplatser för att nå upp till denna nivå. Detta under förutsättning att ingångsdata i beräkningarna var antal kvinnor i åldern 15 - 64 år. Som synes ger även detta beräkningssätt att rekryteringsbasen år 1965 var tillräckligt stor för en eventuell filial till SCB i Örebro.

I och för sig uppfyllde Örebro de av SCB uppställda kraven på rekryteringsunderlagets storlek men det var långt ifrån den enda tätorten som gjorde det. Enligt den här använda metoden att beräkna tillskottet av antal kvinnliga arbetsplatser fattades det år 1965 enligt tabell 5.1 inte mindre än 4200 sådana arbetsplatser i Norrköping, 4300 i Linköping, 3600 i Västerås, 4500 i Gävle och 4700 i Eskilstuna (Decentralisering ... 1970). Vilken som helst av dessa 5 städer erbjöd en arbetsmarknad med en bredare rekryteringsbas för en SCB-filial än Örebro. Till på köpet Uppsala med sitt underskott på 1900 kvinnliga arbetsplatser år 1965 skulle rent arbetsmarknadsmässigt ha varit en alternativ mottagarort för en filial till SCB. Man räknade ju med att filialen

Ort	Underskott
Eskilstuna	4700
Gävle	4500
Linköping	4300
Norrköping	4200
Uppsala	1900
Västerås	3600
Örebro	3200

Tabell 5.1. Erforderlig ökning av antalet yrkesverksamma kvinnor i 7 medelstora tätorter i mellersta Sverige för att yrkesverksamhetsintensiteten bland kvinnorna skall bli lika stor som i Stockholmområdet. Data är hämtade från 1965 års folk- och bostadsräkning.

Table 5.1. The necessary increase in the number of professional or employed women in 7 built-up areas in central Sweden in order to get the same ratio of employed women as in Stockholm. The data are taken from the 1965 census in Sweden.

skulle sysselsätta endast 300 personer och av dessa var visserligen de flesta men dock inte alla kvinnor.

En annan viktig aspekt, också den arbetsmarknadsmässig, som man tog hänsyn till vid valet av mottagarort för filialen var att den skulle ligga så pass långt från huvudorten att man så att säga inte konkurrerade med sig själv om arbetskraften. Detta gällde vid utlokaliseringen av TRIO som man inte ville lägga så nära Bromölla att det skulle ha konkurrerat med Iföverken om arbetskraften. För SCB gällde det att lägga filialen utanför Stockholms influensområde. Hur stort är då Stockholms influensområde? Tillhör Uppsala som enligt tabell 5.2 ligger 68 km från Stockholm detta influensområde? Det är nästan omöjligt att besvara denna fråga men de flesta uppfattar nog arbetsmarknaden i Uppsala som relativt självständig i förhållande till Stockholms även om det förekommer en ganska omfattande pendling mellan dessa båda orter. Det är således inte så ovanligt att man arbetar vid SCB i Stockholm och bor i Uppsala men det rör sig huvudsakligen om personal med akademisk utbildning. Biträdespersonalen har till största delen rekryterats på den lokala arbetsmarknaden i Stockholm. Det har också visat sig att många akademiker anställda vid SCB i Stockholm och bosatta i Uppsala har flyttat till SCB i Örebro. En sådan överflyttning har man från SCBs sida inte bara accepterat utan även ansett vara önskvärd eftersom den många gånger har föranletts av en utlokalisering av den anställdes arbetsuppgifter.

Ort	Avstånd i km
Eskilstuna	115
Gävle	181
Linköping	198
Norrköping	157
Uppsala	68
Västerås	110
Örebro	196

Tabell 5.2. Avstånd i km mellan Stockholm och 7 mellansvenska medelstora tätorter. Källa: Vägavstånd i Sverige (Nordbeck 1976).

Table 5.2. Road distance in kilometers between Stockholm and 7 built-up areas in central Sweden. Source: Vägavstånd i Sverige (Nordbeck 1976).

För de övriga medelstora tätorterna i mellersta Sverige gäller att de ligger längre bort från Stockholm än Uppsala och de tillhör alltså Stockholms influensområde i ännu mindre omfattning än vad denna stad gör. Som framgår av tabell 5.2 tillhör Norrköping, Linköping och Gävle jämte Örebro en grupp tätorter som ligger 15 - 20 mil från Stockholm. Kriteriet utanför Stockholms influensområde pekar således inte särskilt ut Örebro som enda tänkbara mottagarort för SCBs filial.

Det tredje arbetsmarknadsmässiga kriteriet vid bestämningen av orten för SCBs filial var att det skulle finnas akademisk utbildning i eller i närheten av den. Detta kriterium var det endast Uppsala, Linköping och Örebro av de 7 här behandlade tätorterna som kunde uppfylla vid slutet av 1970-talet. Å andra sidan sett är avståndet mellan de övriga 4 orterna och en ort med akademisk utbildning relativt kort med hänsyn till akademikernas stora rörlighet rent geografiskt sett. Inte minst Norrköping med dess ringa avstånd till Linköping (43 km) och Örebro (112 km) och Västerås med avstånden 79 km till Uppsala och 95 km till Örebro torde ha varit fullt acceptabla utlokaliseringssorter med hänsyn till tillgången till akademiskt utbildad arbetskraft.

Försöker man sammanfatta de här 3 behandlade arbetsmarknadsmässiga skäl som låg bakom en bestämning av mottagarorten för SCBs nya filial finner man att Linköping och troligen även Norrköping var bättre alternativ än Örebro. Med målsättningen endast 300 anställda gäller detta även för Uppsala om man nu inte anser att denna ort ligger för nära Stockholm. Även Eskilstuna, Västerås

och Gävle har ungefär samma arbetsmarknadsmässiga kvaliteter som Örebro frånsett att det inte fanns någon mer omfattande akademisk utbildning i dessa orter. Eskilstuna var väl också en olämplig ort för SCBs filial eftersom Förenade fabrikverkens huvudkontor med ungefär 250 anställda hade flyttat till denna tätort i augusti 1965 i enlighet med ett beslut fattat av riksdagen i april 1961.

Tillgång på lokaler

Örebro hade drabbats hårt av strukturrationaliseringen av läderindustrin under 1960-talet och det fanns därför gott om tomma lokaler i denna tätort som efter en eventuell ombyggnad skulle kunna användas av en eventuell filial till SCB. God tillgång på lokaler var på intet sätt unikt för Örebro. I exempelvis Norrköping fanns det gott om tomma lokaler som tidigare hade använts av textilindustrin. Lokalfrågan kan därför knappast ha varit utslagsgivande då det gällde att bestämma mottagarort för SCBs filial. Dessutom visade det sig vid den senare utlokaliseringen av de statliga verken vara relativt enkelt att få nya lokaler på mottagarorterna.

Den samhälleliga och kommersiella servicen

Ett skäl till att man valde att förlägga SCBs filial i Örebro var att såväl den samhälleliga som den kommersiella servicen var väl utbyggd där och att det fanns ett rikt utbud av kultur i denna tätort. Örebro är knappast överlägsen alla de 6 andra mellanstora städerna i mellersta Sverige i detta avseende. Som exempel kan nämnas att Norrköping-Linköpings stadsteater är väl så känd som Bergmansteatern respektive Gamla teatern i Örebro. Sjukvården är förnämlig i alla 7 tätorterna osv. Det är svårt att se att det finns något område inom vilket servicen i Örebro är så överlägsen den i Eskilstuna, Gävle, Linköping, Norrköping, Uppsala och Västerås att Örebro av den anledningen var självskrivnen som lokaliseringsort för SCBs filial.

Kommunikationerna

Eftersom det antagligen blev nödvändigt för flera av tjänstemännen vid filialen att ofta resa till SCB i Stockholm var ett av

de viktigaste kraven att den blivande filialorten skulle ha goda kommunikationer i allmänhet och med Stockholm i synnerhet. Örebro ligger inte vid någon stambana som går till Stockholm vilket exempelvis Linköping, Norrköping, Uppsala och Gävle gör. Detta gör att de flesta resanden från Örebro till Stockholm måste byta tåg i Hallsberg. Även Västerås och Eskilstuna har bättre och snabbare tågförbindelser med Stockholm än vad Örebro har. Ur kommunikationssynpunkt var alltså Örebro det sämsta alternativet av de 7 mellansvenska tätorterna för en lokalisering av en filial till SCB.

Kommunens medverkan

I och för sig var situationen i Örebro högst tillfredsställande då det gällde alla de 4 lokaliseringsfaktorerna arbetsmarknaden, lokalerna, servicen och kommunikationerna men den var inte på något sätt så enastående att valet av Örebro som mottagarort för SCBs filial var självklart. Tvärtom var Örebro i flera fall ett av de sämre alternativen. Det måste alltså ha varit någon annan faktor som kom vågskålen att väga över till Örebros fördel. Det är tämligen säkert att denna utslagsgivande faktor var de kommunala förtroendemännens förmåga att "hänga med i svängarna", att presentera sin kommuns fördelar och möjligheter att ta emot filialen och dess anställda, att övertyga SCBs verksledning om att just Örebro var den utan tvivel riktiga placeringen av SCBs filial, att över huvud taget verkligen engagera sig i uppbyggnaden av filialen och att övertyga de berörda tjänstemännen om att Örebro kommun skulle ge dem en verkligt god service vid flyttningen och göra allt för att underlätta deras anpassning på den nya orten. Förenklat kan man påstå att det var kommunens och de kommunala förtroendemännens engagemang som blev den viktigaste lokaliseringsfaktorn vid beslutet att förlägga SCBs filial i Örebro. Likheten med TRIOs utlokalisering till Lönsboda är slående. Det var dock troligen svårare för dem i Örebro att övertyga de berörda tjänstemännen vid SCB att just Örebro var den för dem lämpligaste utlokaliseringsorten än vad det var för Örkenedsborna att göra motsvarande med tjänstemännen vid TRIO. Örebro låg nämligen i en lägre ortsgrupp än Stockholm samtidigt som kommunalskatten var högre där. Lägre lön och högre skatt var väl knappast de mest slående argumenten för en flyttning från Stockholm till Örebro.

5.14 Följderna för SCB av filialiseringen

Berglund (1972) framhåller att erfarenheterna av att förlägga en del av SCBs verksamhet i Örebro är övervägande positiva. Han påpekar dock att kommunikationsproblemen är större vid decentraliserad än vid centraliserad verksamhet. Resorna till Stockholm är betungande för de tjänstemän som är tvungna att utföra dem. Under första kvartalet 1975 reste ungefär var 10de anställd vid filialen till Stockholm cirka 4 gånger. Det motsvarade knappt 300 resdagar. I och för sig arbetar man ju även under en resa så förlusten för verket är således inte 300 arbetsdagar. Det ligger dock i såväl verksledningens som i den enskilde tjänstemannens intresse att dessa resor blir så få som möjligt varför man försöker att i görligaste mån ersätta dem med andra kontaktformer som telefonsammanträden och dylikt. Ett annat problem med resorna är att det kan vara svårt att ordna sammanträden i Örebro eftersom man aldrig exakt vet vilka som är ute och reser. Man glömmar även lätt bort dem som inte tillhör resarna och underlåter att informera dem om vad som är på gång inom hela SCB.

Lokalmässigt blev inte verksamheten vid SCBs filial samlad på ett enda ställe. Vid mitten av 1970-talet disponerade man som mest ett knappt 10-tal olika lokaler i Örebro. Målet för lokalplaneringen är att man skall koncentrera verksamheterna i 2 olika lokalområden genom nybyggnad av lokaler, ett mål som kan vara nog så svårt att uppnå med hänsyn till den kraftiga ökningen av antalet anställda vid filialen.

I samband med att man flyttar över ett projekt från en inarbetad projektgrupp i Stockholm till en helt ny sådan grupp i Örebro sjunker helt naturligt ofta arbetseffektiviteten under en övergångsperiod till dess att den nya gruppen så att säga är inkörd. Genom att förbereda en sådan överflyttning mycket väl och genom att se över arbetsrutiner m m i samband med flyttningen kan man emellertid ofta rationalisera arbetet i samband med att det flyttas till Örebro (Berglund 1972). Själva flyttningen har alltså i sig själv inneburit en effektivisering av arbetet. Detta innebär att effektiviteten i Örebro är minst lika hög som i Stockholm.

Omsättningen bland personalen vid SCB i Örebro är låg, betydligt lägre än i Stockholm. Arbetsmarknaden i Stockholmsområdet har emellertid förändrats varför omsättningen av personalen vid SCBs huvudkontor nu år 1977 är betydligt lägre än den var för 10 år sedan. Arbetslösheten bland vissa grupper av akademiker gör att många av dessa tar arbeten som de egentligen är överkvalificerade för. En akademiker tar en biträdestjänst enbart för att få ett arbete. Man har också ett program för en egen yrkesutbildning vid filialen. Man får börja med att prya på SCB och göra en egen självständig undersökning, göra urval, intervjua människor och sammanställa materialet osv. SCB har ett helt eget pryoprogram. Trivs man med arbetet på SCB och man kan visa att man är lämplig för sådant arbete anställs man också vid filialen i mån av lediga tjänster.

Sjukfrånvaron är troligen något högre vid SCB i Örebro än vid SCB i Stockholm. Det är emellertid omöjligt att jämföra sjukfrånvarostatistik från dessa båda arbetsplatser eftersom man inte har samma ålders- och könsfördelning på dem. I Örebro är det relativt sett fler kvinnor bland de anställda än i Stockholm. I genomsnitt har kvinnor högre sjukfrånvaro än män vilket alltså kan vara förklaringen till att den totala sjukfrånvaron är något högre vid SCB i Örebro än vid SCB i Stockholm.

När det gäller de ekonomiska konsekvenserna för SCB av att ha överfört en del av verksamheten till en filial i Örebro är det svårt att göra en korrekt bedömning. Löneläget är numera lika högt i Örebro som i Stockholm i och med att den statliga ortsgrupperingen har slopats. Resorna mellan Örebro och Stockholm verkar naturligtvis fördyrande på produktionen liksom transporterna av material som datalistor mellan Örebro och Stockholm. Den allmänna översynen av rutinerna och rationaliseringen av dem i samband med att de flyttades till Örebro sänker naturligtvis produktionskostnaderna. Den låga omsättningen bland personalen i Örebro och en allmänt lugnare och mer harmonisk livsmiljö för de anställda höjer i sin tur troligen personalens effektivitet i arbetet vilket i sin tur sänker kostnaderna för produktionen. Dessa olika höjningar och sänkningar av produktionskostnaderna tar naturligtvis delvis ut varandra och man har ännu inte gjort

någon direkt ekonomisk utvärdering av SCBs filialisering. Det är dessutom föga troligt att man kan göra en korrekt sådan utvärdering eftersom man ju måste göra jämförelser mellan en verklig situation i Örebro och situationen i Stockholm sådan som den hade varit om utlokaliseringarna aldrig hade kommit till stånd. Berglund (1972) konstaterade att man om man bortser från vissa initialkostnader för att lägga ut en del av SCBs verksamhet till en filial omkring 20 mil från huvudkontoret torde kunna hysa goda förhoppningar om att detta inte skall innebära någon fördyring av produktionen. Det rör sig tydligen inte om sådana uppenbara produktionsvinster för SCB i samband med inrättandet av filialen i Örebro som det gjorde för TRIO när detta företag utlokaliserades till Lönsboda.

SCBs filialisering hade emellertid den uppenbara fördelen för verket att man slapp bli indragen i diskussionerna i samband med utlokaliseringarna av de statliga verken. Man fick tid på sig att successivt bygga upp verksamheten i Örebro. Det var enkelt för SCB att ordna annat arbete vid huvudkontoret i Stockholm för de anställda som inte kunde följa med sina arbetsuppgifter till Örebro. Man behövde således inte byta arbetsplats om man inte kunde flytta till Örebro även om ett byte av arbetsuppgifter och av arbetskamrater kan verka nog så enerverande för den som drabbas av det. Ingen av de anställda behövde eller behöver känna sig tvingade att flytta till Örebro och om en som flyttat inte trivs i denna ort har han alltid möjlighet att begära att få flytta tillbaka till Stockholm. En möjlighet som ännu så länge endast en handfull flyttare har utnyttjat.

5.15 Följderna för Örebro som mottagare av SCBs filial

Någon sammanställning över vilka följder beslutet att förlägga SCBs filial till Örebro fick för kommunen finns inte. Kommunen fick naturligtvis se till att man fick fram bostäder till dem som flyttade till Örebro som en följd av lokaliseringsbeslutet men eftersom uppbyggnaden av filialen skedde i en lugn takt borde det inte ha varit så betungande. Det rör sig ju endast om ett 100-tal personer som under en period på 7 - 8 år har flyttat till

Örebro från Stockholm. Samma gäller naturligtvis barntillsyn, skolor och annan service. Det var endast fråga om marginella eller annars outnyttjade resurser som kommunen behövde mobilisera för att tillgodose inflyttarnas behov av samhällelig service.

Den största betydelsen för Örebro kommun hade SCBs filial som arbetsplats eftersom denna kommun hade förlorat så många arbetstillfällen i och med sko- och läderindustrins tillbakagång. Våren 1977 är antalet anställda vid SCB i Örebro något mer än 1100. Av dessa är nära 1000 rekryterade på den lokala arbetsmarknaden. Det är troligt att Örebro hade fått ta emot något annat utlokaliserat statligt verk om man inte redan hade haft SCBs filial i kommunen. Jämfört med uppbyggnaden av SCBs filial hade en sådan utlokalisering haft åtminstone 2 nackdelar. Den hade skett med en total utflyttning på en gång och rekryteringen av anställda på den lokala arbetsmarknaden hade varit relativt sett begränsad. Sedan hade naturligtvis multiplikatoreffekten blivit ungefär densamma, dvs en ökning av antalet anställda med 1100 på en arbetsplats i en tätort innebär att dennas folkmängd ökar med 2500 - 3000 personer beroende på att en del familjemedlemmar flyttar med den anställde till respektive stannar kvar på platsen och att antalet anställda i servicenäringarna ökar.

5.16 Sammanfattning

Det viktigaste skälet till att ledningen för TRIO respektive SCB beslutade att hela respektive delar av verksamheten skulle flytta från Stockholm var den kärva arbetsmarknaden där med hög omsättning bland de anställda. Till detta kom för SCBs vidkommande svårigheten att skaffa lämpliga lokaler i Stockholm. När det gällde valet av mottagarort ställde man i och för sig upp ett antal villkor som denna måste uppfylla. Även om man inte direkt krävde fullständiga garantier för att man skulle kunna rekrytera ett visst antal anställda på den lokala arbetsmarknaden inom en viss tid skulle den lokala arbetsmarknaden vara sådan att den troligen medgav denna rekrytering. Vidare ställde man vissa angivna krav på tillgång till lämpliga lokaler, service och kommunikationer samt på mottagarortens läge. Vid en granskning av de

valda mottagarorternas kvalifikationer i dessa avseenden finner man att de på intet sätt är överlägsna ett flertal andra orter. Det slutliga valet av Lönsboda och Örebro som utlokaliseringorter styrdes alldeles säkert av andra faktorer än de ovan angivna. En sådan faktor och den troligen viktigaste var de kommunala förtroendemännens förmåga och skicklighet att övertyga ledningen för TRIO respektive SCB om att Lönsboda respektive Örebro var den rätta mottagarorten för företaget respektive filialen och att den kommunala servicen och medverkan i flyttningen skulle bli något alldeles enastående i dessa orter. Förhoppningarna om en sådan medverkan från kommunens sida kom inte heller på skam i något av fallen Lönsboda och Örebro.

Under 1970-talet har utvecklingen av näringslivet och av det statliga engagemanget i arbetsmarknadskriserna varit sådan att de enskilda kommunala förtroendemännens möjligheter att medverka i lösningar av kriser i samband med företagsnedläggelser har minskat. I stället har affärsbanker och den statliga investeringsbanken fått spela allt större roller vid företagsnedläggelser. I andra fall har sysselsättningen tryggats genom direkta ingripanden från regeringen. Så var exempelvis fallet när L M Ericsson ville lägga ned sina fabriker i Olofström och Örebro vårvintern 1977. När det gäller utlokaliseringen av de statliga verken är det riksdagen som har beslutat vilka verk som skall utlokaliseras och vilka orter som skall bli mottagare av dessa.

Ett påstående som ofta förs fram i diskussionerna om sysselsättningsproblem och om rationaliseringar av näringslivet är att stora enheter är bättre och effektivare än små och att näringslivet är effektivare i en stor än i en liten tätort. Detta innebär att det är urbaniseringen som sådan som ligger bakom den ökning av välståndet som ägt rum bl a här i Sverige under de senaste årtiondena. Man har också gjort undersökningar som tycks visa riktigheten i påståendet ovan (Decentralisering ... 1970). Vid dessa undersökningar har man också trott sig finna att skillnaden i effektivitet mellan företag i stora och medelstora städer är så obetydlig att den är försumbar. Det är resultatet av dessa undersökningar som gjorde att man från ekonomiskt experthåll accepterade utlokaliseringen av de statliga verken. En flyttning av dem från Stockholm till medelstora svenska städer skulle nämligen inte sänka deras effektivitet nämnvärt.

I detta sammanhang kan man konstatera att det är mycket svårt för att inte säga omöjligt att bestämma och jämföra effektiviteten hos näringslivet i olika tätorter. Om man exempelvis inbjuder företagsledare och andra investerare att ett företag som ligger i en stor tätort alltid får ett bättre resultat än om det hade legat i en liten tätort kommer utbyggnaden av företagen att ske i de stora tätorterna. Dessa företag får alltså modernare maskiner och utrustning och bättre lokaler än företagen i de mindre tätorterna och bör därför rimligtvis bli mera effektiva än dessa senare. Genom att tillräckligt ofta upprepa ett påstående kommer det alltså att bli självuppfyllande.

Ett sätt att försöka avgöra sanningshalten i påståendet att fö-

retagen är effektivare i en stor än i en liten tätort är att ta ett företag i en stor tätort och flytta det med dess gamla maskiner och allt till en liten tätort som man gjorde med TRIO när man flyttade det till Lönsboda. Om påståendet är riktigt bör företagets effektivitet sjunka i och med flyttningen. I de här behandlade exemplen TRIOs utlokalisering och SCBs filialisering blev inte resultatet av flyttningen från Stockholm en sänkning av produktiviteten utan snarare en höjning av denna. Det troliga är därför att effektiviteten i ett företag beror mera på företagsledning, utrustning, maskiner, lokaler och inte minst de anställda arbetarna och deras trivsel än på om företaget ligger i en stor eller i en liten tätort.

Flyttningen kan också den i sig själv verka höjande på företagets effektivitet. Den ger som i exemplet SCBs filial en anledning att se över organisationen och rutinerna i företaget och att rationalisera och effektivisera dem. Har då flyttningarna av företagen huvudsakligen gått från små till stora tätorter bör näringslivet i de senare vara effektivare än i de förra.

I detta sammanhang kan man också hänvisa till den organisation av produktionen med den utspridd på flera mindre orter som flera svenska företag har. Så är exempelvis fallet med Volvo och L M Ericsson som har sin tillverkning decentraliserad på ett flertal orter. Werthén (1964) framhåller att det är denna decentralisering som över huvud taget har gjort det möjligt för företagen att expandera och att uppnå den effektivitet som de har idag.

Det är emellertid mycket viktigt med hänsyn till bl a risken för företagskriser att en arbetsplats eller en bransch inte blir alltför dominerande på en ort. Werthén (1964) anger att antalet anställda på en arbetsplats inte bör överstiga 5% av den totala folkmängden inom ett avstånd av 20 km från arbetsplatsen ifråga. Detta värde verkar vara väl högt. I fallet Lönsboda bor det cirka 30000 människor inom ett avstånd av 20 km från tätorten men nog skulle en arbetsplats med 1500 anställda vara väl stor för denna tätort. Om man i stället minskar avståndet till 10 km får man en cirkel där det bor i runt tal 5000 personer. Ändrar man inte på värdet 5% bör den största arbetsplatsen i Lönsboda ha

högst 250 anställda vilket passar bra in på Junesco, den största arbetsplatsen i Örkened.

I stället för att laborera med folkmängden inom ett visst avstånd från orten ifråga kan man kanske utgå från folkmängden i själva tätorten och kräva att antalet anställda på en arbetsplats inte bör överstiga 10% av denna folkmängd. I fallet Lönsboda får man även i detta fall att antalet anställda på den största arbetsplatsen inte bör överstiga 250 personer.

Werthén (1964) anger också att den optimala storleken på en arbetsplats är 800 - 1000 anställda. I en sådan enhet är nämligen administrationen som minst per anställd räknat samtidigt som man får ett optimalt utnyttjande av matsalar och andra sociala anordningar. Motsvarande storlek på folkmängden i tätorten bör då vara 8000 - 10000 invånare för att en så stor arbetsplats inte skall dominera tätorten alltför mycket. Resultatet av det här förda resonemanget som huvudsakligen bygger på Werthéns värden är alltså att även mindre orter än de medelstora tätorterna skulle ha kunnat tjäna som mottagarorter vid exempelvis utlokaliseringen av de statliga verken samt att en tätort med ungefär 10000 invånare är tillräckligt stor för att hysa de mest optimala enheterna vad det gäller antalet anställda. När det sedan gäller att avgöra om dessa enheter också är de kostnadsmässigt sett effektivaste måste man ta hänsyn till alla faktorer som påverkar produktionskostnaderna. En lugnare livsmiljö i en liten tätort kan höja ett företags effektivitet eftersom arbetarna kommer utvilade och avstressade till arbetet, har låg frånvaro på grund av sjukdom och stannar kvar lång tid vid företaget. Å andra sidan kan den lugnare livsmiljön också medföra att man även vill ha en lugn arbetsmiljö med en lugn arbetstakt och detta kan sänka företags effektivitet. Det troliga är dock att utvilade, lugna och icke stressade arbetare är effektivare än trötta, nervösa och stressade och att sannolikheten för att en arbetare skall vara utvilad, lugn och icke stressad är större i en liten än i en stor tätort.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det här redovisade materialet från endast 2 utlokaliseringar naturligtvis är alltför

litet för att man skall kunna dra några alltför vittgående slutsatser av det angående effektiviteten hos företag eller motsvarande i stora respektive små tätorter. Däremot kan man med utgångspunkt från detta material konstatera att antagandet att ett företag som flyttar från en stor till en mindre tätort alltid förlorar i effektivitet är helt felaktigt. Detta konstaterande leder vidare till att man också kan fråga sig om det verkligen är riktigt att ett företag i en stor tätort alltid eller ens genomsnittligt sett är bättre och mera effektivt än ett exakt likadant företag i en liten tätort. Blir svaret nej på denna fråga vilket inte alls är uteslutet om man tar hänsyn till även sådana faktorer som företagsledning, utrustning, maskinpark, lokaler och anställda finns det inte någon anledning att koncentrera näringslivet till endast ett fåtal stora tätorter.

Som framgick av kapitel 5 i denna rapport blev utlokaliseringen av TRIO från Stockholm till Lönsboda mycket positiv för såväl företaget som Örkeneds kommun. På sitt sätt kanske ännu intressantare att undersöka är hur det gick för de tjänstemän som utlokaliserades samtidigt med företaget, hur de har anpassat sig i den nya miljön och hur de förväntningar som de hade på Lönsboda som arbets-, bostads- och serviceort har infriats. De här ställda frågorna kan man naturligtvis försöka besvara med utgångspunkt från ett flertal olika aspekter. De aspekter som kommer att behandlas i det följande är bl a familjen, flyttningen, arbetet, bostaden, ekonomin, servicen i Lönsboda, fritiden och umgänget. Förutom den allmänna beskrivningen av situationen skall man också belysa hur denna har förändrats i och med utlokaliseringen. Dessutom bör man behandla orsakerna till denna förändring.

7.1 Utlokaliseringen

Strax före utlokaliseringen av TRIO år 1965 var antalet anställda tjänstemän vid företaget 16 varav 15 följde med till Lönsboda. Den ende som stannade kvar i Stockholm närmade sig pensionsåldern och ville därför inte flytta från storstaden. Företagsledningen ordnade därför annat arbete inom koncernen åt honom i Stockholm. Utlokaliseringen av TRIO påminner i detta avseende mycket om motsvarande utlokalisering av delar av Statistiska centralbyrån där ju den tjänsteman som inte ville eller kunde följa med sina arbetsuppgifter till Örebro fick ny tjänst inom verket i Stockholm.

Utlokaliseringen av TRIO skedde stegvis på så sätt att några av företagets tjänstemän flyttade till Lönsboda i februari 1965 medan resten flyttade i augusti efter industrisemestern. Under tiden februari - juni 1965 hade de som först kom till Lönsboda varit ledare för olika omskolningskurser för bl a automatsvarvare. Tillverkningen i Lönsboda började i augusti 1965 och i samband med detta anställde man ytterligare 3 tjänstemän varav dock ingen kom från Stockholm.

7.2 Målpopulationerna

En på sitt sätt naturlig uppdelning av tjänstemännen vid TRIO i Lönsboda är utlokaliserade kvarblivare, utlokaliserade återflyttare och nyanställda i Lönsboda. Kvarblivarna är de som flyttade med företaget till Lönsboda och som fortfarande finns kvar i denna tätort. Denna grupp omfattar nu våren 1977 totalt 7 tjänstemän. Samtliga dessa 7 tillhör naturligtvis projektets målpopulation.

Återflyttarna dvs de som flyttade med TRIO till Lönsboda och som sedan har återvänt till Stockholm är även den en i detta sammanhang intressant grupp. Det är troligt att de är mera negativa till företaget och till Lönsboda än vad kvarblivarna är. Denna grupp omfattar 6 tjänstemän varav dock 2 har uteslutits ur undersökningen, en på egen begäran (personliga skäl) och en därför att han stannade i Lönsboda en mycket kort tid.

Även gruppen tjänstemän anställda vid TRIO efter utlokaliseringen kan vara en i detta sammanhang intressant målgrupp. Av de 3 tjänstemän som tillhör denna grupp kommer en från Malmö dvs ett annat storstadsområde än Stockholm varför han inte bör ingå i undersökningen. Det återstår alltså endast 2 personer i denna grupp. Det är troligt att dessa tjänstemän har anpassat sig bättre till livet i Lönsboda än de övriga tjänstemännen. Själva förändringen av livsmiljön bör inte ha varit så drastisk för deras vidkommande.

För att dels få en jämförelsegrupp och dels få en uppfattning om

hur de infödda örkenedsborna ser och såg på de inflyttade tjänstemännen vid TRIO intervjuades ett antal vad man kan kalla för nyckelpersoner i Lönsboda. Totalt är det alltså 4 olika målpopulationer med sammanlagt ett knappt tjugotal personer.

7.3 Bakgrundsdata om de 13 familjerna

Samtliga tjänstemän vid TRIO som tillhör de 3 målgrupperna var gifta när de kom till Lönsboda och hade barn innan eller fick strax efter det de bosatt sig där. Här nedan följer en sammanställning av data om de 13 intervjuade familjerna.

Familj A består av 4 personer. Båda föräldrarna är födda och uppväxta i Stockholm och hade bott där nästan hela sitt liv när de flyttade till Lönsboda. Han fick anställning på TRIO vid mitten av 1940-talet. De har 2 söner födda under början av 1940-talet. Ingen av dessa flyttade med föräldrarna till Lönsboda.

Familj B består av 4 personer. Han är född i Mellansverige och har tidigare haft arbete i bl a Eskilstuna och Västerås. Anställdes vid TRIO år 1962. Hans fru kommer från sydöstra delen av Halland och har varit hemmafru sedan giftermålet. De har 2 döttrar födda under början av 1950-talet respektive början av 1960-talet. Den äldsta dottern bor ej längre kvar i Lönsboda.

Familj C består av 6 personer. Båda makarna är invandrade från Finland i början av 1950-talet. Han började sitt arbete på TRIO år 1958. Frun har sedan år 1965 arbete i Lönsboda. De 4 barnen är födda åren 1946, 1954, 1956 och 1961. Den äldste, en son, bodde endast kort tid i Lönsboda innan han återvände till Stockholm. De båda mellanbarnen har nu egen bostad i Olofström respektive Löneboda medan den yngsta dottern ännu bor hemma.

Familj D består av 5 personer. Båda makarna födda och uppväxta i nordöstra Skåne. Han hade tidigare haft arbete i bl a Västerås och Kallinge och började arbeta på TRIO år 1955. Frun är hemmafru. De har 3 söner födda 1956, 1958 respektive 1961. Den äldsta flyttade från Lönsboda i och med att han började studera i Hässleholm. Den näst äldste sonen studerar i Älmhult men bor fortfarande kvar hemma hos föräldrarna liksom den yngste sonen.

Familj E består av 3 personer. Han är född i Kiruna men hade flyttat till Stockholm under mitten av 1940-talet. Han fick anställning vid TRIO år 1957. Frun är barnmorska och arbetar sedan 1968 dock ej i Lönsboda. Sonen är född år 1953. Han har bildat egen familj och är bosatt i Lönsboda.

Familj F består av 4 personer. Båda makarna är födda i Hälsingland men flyttade till Stockholm år 1939 då maken fick anställning på TRIO. I Stockholm arbetade frun i affär men i Lönsboda har hon varit hemmafru. De båda sönerna är födda år 1944 respektive 1947. Endast den yngste av dessa följde med till Lönsboda men flyttade snart tillbaka till Stockholm.

Familj G består av 4 personer. Han är född och uppväxt i Västmanland medan hon kommer från Köpenhamn. Han hade inte haft någon fast anställning förrän han fick arbete på TRIO år 1965, ett halvår före utlokaliseringen av företaget. Han anställdes under förutsättning att han flyttade med till Lönsboda. Frun arbetar sedan år 1974 i Lönsboda. Paret har 2 barn båda födda i Lönsboda år 1966 respektive 1969.

Familj H bestod av 3 personer. Han är född i Danmark men kom till Stockholm 1948 där han studerade jämsides med att han arbetade. I samband med att han tog anställning vid TRIO strax före utlokaliseringen blev han informerad om denna. Maken var hemmafru under Lönsbodatiden. Dottern föddes år 1963. Familjen hade kvar sin lägenhet i Stockholm under tiden i Lönsboda. De flyttade tillbaka till Stockholm 1968.

Familj I består av 4 personer. Båda makarna är födda i Stockholm och har bott där största delen av sitt liv. Han började arbeta på TRIO år 1964. Hon var hemmafru under tiden i Lönsboda. Det finns nu 2 söner födda år 1965 (i Lönsboda) respektive år 1973. Familjen hade löfte om att få bostad i Stockholm om de återvände inom 2 år. De lämnade Lönsboda efter redan 1 år.

Familj J består av 4 personer. Båda makarna är födda i Finland men han kom till Sverige år 1950 och hon år 1960. Han började sin anställning på TRIO år 1955. Hon var hemmafru under i stort sett hela tiden i Lönsboda. Dottern är född år 1964 och sonen år 1966. Familjen stod kvar i bostads-kön i Stockholm och flyttade från Lönsboda år 1969.

Familj K bestod av 3 personer. Båda makarna hade vuxit upp i Stockholm. Han hade varit anställd vid TRIO sedan år 1941 och pensionerades år 1969 då han och maken återvände till Stockholm. Sonen är född år 1936 och hade bildat egen familj långt innan föräldrarna flyttade till Lönsboda.

Familj L består av 4 personer. Båda makarna är födda på Öland och uppvuxna där. Han hade haft arbete i bl a Stockholm och Västerås innan han anställdes vid TRIO strax efter utlokaliseringen. Hon arbetar nu som biträdande ålderdomshemföreståndare dock icke i Lönsboda. De båda sönerna är födda år 1958 respektive år 1961.

Familj M består av 3 personer. Han är född i Hälsingland och hon i Småland. De har en dotter född år 1959. Han hade haft flera arbeten bl a i Västerås och Jönköping innan han anställdes vid TRIO år 1965. Hon har haft deltidsarbeten i Lönsboda bl a undervisning i ämnet fritt valt arbete i skolan. Dottern går nu på gymnasium i Stockholm.

Av de 15 familjer som flyttade med TRIO till Lönsboda finns 11 redovisade i sammanställningen ovan. Av de medflyttande tjänstemännen har 2 avlidit, 1 uteslöts ur undersökningen på egen begäran och 1 därför att han stannade mycket kort tid i Lönsboda. Av de återstående 11 familjerna är numera 3 upplösta genom att maken avlidit respektive genom skilsmässa. Familjerna A - G är samtliga kvarblivare i Lönsboda medan familjerna H - K är återflyttare till Stockholm. Slutligen tillhör männen i familjerna L och M nyanställda vid TRIO i Lönsboda åren 1965 - 1966.

7.4 Motiven för att flytta med till Lönsboda

Som framgår av bl a avsnitt 3.2 i denna rapport kommer materialet från Lönsbodaundersökningarna att analyseras med hjälp av socio-teknisk hypotesprövning. Denna metod innebär att man först ställer upp en hypotes som man sedan försöker falsifiera. Man börjar med att göra ett antagande som man sedan visar är felaktigt. När det gäller motiven till att tjänstemännen valde att följa med TRIO till Lönsboda är ett rimligt sådant antagande att det var mycket svårt för att inte säga omöjligt för dem att få annat likvärt arbete i Stockholm. Tjänstemännen skulle alltså ha varit eller rättare sagt känt sig tvingade att följa med företaget till Lönsboda på grund av arbetsmarknadsmässiga skäl. Detta antagande visade sig emellertid vara helt felaktigt. De flesta av tjänstemännen brydde sig över huvud taget inte om att undersöka arbetsmarknaden i Stockholm för att söka alternativ till utlokaliseringen till Lönsboda.

Ett annat rimligt antagande om varför tjänstemännen valde att följa med till Lönsboda är att det utslagsgivande motivet bakom detta beslut var möjligheten att få en bättre bostad (egen villa) än den man hade i Stockholm. Även detta antagande visade sig vara felaktigt. De flesta uppgav att bostaden invercade högst obetydligt när det gällde för dem att fatta sitt beslut.

Ett tredje tänkbart skäl till att följa med TRIO till Lönsboda var att man redan tidigare hade någon anknytning till orten. Det visade sig dock att så var inte fallet för någon av tjänstemännen även om en av dem var född och uppvuxen i närheten av Bromölla i nordöstra Skåne. Avståndet mellan Bromölla och Lönsboda är 47 km (Nordbeck 1976) och kontakten mellan dessa båda orter är mycket liten.

Det oftast angivna motivet till att man flyttade till Lönsboda var vad man kan kalla för anställningens art. Man trivdes med arbetet på TRIO och med arbetskamraterna varför man gärna ville ha kvar det även efter det att företaget hade lämnat Stockholm. Flera av tjänstemännen angav att de ville lämna storstadsmiljön och flytta till en mindre stressig miljö med bättre uppväxtför-

hållanden för barnen. Man var också nyfiken på Skåne och några som ursprungligen var från södra Sverige tyckte de fick närmare till släkt och vänner i och med att de flyttade till Lönsboda. Några angav också förhoppningar om avancemang och om en bättre ekonomi som bidragande orsaker till att de följde med företaget till Lönsboda.

De i detta avsnitt redovisade uppgifterna är huvudsakligen hämtade från enkätundersökningen. Motsvarande uppgifter i intervjuundersökningen redovisas i det följande som komprimerade "citat" från intervjuerna. Det bör således observeras att det inte är fråga om direkta citat från intervjuerna utan om bearbetade och förkortade versioner av dessa.

Trivdes så bra med jobbet att jag inte brydde mig om att söka alternativa arbeten i Stockholm. Det skulle dessutom bli skönt att slippa stressen och otryggheten i stan.

Kände mig bunden till företaget och ville inte gärna byta arbete trots att jag trivdes bra i Stockholm och hade en bra bostad där. Jag hade också all släkt och alla mina vänner i stan.

Ingen i familjen tyckte Stockholm var en bra bostadsort. Frun ville gärna flytta söderut för att komma närmare släkt och barndomsvänner. Jag hade säkerligen annars kunnat få annat arbete i Stockholm.

Det viktigaste skälet till att vi följde med till Lönsboda var arbetet. Jag hade goda möjligheter att avancera. Vi ville dessutom gärna bort från Stockholm.

Trivdes så bra med arbetet och arbetskamraterna på TRIO att jag ansåg det vara skäl nog att flytta med till Lönsboda fastän vi trivdes mycket bra med bostaden, vännerna och med livet i Stockholm.

Vi tyckte det skulle vara spännande att pröva en ny livsmiljö, att göra en utflykt till Skåne. Tiden i Lönsboda visste vi skulle bli relativt kort eftersom jag snart skulle pensioneras och jag planerade då att återvända till Stockholm och till släkten och vännerna där.

Jag hade alltid velat bo i Skåne och jag visste att TRIO skulle flytta till Lönsboda när jag fick jobbet.

Trivdes för bra med jobbet på TRIO för att jag skulle söka något alternativt arbete. Jag skulle annars alldeles säkert fått ett sådant om jag velat.

Jag kunde säkert fått ett annat arbete i Stockholm men kanske inte med de möjligheter att avancera som jag hade vid TRIO. Möjligheten att få en egen villa var nog det starkaste skälet till att jag följde med till Lönsboda. Dessutom trivdes jag mycket bra med mitt arbete vid företaget.

Det verkade vara spännande att pröva på en ny miljö. Vi hade redan tidigare talat om att flytta från Stockholm. Det skulle annars inte ha varit svårt för mig att få annat jobb i stan om jag hade velat.

Jag hade sökt jobb ett tag och tittat i sydsvenska tidningar eftersom jag ville söderut och fick syn på en annons där TRIO sökte någon med min utbildning. Jag visste ingenting om Lönsboda tidigare.

Vi undersökte inte så mycket innan vi flyttade hit. Det var inte så mycket huset som drog utan mera att vi kom närmare släkt och vänner i södra Sverige.

Det var jobbet som fick oss att flytta till Lönsboda. Det verkade vara intressant och bra betalt. Vi visste ingenting om Lönsboda men jag åkte hit och hade filmkameran med mig och filmade samhället för att bättre kunna visa för familjen hur det var här.

Som synes är knappast den information som man fick fram med hjälp av intervjuerna mera detaljrik eller av högre kvalitet än den man fick fram med hjälp av enkätundersökningen utan snarare tvärtom. Så är exempelvis fallet med uppgiften om ekonomins betydelse för beslutet att följa med företaget till Lönsboda.

Eftersom man inom projektet bedömde det vara viktigt att bestämma motiven bakom beslutet att följa med TRIO till Örkened tog man med flera frågor om just detta i enkätformuläret. De flesta av dessa frågor var bundna dvs de innehöll givna svarsalternativ som man fick kryssa för. Det fanns emellertid 2 frågor som var av en helt annan typ än de bundna frågorna. En var helt öppen medan den andra var av typen halvöppen dvs den hade ett antal givna svarsalternativ men ett av dessa var öppet. De som kryssade för alternativet annan anledning fick också ange denna med egna ord. Den här använda tekniken med halvöppna frågor gör att en enkätundersökning kan ge en bred och detaljrik information som trots detta är betydligt enklare att bearbeta än den som man får fram med hjälp av personliga intervjuer.

7.5 Informationen om utlokaliseringen

Samtliga utlokaliserade tjänstemän ansåg att informationen om utlokaliseringen hade fungerat bra eller mycket bra och att den väl motsvarade de verkliga förhållandena. Denna information kom också i god tid, i genomsnitt 9 månader innan flyttningen till

Lönsboda ägde rum. De flesta hade blivit informerade av företagsledningen och det var endast en som hade fått informationen om utlokaliseringen i samband med ett informationsmöte på företaget då även arbetarna blev informerade om TRIOs planer att flytta från Stockholmsområdet. Även informationen från Örkeneds kommun var tydligen mycket tillfredsställande. På frågan hur Örkeneds kommuns agerande i samband med flyttningen var svarade nämligen hälften av de tillfrågade tjänstemännen att det var bra medan den andra hälften svarade att det var mycket bra.

Den allmänna uppfattningen bland de intervjuade var att det är nödvändigt med en så tidig och fullständig information som möjligt till berörda parter för att en utlokalisering skall ge ett lyckat resultat. Företaget befann sig här i en ganska besvärlig situation. Det hade ju redan en del problem i Stockholm med hög frånvaro och hög omsättning bland arbetarna och dessa problem hade antagligen förvärrats om planerna på en utlokalisering hade läckt ut för tidigt. När beslutet om utlokaliseringen var definitivt kallade dock företagsledningen till ett informationsmöte med arbetarna. För att försöka förmå arbetarna att stanna kvar vid företaget så länge som produktionen var kvar i Stockholm lovade man dem ett avgångsvederlag å 1000 kronor att utbetalas i samband med sista löneutbetalningen. Metoden visade sig vara effektiv på så sätt att arbetarna blev trogna TRIO så länge som företaget hade behov av dem.

7.6 Arbetsförhållandena på TRIO i Lönsboda

Ett i detta sammanhang rimligt antagande är att flyttningen till Lönsboda skulle ha inneburit en klar förbättring av tjänstemännens arbetssituation vad gäller arbetskamraterna, solidariteten med företaget och arbetstakten. Det visade sig emellertid att detta antagande var helt felaktigt. De flesta kvarblivarna uppgav nämligen att deras relationer till arbetskamraterna och till arbetsledningen varken blev bättre eller sämre i Lönsboda än vad de var i Stockholm. Arbetstakten var också den lika stressig efter som före utlokaliseringen. Däremot tyckte man att man hade fått bättre arbetsuppgifter och därmed även bättre förtjänst i

Lönsboda. Hälften av kvarblivarna ansåg att arbetstillfredsställelsen var större i Lönsboda än i Stockholm medan resten ansåg att utlokaliseringen inte hade inneburit någon förändring av situationen i detta avseende.

Återflyttarna var något mera kritiska mot arbetsförhållandena vid TRIO än vad kvarblivarna var vilket i och för sig är helt naturligt. De behövde ju knappast ta någon direkt hänsyn till företaget eftersom de ju inte längre är beroende av detta. Samma är för övrigt förhållandet med deras relationer till såväl tjänstemännen som arbetarna vid TRIO. Tar man hänsyn till att de slutat på TRIO på grund av att de var missnöjda med förhållandena på företaget eller med Lönsboda som bostadsort är kritiken förvånansvärt mild vilket framgår av följande sammanställning av hur var och en av de 13 tjänstemännen i korthet såg på TRIO som arbetsplats.

Jag trivdes mycket bra till för några år sedan men tycker mig sakna utvecklingsmöjligheter på TRIO. Det är dock en bra arbetsplats både för tjänstemän och arbetare.

Arbetet blev alltför stelt och opersonligt efter flyttningen. Jag stötte mig själv med arbetarna och känner mig allt mindre delaktig i arbetet på företaget. Tjänstemännen är konkurrenter och inte kamrater.

Det blev svårare att samarbeta med företagsledningen i Lönsboda. Jag trodde jag skulle få högre lön men fick det inte. Annars är själva arbetet bra.

Jag trivs mycket bra på TRIO i Lönsboda och tycker det är ett mycket fint samarbete mellan de olika avdelningarna.

Allt blev som jag väntat. Flyttningen av företaget till Lönsboda innebar inte någon förändring då det gäller trivseln på arbetet.

Jag har alltid trivts bra på TRIO, både med arbetet som sådant och med mina arbetskamrater.

Det är mindre bekymmer med arbetarna i Lönsboda än det var i Stockholm. Jag trivs bra med arbetet även om tempot och arbetshetsen har ökat.

Jag trivs bra med arbetet på TRIO. Det har alltid varit ett gott kamratskap där och ansvaret är jämnt fördelat på alla på kontoret.

Arbetet på TRIO är visserligen inget drömjobb men jag trivs trots det bra med det. Jag har alltid haft ett gott förhållande till arbetarna i verkstaden.

Det blev en helt annan och mindre trivsamt atmosfär på TRIO efter flyttningen. Företaget utnyttjade och utnyttjar de anställdas brist på alternativ. Jag trodde jag skulle få bättre anställning i Lönsboda men fick

det inte. Det finns nog inte någon framtid för mig på TRIO. Positivt med flyttningen är de bättre arbetslokalerna i Lönsboda.

Jag vantrivs med arbetet i Lönsboda. Företaget utnyttjar de anställda i och med att det inte finns några alternativa arbeten i eller i närheten av Lönsboda. Jag hade väntat mig bättre arbetsförhållanden och högre lön i Lönsboda. Den sociala skillnaden mellan tjänstemän och arbetare är större i Lönsboda än i Stockholm.

Arbetet var mera fritt i Stockholm men jag trivs ändå skapligt i Lönsboda. Jag har alltid kommit bra överens med arbetarna. Faktiskt bättre än med tjänstemännen. Några av dessa vill vara litet mer än andra och speciellt mer än arbetare.

Jag har alltid kommit bra överens med både arbetare och tjänstemän.

Flera av tjänstemännen uppger att de känner sig mera beroende av företaget sedan det flyttat till Lönsboda. I Stockholm kunde en tjänsteman byta arbete utan att för den skull behöva byta bostad. I Lönsboda var detta i stort sett omöjligt. Slutade man på TRIO blev man antagligen tvungen att flytta till en annan ort. De anställda, såväl tjänstemän som arbetare, har nu svårt att få igenom sådana krav som de antagligen skulle ha fått uppfyllda i Stockholm. Situationen i Lönsboda belyses av följande uttalanden av några av tjänstemännen.

Det blev ett mycket hårdare klimat på firman efter flyttningen. Det blev till exempel i praktiken lönestopp för alla tjänstemän och en lön för arbetarna en bra bit under den i Stockholm. Företaget visste mycket väl att det fanns få alternativa sysselsättningar i Lönsboda och utnyttjade också detta förhållande.

I Lönsboda hade företaget både tjänstemännen och arbetarna som i en liten ask.

De visste att man hade skaffat villa och blivit ganska låst så de kunde köra med stilen att om det inte passar så kan du gå och man har ju verkligen inte mycket att välja på i en sådan situation.

Kanske har arbetarna blivit lidande på att det finns så få alternativa arbeten i Lönsboda eller rättare i närheten av Lönsboda. Det gäller bara för TRIO att se upp med konkurrensen från Olofström. Med tanke på det besvär det innebär att pendla dit kan man hålla lönerna något lägre i Lönsboda än vad de är där men inte för mycket.

Några av tjänstemännen vid TRIO anser dock att de har stockholmslönen även i Lönsboda. Man får ju inte heller glömma bort att en av de viktigaste orsakerna till utlokaliseringen av TRIO var just den kärva arbetsmarknaden i Stockholm. I och med att denna har

lättat har också de flesta arbetsgivarna intagit en hårdare attityd mot de anställda. Detta gäller således inte bara för TRIO i Lönsboda.

7.7 Bostadsförhållandena

I samband med förhandlingarna mellan TRIO och Örkened hade kommunen lovat att samtliga tjänstemän vid företaget skulle få möjlighet att snarast och till låg kostnad bygga egen villa. Kommunen gjorde också sitt för att uppfylla detta löfte. Det var dock aldrig fråga om några direkta speciella kommunala subventioner av dessa villor. Tomtpriset var mycket lågt i Lönsboda vid mitten av 1960-talet, endast 2 kr per m², men detta pris gällde för alla tomtköpare. Det var först när Örkened gick upp i Osby kommun som tomtpriset höjdes kraftigt. Kommunen ordnade snabbt tomter till de inflyttade tjänstemännen och gav dem en omfattande personlig hjälp med låneansökningar och andra formaliteter. De flesta av tjänstemännen är också nöjda för att inte säga mycket nöjda med kommunens agerande i samband med villabyggandet.

Ett par av tjänstemännen var däremot besvikna på företagets sätt att sköta bostadsfrågan. De ansåg att de blivit lovade mycket mer hjälp och en helt annan service från företagets sida än vad de i verkligheten fick. Enligt deras åsikt hade företaget nämligen lovat att anställa en egen arkitekt som skulle hjälpa den enskilde tjänstemannen att arbeta fram ett förslag anpassat till hans speciella önskemål. Det visade sig emellertid finnas varken tid eller pengar till detta utan man fick nöja sig med typhus uppförda av en av byggmästarna i Lönsboda.

Företaget byggde också 3 egna villor för att hyra ut som tjänstevillor till chefstjänstemännen vid TRIO. Dessa villor var stora, 200 - 300 m² boendeyta. Hyran var relativt låg till en början men har stigit kraftigt sedan dess. Det kan därför knappast uppfattas som en förmån att ha fått hyra en sådan tjänstevilla. Dessa chefstjänstemän antydde också att de nu ångrade sig att de inte hade satsat på egen och mindre villa från början.

När det gäller villornas planlösning anger ett par av tjänstemännen att deras villa är felaktigt planerad. De som bor i tjänstevillor tycker genomgående att de är för stora för deras resurser och behov. Många klagar på att husen är kalla och dragiga eller på att isoleringen av dem är dålig. Detta innebär i sin tur att uppvärmningskostnaderna är höga. Några upplever trädgården som arbetsam och betungande med gräsklippning och ans av gräsmattor osv. En är dock mycket nöjd med sin trädgård men så byggde han också i egen regi och lät stora delar av tomten förbli naturpark.

Trots anmärkningarna mot villorna och mot trädgårdarna anser de flesta av tjänstemännen vid TRIO att flyttningen till Lönsboda inte innebar någon försämring av bostadsförhållandena vad gäller bostadens läge, storlek, standard och kostnader. Endast en tjänsteman uppger att hans villa i Lönsboda har lägre standard och högre kostnader än hans bostad i Stockholm.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att de flesta av de tjänstemän vid TRIO som har byggt egen villa i Lönsboda är i stort sett nöjda med sin bostad men att det finns vissa detaljer i den som kunde ha varit bättre. Flera uppgav dessutom att kalkylerna för villabyggandet var väl optimistiska och att bostadskostnaden därför hade blivit väl betungande för dem under de första åren i Lönsboda.

7.8 Ekonomin

Ett ofta angivet motiv till att flytta från en ort till en annan är förhoppningen att man skall få en bättre ekonomi på den nya orten. Själva flyttningen i sig innebär emellertid ofta stora utgifter och därmed även en ekonomisk belastning. För att i viss mån lindra de ekonomiska påfrestningarna i samband med flyttningen fick varje utlokaliserad tjänsteman ett bidrag från företaget motsvarande avgångsvederlaget till arbetarna. Dessutom lånade företaget ut 6000 kronor till varje tjänsteman, ett lån som var amorteringsfritt och som man efterskänkte då tjänstemannen hade stannat 10 år vid TRIO i Lönsboda.

På frågan om hurdan ekonomin var ett år efter flyttningen svarade hälften av kvarblivarna i Lönsboda att den hade blivit bättre än i Stockholm medan den andra hälften svarade att den hade blivit sämre. En förklaring till att man fick så olika svar på denna fråga kan vara skillnaden i kostnaden för bostaden mellan dem som hyrde lägenhet eller tjänstevilla och dem som hade byggt eget hus.

På frågan hurdan ekonomin var nu jämfört med den i Stockholm svarade samtliga kvarblivare utom en att den var bättre eller mycket bättre än i Stockholm. De som hade byggt egna villor har nu kommit över de höga initialkostnaderna och inflationen har medfört att deras bostadskostnader nu är relativt sett låga. Den ende vars ekonomi var sämre nu än i Stockholm ansåg detta bero på att inflationen och ett höjt skattetryck hade inneburit en reallönesänkning för hans vidkommande.

För ett par av de 13 utlokaliserade familjerna innebar flyttningen till Lönsboda att frun inte kunde vara yrkesverksam i fortsättningen. Det fanns helt enkelt inget lämpligt arbete för dessa fruar i eller i närheten av Lönsboda. Inte heller kunde de få arbete på TRIO eftersom deras män arbetade på kontoret där. Ingen familjemedlem till en tjänsteman på TRIO kan få anställning på företaget. Denna regel har man just för att undvika alla misstanke om svågerpolitik och otillbörligt gynnande av familjemedlem. För de familjer som fick endast en lön att leva på i stället för 2 som i Stockholm innebar naturligtvis flyttningen till Lönsboda en klar försämring av ekonomin.

Den dominerande uppfattningen bland de 13 utlokaliserade tjänstemännen var att det inte gick att bo i Lönsboda med dess dåliga kommunikationer om man inte hade egen bil. Av de 8 tjänstemän som inte hade bil redan i Stockholm köpte inte mindre än 7 bil i samband med att de flyttade till Lönsboda. Man utnyttjade också verkligen bilen under den första tiden till att göra långa utflykter i södra Sverige. Bilköpet och det flitiga bilresandet måste helt naturligt ha belastat en redan tidigare hårt ansträngd ekonomi.

3 - 4 av tjänstemännen vid TRIO hade redan sommarstuga när de bodde i Stockholm. Ett par tre av tjänstemännen skaffade sig egen sommarstuga strax efter det man flyttat till Lönsboda. Nu har ungefär hälften av de utlokaliserade tjänstemännen egen sommarstuga.

När det gäller en familjs ekonomi kan man lägga 2 olika aspekter på den. Dels kan man mena familjens samlade sparande och dels kan man mena de pengar som familjen har att röra sig med. Sparandet måste ha varit relativt högt för inflyttarna till Lönsboda med hänsyn till deras amorteringar på lånen för villa- och sommarstugainköpen. Däremot fick de flesta familjerna mindre pengar att röra sig med i och med flyttningen till Lönsboda. Flyttningen som sådan var kostsam. Till de rena flyttningskostnaderna kom sedan kostnaderna för att möblera upp de nya och större bostäderna, bilinköp osv. Det är lätt att förstå att ekonomin blev svår att bemästra för en del av flyttarna under särskilt den första tiden i Lönsboda.

Enkätformuläret innehåller också en fråga om levnadskostnaderna i Lönsboda jämfört med i Stockholm. Av svaren på denna fråga framgår att man uppfattar matkostnaderna som lägre i Lönsboda liksom kostnaderna för nöjen. När det gäller livsmedel är det tydligen ett klart lägre kostnadsläge i Lönsboda samtidigt som kvaliteten på varorna är högre där än i Stockholm. Ett par familjer uppger att de äter bättre och dyrare mat i Lönsboda men att deras sammanlagda matkostnader trots detta inte är högre än i Stockholm. De lägre kostnaderna för nöjen i Lönsboda beror emellertid säkerligen på att nöjesutbudet är så begränsat i denna tätort men också på en förändring av nöjesvanorna hos de utlokaliserade tjänstemännen. Naturliv, trädgårdsskötsel och TV-tittande är billiga fritidssysselsättningar jämfört med besök på restauranger, teatrar, biografer och konserter.

Inte helt oväntat uppfattar man bostadskostnaderna i Lönsboda som lika med eller högre än i Stockholm. Man har tydligen utgått från sina egna förhållanden och inte jämfört likvärda bostäder i de båda orterna. Man bedömer också att kostnaderna för kläder och resor är högre i Lönsboda än i Stockholm. Sammanlagt är dock lev-

nadskostnaderna lägre i Lönsboda än i Stockholm främst beroende på de lägre livsmedelspriserna.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att flyttningen till Lönsboda innebar en ökning av konsumtionen för de flesta av de 13 tjänstemän som flyttade med TRIO från Stockholm till Lönsboda. De som byggde egna villor fick en högre boendestandard men också avsevärt högre bostadskostnader och höga kostnader för att möb- lera den nya villan. Bilkörningen blev mycket högre sedan man flyttat till Lönsboda. I de fall frun hade arbetat i Stockholm och blev hemmafru i Lönsboda innebar flyttningen en sänkning av den ekonomiska standarden. Allt detta sammantaget gjorde att ekonomin blev pressad för de flesta tjänstemännen vid TRIO under den första tiden i Lönsboda samtidigt som man anser att man nu har fått det betydligt bättre ställt än vad man hade i Stockholm.

7.9 Samhällsservicen

Enkätformuläret innehåller en fråga om hur man anser att den samhällsservice som erbjuds i Lönsboda tillgodoser ens behov jämfört med den i Stockholm. I den frågan tar man upp delaspekterna skolor, sjukvård, barntillsyn, kommunikationer och kontakten med de kommunala myndigheterna. Svaren på frågorna är på sitt sätt överraskande. Ungefär hälften av de som har svarat på frågan om skolorna anser att dessa är bättre i Lönsboda än i Stockholm medan den andra hälften anser tvärtom. Utbudet på skolor och utbildningsmöjligheter är naturligtvis mycket större i Stockholm medan de skolor som finns i Lönsboda kan vara väl så bra som motsvarande skolor i Stockholm.

Den del av samhällsservicen i Lönsboda som man är mest missnöjd med är sjukvården. Det finns visserligen en läkarstation i tätorten men det har varit många vikarier på den tjänsten. De allmänna kommunikationerna i Lönsboda är man också mycket missnöjd med även om flera tyckte att det fanns en skaplig förbindelse till Stockholm. Om det hade varit bättre förbindelser med exempelvis Kristianstad eller Älmhult skulle det ha varit möjligt att pendla mellan dessa orter och Lönsboda. En möjlighet som flera av de ar-

betssökande hemmafruarna sa att de skulle ha utnyttjat. Däremot var man mycket positivt inställd till den kommunala färdtjänsten. Man kan åka taxi in till Lönsboda eller från Lönsboda till exempelvis Sibbhult för vidare befordran till Kristianstad för endast 1 kr medan kommunen betalar resten av kostnaden.

Barn tillsynen fungerar tydligen bra i Lönsboda. De som hade besvarat denna fråga ansåg nämligen att den var minst lika bra eller bättre än i Stockholm. Kontakten med de kommunala myndigheterna var man också mycket nöjd med. De flesta av tjänstemännen vid TRIO i Lönsboda ansåg nämligen att den var bättre eller mycket bättre än förhållandena i Stockholm. Detta var åtminstone fallet innan Örkeneds kommun hade gått upp i Osby kommun.

I samband med intervjuerna riktade man också en skarp kritik mot kommunsammanslagningen. Man menade att all kommunal service i och med den hade blivit mera tungrodd, mera centraliserad och mera byråkratiserad. Man ansåg också att läkarstationen i Lönsboda fungerade bättre så länge Örkened var en självständig kommun. Man hade tidigare haft en självständig sjukkasse i Lönsboda men nu var den en filial till sjukkassan i Osby. Man uttryckte också farhågor för att man skulle lägga ner apoteket i Lönsboda. Problemet var således inte att bygga ut den samhälleliga servicen i Lönsboda utan att få behålla den service som man hade byggt ut under den tid då Örkened var självständig kommun.

Härnedan följer en kort sammanställning över vad de intervjuade familjerna ansåg om samhällsservicen i Lönsboda.

Det har inte varit några som helst svårigheter att få tag i läkare eller tandläkare i Lönsboda de gånger vi har behövt det. Däremot är de allmänna kommunikationerna väldigt dåliga här i Lönsboda.

Vi har haft dåliga erfarenheter av läkarvården och det var särskilt besvärligt om man hade barn som behövde åka till Kristianstad om de blev sjuka. Buss- och tågförbindelserna fungerade inte alls.

Kommunsammanslagningen har gjort att all kommunal service har blivit mera centraliserad och tungrodd. Söker man en kommunal tjänsteman i Osby är han på väg till Lönsboda och söker man honom här är han på väg till Osby.

Det är bättre sjukvård i Lönsboda än i Stockholm och vi har aldrig haft några problem med att få tag i läkare här då vi behövt någon. Dessutom

ligger länslasarettet inom rimligt avstånd från Lönsboda.

Ibland har det varit svårt att få tag i läkare här i Lönsboda. I Stockholm fanns nästan allt som vi behövde inom ett par hundra meter från bostaden.

Så gott som allt vi behöver finns här i Lönsboda och det är dessutom lättare och enklare att komma till lasarettet i Kristianstad än att komma till ett stort sjukhus i Stockholm. Kommunikationerna i Lönsboda är förstås mycket dåliga.

Sjukvården fungerar dåligt i Lönsboda. Särskilt oroligt var detta då barnen var små. Kommunikationerna är hopplösa i Lönsboda även om det finns en smidig förbindelse med Stockholm.

Läkarvården är alldeles för osäker. Kommunikationerna är mycket dåliga men vi har nästan aldrig använt oss av buss- eller tågförbindelserna här i Lönsboda.

Läkarvården har fungerat dåligt och det var särskilt svårt när man hade små barn. Kommunikationerna är under all kritik och min fru som inte har körkort känner sig låst av detta.

Det vi ibland saknar är läkaren. Det är väldigt svårt att inte veta om det finns någon läkare eller inte i Lönsboda.

Särskilt min fru tycker det är obehagligt de perioder då det inte finns någon läkare i tätorten. Kommunikationerna är bedrövliga.

Två av de intervjuade tjänstemännen berörde över huvud taget inte samhällsservicen i sina svar. När man läser sammanställningen av materialet från intervjuerna märker man att man endast har nämnt sådan samhällsservice som man inte är nöjd med i Lönsboda. Man berörde inte det moderna simbadet eller det kommunala biblioteket i Lönsboda. Inte heller berättade man något om den enligt enkätundersökningen väl fungerande barntillsynen eller om de goda kontakterna med kommunen. I dessa avseenden var alltså enkätundersökningen mera detaljrik och överlägsen intervjuundersökningen.

7.10 Den kommersiella servicen

Även om Lönsboda har ett förhållandevis rikt utbud på såväl samhällelig som kommersiell service är detta naturligtvis mycket litet jämfört med motsvarande utbud i Stockholm. Ett i detta samband rimligt antagande är att denna försämring av serviceutbudet skulle de utlokaliserade ha upplevt som en starkt negativ sida av flyttningen och att trivseln i en tätort i stor utsträckning beror på tillgången av service i denna. Det visade sig att detta

antagande innebar en övertro på utnyttjandet av servicen i Stockholm och en undervärdering av den service som fanns i Lönsboda. Det var nämligen ganska få av de intervjuade som ansåg att tillgången på service var någon viktig faktor när det gällde att trivas eller inte trivas i Lönsboda. I de flesta fall var det andra faktorer som förhållandet på arbetet eller möjligheten att få kontakt med andra människor som spelade betydligt större roll än serviceutbudet då de försökte bedöma sin situation. Inställningen till serviceutbudet i Lönsboda avspeglas i följande sammanställning av materialet från intervjuerna.

I stort sett finns all den service vi behöver i Lönsboda. Över huvud taget är vi negativa till att handla på stormarknader, i städer eller andra större tätorter. Någon gång åker vi dock bort för att handla damkläder.

Utbudet av skor och kläder är dåligt här i Lönsboda varför vi åker till Olofström och handlar sådant. Däremot finns det billig mat av hög kvalitet i livsmedelsaffärerna i Lönsboda.

Vi är ganska missnöjda med servicen i Lönsboda. Kläder köper vi då vi hälsar på släktingar i Köpenhamn. Vi saknar dessutom en skoaffär. Däremot tycker vi det är väl ordnat med billigt kött och fläsk i butikerna.

Det mesta finns faktiskt i Lönsboda, dock icke damkonfektion och skor. Herrkläder köper jag då jag ändå är i Malmö. Vill man handla riktigt åker man förstås nog till Kristianstad.

Vi är helt beroende av servicen i Lönsboda eftersom vi inte har någon bil. Dagligvaror finns i Lönsboda men vi åker till Osby, Älmhult eller Olofström då vi skall köpa barnkläder, möbler eller byggnadsmaterial. Priserna är höga på vissa varor i Lönsboda, dock ej på mat.

Vi tycker att det finns så gott som allt som vi behöver i Lönsboda.

Det finns förvånansvärt mycket i Lönsboda. Kläder och möbler brukar vi förstås köpa i Kristianstad eller någon annan större ort. Men även i Stockholm brukade vi bilhandla i något större centrum.

Kläderna i Lönsboda passar bara för ungdomar varför vi handlar sådana i Kristianstad. Min fru köper också mycket kläder då hon ändå är i Stockholm och besöker släkt och vänner där. Livsmedel är det betydligt billigare, bättre och enklare att handla i Lönsboda än det var i Stockholm.

Servicen är sämre i Lönsboda än vi hade väntat oss men tätorten är ju för liten för att kunna ha ett ordentligt urval. De varor som finns i Lönsboda är emellertid av hög kvalitet.

Vi lägger inte så stor vikt vid servicen utan accepterar att man inte kan ställa några större krav på denna i en ort som Lönsboda. Ibland åker vi till Helsingborg för att köpa kläder till exempel.

Servicen i Lönsboda är precis som vi väntat oss att den skulle vara. Livs-

medel och då särskilt kött och fläsk kan man köpa bra och billigt i Lönsboda. Vi tycker också att man inte bör ställa några högre krav på servicen i Lönsboda eftersom tätorten då skulle förlora många av sina positiva egenskaper som liten ort.

Serviceutbudet i Lönsboda är dåligt men vi uppskattar den goda och billiga maten som man kan köpa här, särskilt då köttvarorna.

Vi tycker att allt som behövs för vardagligt bruk finns i Lönsboda. Det som inte finns t ex damkläder brukar vi köpa i Helsingborg, Älmhult eller Osby.

Livsmedelsbutikerna i Lönsboda är kända för att hålla ovanligt låga priser på sina varor vilket har medfört att man har en kundkrets långt utanför Örkeneds gränser. De flesta av de utlokaliserade tjänstemännen är också nöjda med matvarorna i Lönsboda och talade ofta berömmande om de låga priserna och den höga kvaliteten på särskilt kött och fläsk. Utbudet av livsmedel och av möbler är också det enda serviceutbudet i Lönsboda som enligt resultatet av enkätundersökningen kan mäta sig med eller är överlägset motsvarande utbud i Stockholm. Särskilt dåligt verkar utbudet av kläder, kemikalier, böcker och pappersvaror att vara i Lönsboda.

7.11 Relationen utbud och behov av service

Det säger sig självt att utbudet av service är betydligt mindre i Lönsboda än i stor tätort som Stockholm. Det är därför inte intressant att fråga en utlokaliserad tjänsteman vad han anser om kvantiteten service i Lönsboda jämfört med den i Stockholm. Vad som däremot är intressant att fråga om är hurdana hans möjligheter är att tillfredsställa servicebehovet då han bor i Lönsboda. Läger man denna aspekt på relationen utbud och behov och försöker väga samman de olika delarna av servicen finner man att den samhälleliga servicen med undantag av sjukvård och allmänna kommunikationer fungerar minst lika bra i Lönsboda som i Stockholm när det gäller att tillfredsställa den enskilda familjens behov. En motsvarande sammanvägning av den kommersiella servicen i Lönsboda ger också samma resultat, detta helst om man tar hänsyn till att livsmedlen är en så stor och viktig post i det allmänna servicebehovet.

Flera av de intervjuade tjänstemännen ansåg också att tillgången på service i Stockholms förorter inte alls är så stor som man kanske tror och att förhållandena i en sådan förort inte skiljer sig så särskilt mycket från dem i Lönsboda. Om man inte nöjer sig med den begränsade service som vanligen finns i förorter av detta slag är man tvungen att åka in till Stockholms centrum eller till något annat affärscentrum och det tar lika lång tid som att åka från Lönsboda till Kristianstad.

Nästan alla de intervjuade familjerna ansåg sig visserligen ha behov av att åka till någon större ort än Lönsboda för att handla en del varor som kläder men ingen av dem ansåg detta vara särskilt betungande. Dessa inköpsresor utformade man i stället som trevliga utflykter som man i vilket fall som helst hade behov av att göra.

7.12 Kulturutbudet

När det gäller kulturutbudet i Lönsboda har man i stort sett samma inställning som till serviceutbudet. Varken kvantitativt eller kvalitativt kan det jämföras med det i Stockholm. Å andra sidan sett var det få av de utlokaliserade tjänstemännen som verkligen hade utnyttjat det stora kulturutbud som fanns i Stockholm. Flyttningen till Lönsboda hade knappast inneburit någon revolutionerande förändring av deras vanor i detta avseende eftersom de varken före eller efter den hade varit några större konsumenter av kultur. Däremot upplevde flera av familjerna själva begränsningen av möjligheterna att utnyttja ett rikt kulturutbud som negativ. De sade sig sakna dessa möjligheter även om de inte hade utnyttjat dem tidigare annat än i mycket begränsad omfattning.

Frågan om kulturutbudet i enkätformuläret var uppdelad i 5 delfrågor om teater, konserter, bio, kursverksamhet och utställningar. Av dessa var det endast kursverksamheten i Lönsboda som fick ett något så när godkänt betyg. Ser man till hur ofta de utlokaliserade tjänstemännen utnyttjade kulturutbudet finner man att de anser sig gå lika ofta på kurser i Lönsboda som i Stockholm men mindre ofta på teatrar, konserter, bio och utställningar.

Förutom tjänstemännen vid TRIO intervjuades ett antal infödda lönsbodaiter, de så kallade nyckelpersonerna. Dessa ansåg att tjänstemännen vid TRIO deltog i mycket ringa utsträckning i kursverksamheten och i föreningslivet i Lönsboda. En av nyckelpersonerna ansåg att just sådant deltagande var det enklaste och effektivaste sättet för nyinflyttade att komma i kontakt med och lära känna människor i den nya orten. Människor med samma intressen som en själv.

Det finns endast en biograf i Lönsboda. Omsättningen av filmer är mycket hög på den och det är ytterst sällan som man visar samma film under 2 eller flera dagar. Detta gör att repertoaren blir synnerligen rikhaltig och den omfattar även kvalitetsfilmer. Priset på en biobiljett är relativt lågt, endast 7 kronor för närvarande. Såväl filmutbudet som biljettpriset uppskattades livligt av ungdomarna i de intervjuade familjerna. Bion var också den del av kulturutbudet som man var minst missnöjd med näst efter kursverksamheten i Lönsboda. Antalet biobesök har emellertid minskat kraftigt sedan man flyttade från Stockholm varför man antagligen bygger sitt uttalande på de yngre familjemedlemmarnas utsago.

De flesta av de intervjuade familjerna hade någon gång åkt till någon annan ort för att gå på teatern. Flera hade besökt Malmö stadsteater och teatern i Kristianstad men det allmänna omdömet om dessa besök var att de var stökiga och besvärliga att arrangera rent praktiskt vad gällde biljettinköp och långa resor. Några familjer hade abonnerat på Riksteaterns föreställningar i Osby. Det var faktiskt en av familjerna som uppgav att de gick oftare på teater sedan de flyttat till Lönsboda än vad de gjorde när de bodde i Stockholm.

7.13 Fritiden

Enkätformuläret innehåller 2 frågor om hur användningen av fritiden har förändrats i och med flyttningen till Lönsboda. Den första av dessa frågor gäller om man anser sig ha fått större eller mindre möjligheter att utnyttja fritiden på ett tillfreds-

ställande sätt efter utlokaliseringen än före denna. Proportionerna var här ungefär 2:1 mellan de som ansåg att man kunde utnyttja fritiden på ett mera meningsfullt sätt i Lönsboda än i Stockholm och de som ansåg tvärtom.

Den andra frågan om fritiden avsåg frekvensen av vissa fritidssysselsättningar, om denna frekvens har minskat eller ökat efter utlokaliseringen. Totalt omfattar denna fråga 13 olika delfrågor. En analys av svaren på denna fråga ger att de utåtriktade fritidsverksamheterna som bio-, dans-, restaurang-, utställnings-, konsert- och teaterbesök och umgänge med släkt och vänner är mycket mindre i Lönsboda än vad de var i Stockholm. TV-tittande och trädgårdsskötsel har däremot ökat i omfattning efter utlokaliseringen liksom naturlivet. Deltagande i kurs- och föreningsverksamhet är av samma storleksordning efter som före flyttningen liksom idkandet av sport och idrott, läsning, hobby, hantverk och umgänge med familjen.

Den mest markanta förändringen av fritidsvanorna var att man vistas mycket mera ute i fria naturen i Lönsboda än i Stockholm. Däremot är uppfattningen om naturen i närheten av Lönsboda mycket skiftande vilket framgår av följande citat ur intervjuerna.

Vad vi tyckte det var vackert här när vi kom hit. Vi åkte ut varenda lördag och söndag och kanske allra helst till bokskogarna som vi tyckte var underbara. Mörka och täta skogar som kunde ge härlig svalka under varma sommar dagar. Vi tyckte att vår dröm blev uppfylld då vi vandrade i dessa skogar.

För mig ger en promenad i en bokskog en vårdag med den skira grönskan på marken och i trädkronorna då skuggorna spelar över marken eller en varm högsommar dag under det täta svalkande lövvalvet en större skönhetsupplevelse än ett besök på operan.

Naturen kring Lönsboda tycker jag är väldigt tråkig. Det är ju rena tasselmarkerna alltihop. Stenigt, otillgängligt och omöjligt att ta sig fram i den. Man måste ju följa vägar och stigar hela tiden. Jag har aldrig gillat skogen här. Det är ju bara granar och jag tycker inte om granar.

De båda första familjerna hade tydligen förlagt sina naturbesök till trakterna en eller ett par mil söder om Lönsboda medan den tredje personen huvudsakligen tänkte på skogarna närmast Lönsboda. Det är också något förvånande att man inte nämner det på sitt

sätt fascinerande sjölandskapet i södra Örkened och angränsande delar av Blekinge och Volland. Någon nämner att Hjertasjön några kilometer väster om Lönsboda är en fin badsjö. Däremot nämner ingen sjön Immeln som med sina många vikar och fjärdar, öar och holmar påminner mycket om en skärgård. Immeln ligger dock endast 1 mil söder om Lönsboda och vattenkvaliteten i den är betydligt bättre än i Hjertasjön som är en mycket liten sjö jämfört med Immeln.

Nära hälften av de 13 intervjuade familjerna ägde eller disponerade en sommarstuga. Särskilt 3 av familjerna framhöll mycket starkt den roll som dessa stugor spelade när det gällde deras fritid liksom det umgänge och de aktiviteter som var knutna till dem. Den fritid som de tillbringade i Lönsboda är i stort sett oväsentlig dvs de ansåg att de normalt tillbringade den viktigaste delen av sin fritid just i dessa sommarstugor på annan ort.

7.14 Umgänget

Man skulle kunna vänta sig att de till Lönsboda nyinflyttade tjänstemännen vid TRIO så snart som möjligt efter flyttningen hade börjat att umgås med lönsbodabor. Det visade sig emellertid att så inte var fallet. Orsaken till detta är svår att få fram. Rent formellt är det lätt att få kontakt med en lönsboda-bo. Man säger du till alla människor där liksom man hejar på dem. Det är således mycket lätt att skaffa sig ytliga kontakter av detta slag. Däremot är det svårt att komma lönsbodaborna verkligen in på livet. Sedan lyckades kanske inte alla inflyttarna frigöra sig helt och hållet från stockholmsattityden att man helst vill vara för sig själv. En av de intervjuade nyckelpersonerna i Lönsboda berättade att han en gång hade träffat en av tjänstemännen vid TRIO i en affär i Kristianstad. I Lönsboda brukade de växla några ord när de träffades men i Kristianstad besvarade inte tjänstemannen hans hälsning. Det är väldigt svårt för en infödd örkenedsbo att förstå den stockholmska attityden att vi känner varandra i bostadsförorten men vi är främlingar för varandra inne i stan. Det är lätt att fatta en sådan attityd som om man ville vara i fred även i Lönsboda.

Det finns även en väsentlig skillnad mellan inflyttarnas och lönsbodaiternas bakgrund. De flesta lönsbodaiter är nämligen infödda örkenedsbor och härstammar från bondesläkter som har bott i trakterna sedan flera generationer tillbaka. Alla infödda lönsbodaiter har därför en omfattande gemensam bakgrund och en stor gemensam kunskapsmassa som en nyinflyttad lönsbodabo helt naturligt saknar. Detta gör att man som nyinflyttad lätt känner sig vara liksom utanför och vid sidan om. I en förort till Stockholm finns det däremot inte någon motsvarande gemensam bakgrund bland invånarna och det kan därför faktiskt vara lättare att ta spontana kontakter där än i en ort som Lönsboda. Om man som nyinflyttad verkligen är intresserad av att komma i kontakt med ortsbefolkningen och upprätthålla denna kontakt bör man vinnlägga sig om att så snart som möjligt tillgodogöra sig den gemensamma kunskapsmassan på orten genom att plugga hembygdshistoria och hembygdskunskap, lära sig namnen på de olika byarna, lära sig varifrån de olika människorna i orten kommer osv. Ett sätt att skaffa sig denna bakgrundskunskap är att delta i olika kurser och studiecirkelar eller att gå in i någon ideell eller politisk förening. Sådana aktiviteter innebär ju också att man snabbt skaffar sig vänner och bekanta i den nya orten. Detta enligt de intervjuade nyckelpersonerna i Lönsboda. Enligt dessa ägnar sig tjänstemännen vid TRIO i Lönsboda inte åt politisk eller ideell verksamhet i samma utsträckning som de infödda lönsbodaiterna och ej heller deltar de i studieverksamheten och i kurser i samma omfattning som dessa. De tjänstemän som har deltagit i föreningslivet i Lönsboda har också fått ett större umgänge där vilket framgår av följande sammanställning av material från intervjuerna.

Vi har aldrig sökt någon kontakt med lönsbodaborna men vi umgås trots detta med en lönsbodafamilj, en av grannarna. Vi har inget behov av någon större umgängeskrets eftersom barnen och umgänget med dem tar all vår tid i anspråk.

Det är inte alls svårt att få kontakt med folket här i Lönsboda. Vi har trevliga grannar och vi umgås med familjer som vi har kommit i kontakt med i föreningslivet och det betyder mycket för trivseln.

Det var lätt att komma i kontakt med grannarna men det dröjde innan vi fick några andra bekanta. Det är svårt att komma folk in på livet här i Lönsboda.

Det var svårt att komma i kontakt med ortsbefolkningen men vi umgås flitigt med grannarna runt om som vi har lärt känna genom barnen.

Vi känner inte många i Lönsboda. Visserligen träffar vi grannarna men vi har inte något kontinuerligt umgänge med dem. Vi vistas ofta i vår sommarstuga och då har vi både tid och ork att umgås med människor varför vi har våra flesta bekanta där den finns.

Vi har ett litet men enligt vår mening fullt tillräckligt umgänge i Lönsboda. Vi har pratkontakt med grannarna men åldersskillnaden lägger hinder i vägen för ett mer omfattande umgänge. Vi hade nog ansträngt oss mera att få fler bekanta i Lönsboda om vi inte hade haft vårt sommarställe där vi har många bekanta som vi umgås flitigt med.

Vi umgås inte med eller ens känner någon infödd lönsbodait vilket särskilt frun känner är en stor brist. Vi tycker absolut att vårt umgänge är för begränsat.

Vi har aldrig direkt försökt komma i kontakt med lönsbodaborna eftersom vi inte känner att vi har behov av det. Frun brukar dock prata med några grannar över staketet. Vi har ett sommarställe och där har vi ett visst umgänge med andra sommargäster och med befolkningen där även om det är begränsat.

Vi har ingen kontakt med lönsbodaiterna även om vi försökte bjuda in folk i början. Frun lärde känna en del lönsbodaiter när hon gick på en del kurser. Nu pratar hon med dessa människor när hon går och handlar vilket hon upplever som mycket positivt. Annars känner vi oss isolerade.

Det är svårt att komma i kontakt med ortsborna. Då är det bättre med grannarna som alla är vänliga och hjälpsamma. Vi hade inte större umgänge i Stockholm än det vi har här i Lönsboda.

Vi har flera bekanta bland ortsborna men vi tycker nog att det är svårt att komma i kontakt med lönsbodaiterna. Det största umgänget har vi fortfarande kvar i Stockholm dit vi åker så ofta vi kan.

Vi umgås med en grannfamilj och en annan lönsbodafamilj. Det är svårt att få kontakt med lönsbodaiterna. Eftersom den mesta av vår fritid har gått åt till studier har vi mycket litet umgänge och vi har knappast kommit in i livet i Lönsboda.

Trots att man möts av en öppen och kontaktvänlig attityd är det svårt att få kontakt med lönsbodaborna. Förutom grannarna och några arbetskamrater umgås vi inte med några lönsbodaiter.

Flera av de intervjuade myckelpersonerna i Lönsboda påpekade att det enklaste sättet att få kontakt med den infödda befolkningen på en ort var att gå med i olika föreningar och deltaga i kurser och studiecirkelar i den nya orten. De av de utlokaliserade familjerna som verkligen har gjort detta ansåg också att de hade knutit många värdefulla kontakter genom detta och de var också helt nöjda med sitt umgänge i Lönsboda.

Enkätformuläret innehåller 4 frågor om umgänget. På frågan om vilka man umgicks med mest under det första året i Lönsboda fördelades svaren ungefär jämnt mellan de 3 grupperna andra utlokaliserade som man hade umgått med tidigare, andra utlokaliserade som man inte umgått med tidigare och helt nya andra bekantskaper. Ungefär hälften av de tillfrågade har fortfarande kontakt med de gamla vännerna i Stockholm. På den direkta frågan om man är nöjd med sitt nuvarande umgänge svarade faktiskt något mer än hälften att de var det. De som under första året hade skaffat sig nya bekantskaper utanför TRIO var också nöjda med sin nuvarande umgängeskrets. De nya bekantskaperna hade man gjort genom att ta kontakt med grannarna och arbetskamraternas familjer och genom att delta i föreningslivet i Lönsboda.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att inflyttarna till Lönsboda verkar vara ganska nöjda med sitt umgänge och med lönsboda-aiterna trots att man tycker det är svårt att komma dessa in på livet och att få kontakt med dem. I de flesta fall har man skaffat sig det umgänge man vill ha och om man sedan vill hålla en viss distans till ortsbefolkningen så accepterar lönsboda-aiterna denna inställning. Inflyttarna och lönsboda-aiterna trivs tydligen ganska bra med varandra. Sedan verkar det också som om umgänget mellan tjänstemännen vid TRIO har minskat med åren. Man tycker att man träffar sina arbetskamrater tillräckligt på arbetet. Totalt sett har man också mindre umgänge nu än tidigare. Detta förhållande beror åtminstone delvis på att man skaffat sig andra fritidssysselsättningar. Villa, trädgård och sommarstuga tar sin beskärda del av fritiden. Man har också blivit äldre med åren och anser kanske att man inte längre har behov av ett lika stort umgänge som tidigare. Barnen har visserligen växt upp men de flesta av dem bor fortfarande hemma och man umgås tydligen mycket med dem i de olika familjerna. När barnen sedan lämnar föräldrarna kan det innebära att dessa känner sig isolerade och att de därför utvidgar sitt umgänge utanför familjekretsen.

7.15 Situationen för de medflyttande barnen

Samtliga utlokaliserade tjänstemän vid TRIO var gifta när de kom

till Lönsboda. Av de 13 intervjuade familjerna hade 2 inga barn, 2 vuxna barn som stannade kvar i Stockholm och 9 sammanlagt 17 barn som följde med till Lönsboda. Ett par av dessa var i de övre tonåren och återvände ganska snart till Stockholm.

Enkätformuläret innehåller 2 frågor om barnens situation i Lönsboda jämfört med i Stockholm. Den första av dessa frågor är uppdelad på 4 delfrågor om skolgång, lekkamrater och kompisar, lekmöjligheter och fritidssysselsättningar. Något förvånande är det att en familj anser att barnens skolgång var mycket bättre i Lönsboda än i Stockholm medan 2 familjer anser att den var sämre. Den skillnad i uppfattning kan man antagligen förklara genom att man i första fallet mera tänkte på de skolor som finns i Lönsboda och i det andra fallet på det totala utbudet av utbildning. Går man till intervjuerna finner man att några av de äldre skolbarnen som närmade sig tonåren upplevde bytet av skola som mycket negativt. Särskilt var det fallet med de barn som kom från enhetsskolan i Stockholm, fick gå ett eller annat år i folkskolan i Lönsboda och sedan fortsätta till realskolan i Älmhult. Å andra sidan sett fanns det också medföljande barn som mycket snabbt anpassade sig i den nya skolmiljön och som inte hade några som helst svårigheter med sin skolgång. För dessa barn innebar faktiskt flyttningen till Lönsboda en förbättring av deras skolsituation.

När det gäller lekkamrater och kompisar ansåg samtliga de som svarat på frågan att flyttningen till Lönsboda inte hade inneburit några större förändringar av situationen. Däremot ansåg man att lekmöjligheterna och fritidssysselsättningarna för barnen var bättre i Lönsboda än i Stockholm.

Samtliga föräldrar ansåg att uppväxtmiljön var bättre eller mycket bättre i Lönsboda än i Stockholm. Man kan låta barnen ta sig själva till och från skolan i Lönsboda utan att man behöver vara rädd för att det skall hända dem någonting. Risken för att de skall hamna i olämpliga gäng är mycket mindre i Lönsboda än om man bott kvar i någon förort till Stockholm. Däremot tycker man att utbudet av aktiviteter för barn äldre än 15 år är dåligt i Lönsboda. Man är också missnöjd med att det inte finns något gymnasium eller andra högre skolor i Lönsboda vilket gör att barnen

måste pendla mellan Lönsboda och Älmhult, Olofström eller någon annan ort om de vill skaffa sig någon utbildning utöver den vanliga grundskolan. Andra alternativet är naturligtvis att de flyttar till en annan ort med sådan utbildning. Inte heller kan de som studerat och skaffat sig en högre utbildning räkna med att få arbete i Lönsboda.

Totalt 8 barn var i förskoleåldern då de kom till Lönsboda. Några av föräldrarna saknade lekskola i Lönsboda, en brist som numera är avhjälppt. Å andra sidan tyckte de också att den yttre miljön i Lönsboda var mycket stimulerande för barn i den åldern. Det fanns naturligtvis anpassningsproblem även för en del av förskolebarnen. En familj upplevde exempelvis att barnen i omgivningarna var elaka mot deras barn. Kastade sten och var stygga i allmänhet. Problemen löste sig emellertid när de fick in barnet på daghemmet. De var mycket nöjda med det arbete som personalen på detta la ner för att hjälpa till att få problemen ur världen.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att barnen anpassade sig i den nya miljön i Lönsboda förvånansvärt väl. De svårigheter med skola och lekkamrater som en del av barnen hade i Lönsboda är av mera generell typ dvs sådana problem finns i alla orter och inte enbart i Lönsboda. Det finns naturligtvis olika personlighetstyper bland barn liksom bland alla människor. Ett blygt och tillbakadraget barn kan få svårt att anpassa sig i en ny miljö om det inte får en tillräcklig positiv stimulans men dess motsats det aktiva och utåtriktade barnet kan även det få sådana svårigheter om det överstimuleras.

7.16 Situationen för de medflyttande kvinnorna

Enkätformuläret innehåller 5 frågor som berör medflyttandes samsättningsituation före och efter utlokaliseringen. Däremot innehåller det inga frågor om anpassning och trivsel i Lönsboda för de medflyttande familjemedlemmarna. Uppgifterna om dessa förhållanden är därför hämtade från intervjuundersökningen.

Kvinnornas situation skilde sig i många avseenden från männens.

De flesta av dem var hemmafruar under tiden i Stockholm och umgicks inte med varandra. Männerna däremot hade sitt arbete och sina arbetskamrater och kände därför åtminstone några människor i Lönsboda när de flyttade dit. Det var svårt för kvinnorna att få arbete i Lönsboda. De kunde inte få jobb på TRIO enligt regeln att nära anhörig till en tjänsteman vid företaget inte kan få någon anställning vid det. Den kärva arbetsmarknaden för kvinnor i Lönsboda gjorde att en del av fruarna till tjänstemännen vid TRIO tvingades att bli hemmafruar mot sin vilja. Ännu idag 12 år efter utlokaliseringen är endast hälften av de medflyttade fruarna yrkesverksamma. Trots detta är det flera fruar som arbetar nu än före utlokaliseringen men det skulle ha varit ännu fler om det hade funnits något arbete i eller i närheten av Lönsboda. Det är alltså flera som har sökt än som fått arbete bland dessa kvinnor. En i detta sammanhang intressant fråga är om medflyttande maka har fått med hänsyn till hennes utbildning och övriga kvalifikationer lämpligt arbete. Endast en av de tillfrågade tjänstemännen uppger att hans fru har fått ett i detta hänseende lämpligt arbete.

Enkätformuläret innehåller också en fråga om hur medflyttande har fått arbete. Det visar sig att samtliga fruar som fått arbete har fått detta genom eget initiativ. I detta sammanhang är det således mer än väl motiverat att kritisera såväl företaget som kommunen för att man inte har engagerat sig i att ordna med arbete till de medflyttande kvinnorna. Regeln om att företaget inte vill anställa anhöriga till dess tjänstemän är naturligtvis högst diskutabel. Flera av fruarna är sjukvårdsutbildade och man tycker att det skulle kunna ha varit lämpligt att engagera någon av dem inom företagshälsovården. På motsvarande sätt kunde kommunen också ha engagerat sig för att få fram lämpliga arbeten för dessa kvinnor exempelvis inom hemvården eller liknande. Utan tvivel hade ett sådant agerande från företag och kommun inneburit att trivseln för de utlokaliserade kvinnorna hade ökat. De hade känt att det var någon som tänkte på dem och det betyder mycket för den allmänna trivseln som nyinflyttad i en ort.

Även de av de medflyttande kvinnorna som hade små barn under den första tiden i Lönsboda och som därför inte ville ta något arbete

just då var oroliga över bristen på meningsfulla arbeten som de kunde ta då barnen hade blivit större. Detta ansåg flera av fruarna som en anledning till att flytta till en större ort som kunde erbjuda såväl utbildning för barnen som arbeten för dem själva och de vuxna barnen i en helt annan och större utsträckning än vad Lönsboda kan göra.

En bearbetning och analys av materialet från intervjuundersökningen ger att gott och väl hälften av de utlokaliserade kvinnorna inte trivdes i Lönsboda och att de åtminstone till en början kände sig isolerade. De som uppgav att de trivdes i Lönsboda var så hårt engagerade i sitt arbete, sin familj eller annat att de inte hade några fritidssysselsättningar. För övrigt hänvisas till följande sammanställning av de 13 kvinnornas svar.

Jag trivs inte så bra i Lönsboda. Vårt umgänge är alldeles för begränsat här. Jag förvärvsarbetade i Stockholm och lyckades även få arbete i Lönsboda.

Den första tiden vantrivdes jag i Lönsboda och jag vill fortfarande flytta tillbaka dvs när min man pensioneras. Jag arbetade i Stockholm men fick inget arbete i Lönsboda.

Jag trivs bra i Lönsboda men det skulle jag nog göra var som helst. Eftersom barnen är små har jag inte sökt något arbete här men skulle gärna ha arbetat på halvtid om jag bara hade fått tag i sådant arbete.

Jag tycker att arbetet i hemmet är tillräcklig sysselsättning för mig och jag trivs med familjelivet. Jag kan dock tänka mig att flytta men inte tillbaka till Stockholm.

I början vantrivdes jag i Lönsboda och kände mig isolerad här. Jag saknade släkten och vännerna. Hade det funnits något lämpligt arbete här skulle jag gärna tagit det.

Jag trivs bra i Lönsboda och träffar ofta arbetskamraterna och grannfruarna. Jag har större umgänge här än i Stockholm. Jag är också mycket intresserad av hemmet och trädgården. Jag fick arbete genast efter det vi flyttat hit.

Min fru trivdes bra i Lönsboda. Hon visste redan från början att vi bara skulle bo där en begränsad tid. Hon hade alltid varit hemmafru och trivdes bra med det varför hon inte brydde sig om att söka arbete i Lönsboda.

Jag känner mig isolerad och besvårad av nyfikenheten varför jag inte alls trivs och vill tillbaka till Stockholm. Så länge barnen är små kan jag inte ta något arbete.

Jag har aldrig känt mig hemma i Lönsboda även om jag inte direkt vantrivs här. Jag känner mig isolerad. Mina små barn gör att jag inte kan ta något arbete.

Jag känner ingen direkt vantrivsel men är otillfredsställd med mitt liv i Lönsboda. Jag har fullt upp att göra med familj och barn varför jag inte kan ta något arbete.

Jag trivs bra och har arbetat hela tiden i Lönsboda. Fritidsproblem vet jag inte vad det är för någonting.

I början vantrivdes jag och jag skulle nog vilja flytta härifrån. Jag har ett deltidsarbete.

Tbland vantrivs jag och då vill jag flytta från Lönsboda. Jag har nu ett tillfälligt arbete men skulle hellre vilja ha en mera fast anställning.

De av de utlokaliserade kvinnorna som hade barn hade också något lättare att via dem få kontakt med andra kvinnor i Lönsboda t ex då de var ute och gick med barnvagnen eller då de var på föräldramöten. De upplevde också att de via barnen integrerades i samhällslivet i Lönsboda. De som inte hade några barn påpekade ofta att det hade varit lättare att anpassa sig till och växa in i livet i Lönsboda om de hade haft barn och själva varit yngre.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att de flesta av de utlokaliserade kvinnorna upplevde den första tiden i Lönsboda som mycket svår. De kände sig isolerade och hade svårt för att ta kontakt med andra kvinnor i Lönsboda. Många drabbades av vad man kan kalla för hemmafruvantrivsel. Männerna hade sitt arbete och tillfredsställde där en del av sitt umgänges- och kontaktbehov. I allmänhet trivdes också fruarna med förvärvsarbete bättre än de utan. Samma var förhållandet med de fruar som hade små barn och som var helt engagerade i att sköta dessa och den övriga familjen. Sedan är det väldigt svårt att avgöra om känslan av vantrivsel och isolering berodde på bostadsorten Lönsboda eller på något annat. Det är troligt att man hade haft samma känsla om man hade varit nyinflyttad till och bosatt i en förort till en storstad. Man kan dock konstatera att varken företaget eller kommunen brydde sig om att engagera sig i de utlokaliserade kvinnornas problem genom att exempelvis ordna arbete åt dem. Ett sådant engagemang hade säkert inneburit att de hade känt sig friare och mindre beroende av männen och dessas möjligheter att få arbete i Lönsboda och därmed även trivts bättre i denna ort redan från början.

7.17 Återflyttningen

Ett på sitt sätt bättre mått på hur de utlokaliserade tjänstemännen trivdes i Lönsboda än deras egna utsagor om trivseln är frekvensen återflyttare. Av de 18 tjänstemän som följde med TRIO till Lönsboda eller som anställdes där strax efter utlokaliseringen är fortfarande hälften anställda vid företaget och bor kvar i Lönsboda, 2 är pensionerade, 2 avlidna och 5 har flyttat tillbaka till Stockholm. Av de båda pensionärerna bor en fortfarande kvar i Lönsboda medan en har flyttat tillbaka till Stockholm. Som syns har omsättningen bland tjänstemännen vid TRIO varit mycket låg.

Ännu 12 år efter utlokaliseringen bor fler än hälften av de berörda tjänstemännen kvar i Lönsboda vilket tyder på att man har trivts och trivs relativt bra både med tätorten som bostadsort och med företaget som arbetsgivare. Av de tjänstemän som har slutat sin anställning vid TRIO och flyttat tillbaka till Stockholm har projektet varit i kontakt med 3. Det viktigaste skälet till att de lämnat Lönsboda var att de inte var nöjda med arbetsförhållandena på TRIO. De ansåg sig t ex inte ha möjlighet att avancera och få en högre och bättre betald tjänst i Lönsboda eller också vantrivdes de rent allmänt med arbetet. Andra skäl som man angav till återflyttningen var att ekonomin blev för hårt pressad, att frun inte kunde få jobb och att de hade känt sig isolerade och utanför livet i Lönsboda.

Enkätformuläret innehåller också en fråga om man någon gång har funderat på att återvända till Stockholm. På denna fråga svarade hälften av de tillfrågade ja. Flera uppger att de tänker att flytta från Lönsboda i samband med att de pensioneras men endast i något enstaka fall till Stockholm. Det viktigaste skälet till att man tänker flytta efter pensioneringen är att man vill komma närmare barn och barnbarn eller att man vill återvända till sin födelsebygd.

7.18 Allmänna attityder

Enkätformuläret innehåller 6 frågor om den allmänna attityden

till dels utlokaliseringen och dels Stockholm och Lönsboda som bostadsorter. På frågan om man på det hela taget trivdes i Lönsboda svarade hälften av de tillfrågade tjänstemännen ett tveklöst ja medan en tredjedel svarade både och. Det bör kanske påpekas ytterligare en gång att det endast är kvarblivarna i Lönsboda som ingår i enkätundersökningen. Det är en liten grupp och man får därför inte dra några alltför vittgående slutsatser av det insamlade materialet. Det är således fråga om en beskrivning av hur just detta fåtal personer har svarat på frågorna och inte någon generell beskrivning av Lönsboda eller Stockholm som bostadsort. Trots denna självklara inskränkning och begränsning är resultatet nog så intressant. Det är ju en beskrivning av hur några utlokaliserade personer som stannat kvar i den nya miljön relativt länge ser på sin nuvarande och på sin före detta bostadsort.

På frågan om vad man tycker bäst om i Lönsboda svarade hälften av de tillfrågade tjänstemännen naturen. Nästan lika många framhöll att det mest positiva med Lönsboda var den egna villan. Andra svar var att det var nära till arbetet, att sammanhållningen bland vännerna var mycket god, att det fanns givande fritidsaktiviteter där och den personliga servicen i affärer, banker och dylikt.

Inte helt oväntat uppgav en tredjedel av de tillfrågade tjänstemännen vid TRIO att det var den allmänna nyfikenheten på de inflyttade stockholmarna som man tyckte sämst om i Lönsboda. Ett annat svar med liknande innebörd var att man alltid mötte samma människor i denna lilla tätort. Man tycker också dåligt om kommunikationerna, sjukvården, servicen och att Lönsboda ligger så långt ifrån någon större tätort.

På frågan om vad man ansåg vara bäst i Stockholm svarade en tredjedel att det är nära till allting. Lika många ansåg att det mest positiva med Stockholm är möjligheterna till vidareutbildning och att de hade sin släkt och sina vänner där. Andra svar var de goda kommunikationerna, utelivet, servicen och de många sportevenemangen i Stockholm.

En tredjedel av de tillfrågade tjänstemännen vid TRIO i Lönsboda ansåg att det sämsta med Stockholm var buslivet och otryggheten. Lika många framhöll att stressen och jättet var det mest negativa med storstaden. Andra svar på frågan vilket man tycker sämst om i Stockholm är den dåliga luften, stadens storlek, storstadsmiljön och att bostaden ligger långt från city.

De som trivs i Lönsboda tar tätorten för vad den är. En liten tätort med dåliga kommunikationer, dålig sjukvård, dåligt kulturutbud, begränsad service, begränsade utbildningsmöjligheter osv men också med en lugn livsrytm, en bostad som ligger nära arbetet, ingen stress och inget jätt, personlig service i affärer och banker, frisk luft, nära till naturen osv. Var och en får naturligtvis väga för- och nackdelarna mot varandra och den låga återflyttningen bland de utlokaliserade tjänstemännen vid TRIO talar för att de flesta anser att fördelarna med Lönsboda som bostadsort väger tyngre än nackdelarna. Som en av de utlokaliserade kvinnorna framhöll kan man ibland känna sig ensam och isolerad i Lönsboda men det gjorde hon i stockholmsförorten också. Känner man att man behöver röra på sig är man med bil i Kristianstad efter en halvtimme och i Malmö efter ytterligare en timme och sen är det inte långt till Köpenhamn. En av de återflyttade kvinnorna sa sig sakna den spontana kontakt som man kunde få med människorna i Lönsboda. I den stockholmsförort där hon nu bodde hade hon i flera års tid sett samma stela, orörliga ansikten som aldrig lystes upp av ett igenkännande leende trots att de måste känna igen henne. Människorna tittade liksom förbi varandra i Stockholm vilket man inte gjorde i Lönsboda.

7.18 Sammanfattande slutsatser

Situationen på arbetsmarknaden i Stockholm för de utlokaliserade tjänstemännen vid TRIO var sådan att de säkerligen skulle ha kunnat få annat likvärt arbete om de hade velat det. Flyttningen till Lönsboda var således helt och hållet frivillig från tjänstemännens sida och inte motiverad av arbetsmarknadsmässiga skäl. Möjligheten att få en egen villa i Lönsboda var inte heller den avgörande faktorn för beslutet att följa med företaget då det

flyttade från Stockholm. I stället är det trivseln på arbetet och med företaget som var de viktigaste motiven bakom beslutet att bryta upp från Stockholm. Andra motiv var önskan att lämna storstadsmiljön och att komma närmare släkt i södra Sverige.

Företaget och kommunen la ner mycket arbete på att informera om utlokaliseringen. Samtliga tjänstemän förklarade sig också nöjda med denna. En tillräckligt bred och tidig information torde vara nödvändig för att en utlokalisering skall kunna fungera tillfredsställande.

Utlokaliseringen innebar inte någon mera omfattande förändring av arbetssituationen för tjänstemännen när det gällde förhållandet till arbetsledning och arbetskamrater och arbetstakten. Där emot fick man bättre arbetsuppgifter i Lönsboda än i Stockholm och därmed även bättre förtjänst. Flera av de utlokaliserade tjänstemännen uppgav att de kände sig mera beroende av företaget efter utlokaliseringen än före denna och att denna känsla av beroende skapade en viss vantrivsel med arbetssituationen i Lönsboda. Det blev liksom svårare att få igenom sina krav i Lönsboda än vad det var i Stockholm. Å andra sidan har ju arbetsmarknaden blivit betydligt kärvare sedan 1965 även i Stockholm och det är inte alls säkert att det hade varit lättare för tjänstemännen att få igenom sina krav om företaget legat kvar i Stockholm. Arbetsmarknaden i Lönsboda är naturligtvis för liten för att kunna erbjuda tjänstemännen vid TRIO några alternativa sysselsättningar.

Flyttningen till Lönsboda innebar för de flesta av de utlokaliserade en förbättring av deras bostadsförhållanden. De fick hyra eller också byggde de egen villa. Även om utformningen av huset och planlösningen kunde ha varit bättre liksom isoleringen av huset är man relativt nöjd med sin villa. Flera uppger också att just villan är en orsak att man stannar kvar i Lönsboda även om villamarknaden i tätorten är sådan att det är lätt att bli av med den till ett hyggligt pris. Sedan man väl blivit utlokaliserad är en god bostad på den nya orten ett villkor för att utlokaliseringen skall bli lyckad sedd ur den enskilda individens synpunkt.

Flyttningen innebar stora påfrestningar för den enskilde tjänstemannens ekonomi. Med hänsyn till de dåliga kommunikationerna i Lönsboda ansåg man sig vara tvungen att ha bil där. Bilköpet blev liksom villabygget och uppöblingen av villan ekonomiskt sett mycket betungande. Den pressade ekonomin gjorde i något fall att man direkt vantrivdes i Lönsboda och flyttade tillbaka till Stockholm.

För några av de utlokaliserade familjerna innebar utlokaliseringen av TRIO en väsentligt lägre inkomst eftersom frun inte kunde få något förvärvsarbete i eller i närheten av Lönsboda. Varken företaget eller kommunen intresserade sig för dessa familjers problem och försökte inte ordna lämpliga arbeten för de fruar som ville ha sådant. Vid TRIO har man regeln att en nära anhörig till en tjänsteman inte kan få arbete vid företaget. En regel som man infört för att det inte skulle vara möjligt för en tjänsteman att utnyttja sin ställning till att ge anhörig otillbörliga förmåner. Att man inte såg till att de medflyttande anhöriga till tjänstemännen fick möjlighet till arbete i eller i närheten av Lönsboda är den allvarligaste missen i planeringen av TRIOs utlokalisering. En miss som har gjort att en del av fruarna direkt vantrivdes i Lönsboda och som har varit en bidragande orsak till att åtminstone en familj har flyttat tillbaka till Stockholm.

När det gäller servicen betyder den väldigt litet för den allmänna trivseln. Man utnyttjar den service som finns i Lönsboda och sedan gör man kompletterande inköp i samband med besök i större tätorter som Kristianstad, Malmö, Stockholm och Köpenhamn. Man är också relativt nöjd med samhällsservicen även om man efterlyser flera aktiviteter för ungdom äldre än 15 år. Barntillsynen och skolorna fungerar tydligen bra i Lönsboda även om man beklagar att det inte finns några skolor på gymnasienivå där.

Flera av de intervjuade tjänstemännen framhöll skillnaden mellan utbud och behov av service, kultur m m. Även om man har en hel sjö framför sig behöver man endast dricka ett par klunkar för att släcka törsten. Dessutom är utbudet av service i en stockholmsförort också mycket begränsat och når sällan upp till den nivå som serviceutbudet i Lönsboda. Detta innebär att man även i Stock-

holm var tvungen att åka till andra orter än den egna bostadsförorten för att handla. Å andra sidan upplevde och upplever man inte dessa inköpsresor som särskilt betungande varken i Lönsboda eller i Stockholm.

Utlokaliseringen innebär stora förändringar då det gäller tjänstemännens sätt att använda sin fritid. I Lönsboda ägnar man sig mycket mer åt exempelvis naturliv och skötsel av trädgården än i Stockholm. Även deltagandet i kurser och i föreningslivet är större efter än före utlokaliseringen. De infödda lönsbodaiterna är dock av den uppfattningen att tjänstemännen vid TRIO deltar ovanligt litet i föreningslivet och i studieverksamheten i Lönsboda. Det är också symtomatiskt att de av TRIOs tjänstemän som umgås mest med andra lönsbodaiter och som på det hela taget trivs bäst i Lönsboda är just de som deltar i föreningslivet. För den egna trivselns skull bör man nog se till att skaffa sig en lämplig bekantskapskrets på den nya bostadsorten så snart som möjligt.

Särskilt kvinnornas men även barnens situation blev svår under den första tiden i Lönsboda. Bristen på arbetsmöjligheter upplevde flera kvinnor som mycket enerverande. Några barn hade svårt att skaffa sig nya lekkamrater och att anpassa sig i den nya skolmiljön. Efter hand löste sig emellertid de flesta problem utom när det gäller fruarnas möjligheter att få meningsfullt arbete i eller i närheten av Lönsboda.

Trots att man anmärker på vissa detaljer vad det gäller utlokaliseringen av TRIO är tjänstemännen relativt nöjda med denna och med Lönsboda som bostadsort. Detta framgår indirekt av den låga omsättningen bland de utlokaliserade tjänstemännen med endast 25% som har slutat före uppnådd pensionsålder åren 1965 - 1977. Man upplevde inte flyttningen från Stockholm som tvångsmässig och det torde vara en grundförutsättning för att resultatet av en utlokalisering skall bli lyckat. Ännu mera lyckat hade resultatet av TRIOs utlokalisering blivit om man verkligen hade ansträngt sig för att ta hand om de medflyttande, ordna arbeten åt tjänstemännens fruar osv och sett till att man skapade en naturlig kontakt mellan de nyinflyttade och de infödda lönsbodaiterna.

Helt enkelt försökt att så snabbt som möjligt bryta den känsla av isolering som drabbar alla nyinflyttade människor i ett område. Särskilt från företagets sida skulle man kunnat ha gjort mera för att underlätta de utlokaliserade familjernas anpassning i Lönsboda.

8 SITUATIONEN FÖR DE UTLOKALISERADE TJÄNSTEMÄNNEN VID SCB I ÖREBRO

Utlokaliseringen av delar av SCBs verksamhet till Örebro har många likheter med TRIOs utlokalisering till Lönsboda. Det var i båda fallen fråga om en personal-partiell utlokalisering och man rekryterade 80 - 90% av de anställda på den lokala arbetsmarknaden. Det finns emellertid även skillnader mellan dessa båda utlokaliseringar. Hela TRIO och dess produktion överfördes till Lönsboda vid ett och samma tillfälle år 1965 medan det endast är delar av SCBs verksamhet som har flyttats till Örebro. Denna utlokalisering har dessutom varit successiv och därför utspridd över en lång tidsperiod.

8.1 Målpopulationen

Liksom i fallet TRIOs utlokalisering till Lönsboda finns det även flera olika intressanta målpopulationer i fallet utlokalisering av delar av SCBs verksamhet till Örebro. Inom denna första etapp av projektet behandlas emellertid endast de som har flyttat med sina arbetsuppgifter från Stockholm till Örebro och som fortfarande arbetar på SCBs filial. Återflyttarna är i och för sig en intressant grupp men de utgör endast en handfull individer. Kvarstannarna i Stockholm utesluts också ur denna undersökning. Inte på grund av att de på något sätt är ointressanta i detta sammanhang utan därför att projektets begränsade resurser inte medger att man tar med dem.

Vid SCBs filial fanns det kring årsskiftet 1976 - 1977 sammanlagt 113 tjänstemän som tidigare hade arbetat vid SCB i Stockholm. Av dessa uppgav emellertid 17 att de inte hade blivit di-

	År					
Ålder	-30	30-34	35-39	40-44	45-49	50-
Antal	4	39	26	15	3	9

Tabell 8.1. Ålder för de 96 utlokaliserade tjänstemännen vid SCBs filial i Örebro.

Table 8.1. Age of the 96 officials now working at the branch of the National Central Bureau of Statistics (NCBS) in Örebro and earlier working at its main office in Stockholm.

rekt utlokaliserade. För de flesta av dem gäller att de redan visste att tjänsten var eller skulle bli placerad i Örebro när de sökte den. De hade bara arbetat i Stockholm under en kortare upplärningsperiod och omedelbart efter dennas slut flyttat till Örebro. Några hade tidigare bott i Uppsala och pendlat till Stockholm och tyckte därför att enkätformuläret inte riktigt passade in på dem. Totalt var det alltså 96 personer som fyllde i enkätformuläret varav 16 hade bott i Uppsala innan de flyttade till Örebro.

8.2 Bakgrundsdata

Av de 96 tjänstemän vid SCBs filial som har fyllt i enkätformuläret är 19 kvinnor och 77 män. I procent uttryckt är detta 25% kvinnor och 75% män, alltså en klar övervikt för antalet män.

Som framgår av tabell 8.1 är den dominerande åldersgruppen bland de utlokaliserade tjänstemännen vid SCBs filial 30 - 34-åringar. Det är nämligen 39 personer som tillhör denna åldersgrupp. Näst största åldersgruppen är 35 - 39-åringarna i vilken det finns 26 tjänstemän. Ingen i undersökningspopulationen är yngre än 25 år medan 9 är 50 år och äldre. Sammanlagt omfattar åldersgrupperna 30 - 44 år nära 85% av undersökningspopulationen.

De flesta av de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB bosatte sig i Stockholm under 5-årsperioden 1968 - 1972 vilket framgår av tabell 8.2. Under åren 1963 - 1967 var detta antal 15 dvs nära hälften av de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB flyttade till Stockholm under 10-årsperioden 1963 - 1972. I detta sammanhang bör man också observera att 16 av de i undersökningen ingående

	År								
Bosättningsår	-37	38-42	43-47	48-52	53-58	59-62	63-67	68-72	73-77
Antal	2	10	5	4	3	6	15	30	5

Tabell 8.2. Antalet utlokaliserade tjänstemän uppdelade i olika grupper med hänsyn tagen till det år de bosatte sig i Stockholm.

Table 8.2. The number of officials at NCBS who moved from Stockholm to Örebro divided into different groups according to the year they settled in Stockholm.

individerna aldrig flyttade till Stockholm utan pendlade från främst Uppsala. Tabell 8.2 bör sättas i relation till tabell 8.3 som innehåller antalet tjänstemän vid SCB i Örebro uppdelade på 5-årsklasser med utgångspunkt från det år de anställdes vid SCB i Stockholm. Även i detta fall har man en topp för perioden 1968 - 1972 med 44 personer och ett mycket högt värde för närmast föregående period nämligen 37 tjänstemän. Många av de aktuella tjänstemännen flyttade till Stockholm i samband med att de fick arbete vid Statistiska centralbyrån. Det finns också naturligtvis flera infödda stockholmare med i materialet. Eftersom det inte finns någon bland individerna i undersökningspopulationen som är yngre än 25 år måste stanttiden i Stockholm för en infödd stockholmare som ingår i undersökningen vara minst 25 år dvs han måste ha bosatt sig i Stockholm före 1952. Detta innebär att antalet utlokaliserade tjänstemän vid SCB som är infödda stockholmare kan vara högst 21 stycken.

Tabell 8.4 är en sammanställning av antalet tjänstemän vid SCB som blev utlokaliserade till Örebro vart och ett av åren 1970 - 1976. Utflyttningen 1969 och tidigare redovisas som en klumpsiffra. Som framgår av tabellen ökade antalet utlokaliserade tjänstemän fram till och med 1972 då det var som högst med 21 personer. Därefter minskade det igen och var så lågt som 1 person år 1976.

	År				
Anställningsår	-57	58-62	63-67	68-72	73-77
Antal	2	6	37	44	6

Tabell 8.3. Antalet utlokaliserade tjänstemän uppdelade i olika grupper med hänsyn tagen till det år de anställdes vid SCB.

Table 8.3. The number of branched officials divided into different groups according to the year they were employed at the National Central Bureau of Statistics.

	År							
Bosättningsår i Ö	-69	70	71	72	73	74	75	76
Antal	12	15	21	16	13	11	7	1

Tabell 8.4. Årtal och antal tjänstemän vid SCB som flyttade från Stockholm till Örebro respektive år.

Table 8.4. The number of officials employed at the National Central Bureau of Statistics in Örebro divided into different groups according to the year respective official moved from Stockholm to Örebro.

Av de 96 utlokaliserade tjänstemännen vid SCB i Örebro har de flesta högre utbildning än grundskola/realexamen. Endast en tjänsteman uppger att hans senast genomgångna utbildning är grund- eller realskola medan en uppger att den är yrkesskola. För studentexamen och akademisk examen är dessa värden 14 respektive 69. Till detta kommer 10 tjänstemän som har genomgått speciell utbildning och deltagit i speciella kurser. Det är alltså den akademiska utbildningen som är den helt dominerande bland de utlokaliserade tjänstemännen vid SCBs filial i Örebro.

De flesta utlokaliserade tjänstemännen vid SCB i Örebro var gifta eller sammanboende redan innan de flyttade till Örebro. Som framgår av tabell 8.5 gäller detta nämligen för 70 av de 96 tjänstemännen. Flyttningen från Stockholm innebar inte några större förändringar av civilståndet. Antalet ogifta minskade med endast 4 personer medan antalet gifta, änkor/änklingar och frånskilda ökade med vardera 1 person. En av de intervjuade har inte uppgett sitt civilstånd 1 år efter utlokaliseringen. Antalet

Civilstånd	ogift	gift/ sammanboende	änka/ änkling	frånskild
före utlokaliseringen	21	70	1	4
1 år efter utlokaliseringen	17	71	2	5
nu	13	78	2	3

Tabell 8.5. Civilståndet för de utlokaliserade tjänstemännen vid SCBs filial i Örebro strax före utlokaliseringen, 1 år efter utlokaliseringen och nu (= vid årsskiftet 1976 - 1977).

Table 8.5. The civil status of the officials who were earlier working at NCBS in Stockholm but who are now employed at its branch in Örebro. The points of time are immediately before the migration to Örebro (före utlokaliseringen), 1 year after the settling in Örebro (1 år efter utlokaliseringen) and now (nu). The civil status is unmarried/single (ogift), married/cohabitation (gift/sammanboende), widow/widower (änka/änkling) and divorced (frånskild).

	Alternativ nummer				
	1	2	3	4	5
Intressantare arbetsuppgifter	7	6	1	-	1
Ekonomiska faktorer	2	-	3	1	1
Brist på andra alternativ	2	3	2	-	1
Anställningens art	3	3	1	1	-
Arbetsledning/arbetskamrater	1	1	4	1	-
Staden Örebro	-	3	-	-	1
Vilja att lämna storstaden	44	15	5	-	-
Familjeskäl	17	8	2	-	-
Annan anledning	21	4	-	-	-

Tabell 8.6. De viktigaste anledningarna till att de utlokaliserade tjänstemännen valde att följa med SCB till Örebro.

Table 8.6. The most important reasons for the officials working at NCBS in Örebro to move with NCBS to Örebro from Stockholm. The reasons are more interesting work (intressantare arbete), economic factors (ekonomiska faktorer), shortage of other alternatives (brist på andra alternativ), character of the employment (anställningens art), management and colleagues (arbetsledning/arbetskamrater), the town of Örebro (staden Örebro), a desire to leave the big town (önskan att lämna storstaden), family reasons (familjeskäl) and other reasons (annan anledning).

gifta/sammanboende har ökat med 8 personer sedan bosättningen i Örebro fram till nu dvs årsskiftet 1976 - 1977 och utgör 78 personer.

8.3 Motiven för att flytta till Örebro

Skämtsamt brukade man vid SCB i Stockholm säga att de viktigaste skälen att flytta till Örebro var den högre skatten och den lägre inkomsten där. Kommunkalskatten var och är nämligen högre i Örebro än i Stockholm. Så länge som de statliga dyrortsgrupperna fanns kvar var också de statliga lönerna i Örebro lägre än i Stockholm. I och för sig kan man tänka sig att man fick en högre och därmed även bättre betald tjänst i och med att man flyttade till Örebro och därmed även ett ekonomiskt utbyte av utlokaliseringen. Som framgår av tabell 8.6 är det emellertid endast 2 av de utlokaliserade tjänstemännen som uppger att ekonomiska faktorer var det viktigaste skälet till att de följde med SCB till Örebro.

Av de intervjuade tjänstemännen uppgav 21 stycken att de fick en ny och bättre tjänst i Örebro medan 68 stycken följde med till Örebro för att få behålla sin gamla tjänst. Man bör i detta sam-

manhang särskilt observera att en bättre tjänst nödvändigtvis inte behöver innebära en bättre betald tjänst. Endast 7 personer ansåg att ekonomiska faktorer som högre lön hade spelat någon roll vid deras beslut att lämna storstaden. Av dessa 7 nämnde 5 de ekonomiska faktorerna som relativt betydelselösa då de bestämde sig för att flytta till Örebro, 3 hade dessa faktorer som skäl nr 3, 1 som skäl nr 4 och 1 som skäl nr 7.

På frågan om man trodde sig ha kunnat få ett likvärt arbete i Stockholm om man hade velat uppgav endast 15 av de intervjuade tjänstemännen att de inte trodde det. Risken för att en tjänsteman vid SCB som inte ville flytta med sina arbetsuppgifter till Örebro skulle få ett betydligt sämre arbete i Stockholm kan man alltså bedöma som mycket liten. Det var således knappast några arbetsmarknadsmässiga skäl och brist på alternativa arbeten som gjorde att man flyttade med SCB till Örebro.

Ett tänkbart skäl till att man valde att flytta med till Örebro är att man sedan tidigare hade anknytning till denna tätort. Det var emellertid endast 12 av de utlokaliserade tjänstemännen som uppgav att de hade sådan anknytning. Några hade släktingar där. Andra hade en make eller maka som hade arbete i Örebro. Någon hade studerat där och tagit en tjänst vid SCB under en övergångstid till dess denna tjänst flyttats över till Örebro. Trots denna anknytning till Örebro var det endast 4 som angav själva staden Örebro som motiv till att man lämnade Stockholm men ingen av dessa angav den som första och viktigaste motivet. Bland de övriga anledningarna i tabell 8.6 finns det dock 1 som uppger att han ville tillbaka till sin hemstad och 1 som anger att hon flyttade till Örebro därför att hennes make fick arbete där.

I tabell 8.6 redovisas de viktigaste anledningarna till att de utlokaliserade tjänstemännen valde att följa med SCB till Örebro. Av dessa anledningar är det 3 som har med själva arbetet på SCB att göra. Endast 1 tjänsteman uppgav att den viktigaste anledningen att följa med SCB till Örebro var arbetsledningen och arbetskamraterna. Ytterligare 6 tjänstemän angav detta skäl till flyttningen men satte det inte på första plats. Anställningens art var det totalt 8 tjänstemän som uppgav som ett skäl att läm-

na Stockholm varav 3 angav det som det viktigaste och 3 som det näst viktigaste skälet. Intressantare arbetsuppgifter i Örebro ansåg 7 personer var det viktigaste motivet till att följa med till SCB i Örebro.

Det helt dominerande skälet bakom beslutet att flytta till Örebro och SCBs filial där är önskan att lämna storstaden. Nära hälften av de tillfrågade nämligen 44 stycken uppgav detta som det viktigaste och ytterligare 15 stycken som det näst viktigaste motivet till att följa med SCB till Örebro. 27 tjänstemän uppger familjeskäl som orsak till att man ville lämna storstadsområdet.

Frågan om den främsta anledningen till att man valde att flytta med SCB till Örebro innehåller även det öppna alternativet annan anledning. De som kryssade för detta alternativ fick med egna ord ange vilken anledningen var. Den största gruppen under annan anledning bestod av 11 personer som uppgav att denna anledning var önskan att slippa de långa resorna till och från arbetet. De flesta av dessa personer bodde ej i Stockholm då de arbetade vid SCB där utan i Uppsala. 3 personer uppgav att de önskade byte av miljö och 2 att de ville ha en bättre bostad. Enkätformuläret innehåller också en direkt fråga om möjligheten att få en bättre bostad i Örebro påverkade beslutet att acceptera ett arbete vid SCBs filial. 16 av de tillfrågade tjänstemännen uppgav att bostadsfrågan hade stor betydelse och 29 att den hade viss betydelse för detta beslut.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att de viktigaste skälen för de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB att acceptera en förflyttning till Örebro var en önskan att komma bort från storstaden, familjeskäl och möjligheten att få en bättre bostad i Örebro än i Stockholm. Däremot syns arbetet som sådant inte ha spelat den stora roll för beslutet att lämna Stockholm som det gjorde i fallet TRIOs utlokalisering till Lönsboda.

8.4 Informationen om utlokaliseringen

Längden på tidsperioden mellan informationen om utlokaliseringen

	mycket dåligt	dåligt	vet ej	bra	mycket bra
fungerade informationen	6	17	11	48	6
motsvarade inf verkligheten	-	10	23	48	4
Örebros agerande	6	12	25	36	9

Tabell 8.7. Fördelningen av svaren på frågorna om hur informationen om utlokaliseringen fungerade, om denna information motsvarade de verkliga förhållandena och hurudant Örebros agerande var i samband med inflyttningen till kommunen.

Table 8.7. The distribution of the answers to the questions about how the function of the information about the moving of parts of NCBS to Örebro was, how it was compared with the reality in Örebro and how the action of Örebro commune was in connection with the migration of the NCBS officials to that commune. The answers are very bad (mycket dåligt), bad (dåligt), do not know (vet ej), good (bra) and very good (mycket bra).

och verkställandet av denna varierar kraftigt från den ena tjänstemannen till den andra. I många fall syns denna tid vara kort. Det är ungefär 25% av de tillfrågade tjänstemännen som uppger att den var mellan 1 och 3 månader. Ungefär lika många svarade att den var mellan 4 och 6 månader. I något enstaka fall visste man om att man skulle bli förflyttad till Örebro 2 år innan flyttningen blev aktuell.

Visserligen uppger gott och väl hälften av de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB i Örebro att informationen om utlokaliseringen fungerade bra eller mycket bra och att denna information motsvarade de verkliga förhållandena i Örebro väl eller mycket väl men detta är ett för lågt värde för att man skall kunna beteckna informationen som tillfredsställande. Det är ju ändå 42 av de tillfrågade personerna som inte uppger att informationen om utlokaliseringen fungerade bra. Även när det gäller Örebros agerande i samband med utlokaliseringen verkar det vara mindre tillfredsställande. Knappt hälften av de som har deltagit i enkätundersökningen har svarat att de anser det vara bra eller mycket bra.

En öppen diskussion och en tidig information om en utlokalisering och helst medverkan från den berörda personalens sida i de beslut som ligger bakom denna torde vara en nödvändighet för att utlokaliseringen skall kunna genomföras så smidigt som möjligt. De som inte vill eller inte kan följa med till utlokaliserings-

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
arbetsuppgifter	-	6	47	33	9
arbetskamrater	2	7	57	25	4
arbetsledning	4	22	46	20	2
restid t o r arbetet	-	5	7	28	55
stress	1	5	41	27	17
arbetstillfredsställelse	1	9	38	35	11
förtjänst	-	5	58	28	4
effektivitet	3	8	45	33	3

Tabell 8.8. Fördelningen av svaren till frågorna om arbetssituationen för de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB i Örebro jämfört med den i Stockholm.

Table 8.8. The distribution of the answers to the questions about the working situation for the officials who moved from the main office of NCBS in Stockholm to its branch office in Örebro. The questions deal with the tasks (arbetsuppgifter), colleagues (arbetskamrater), labour management (arbetsledning), travelling time to and from the workplace (restid t o r arbetet), stress (stress), work satisfaction (arbetstillfredsställelse), earnings (förtjänst) and effectiveness (effektivitet).

orten bör få tid på sig att skaffa nya arbeten. Även de som tänker följa med till utlokaliseringsorten behöver en viss tid på sig för att ordna med flyttningen, ordna bostad osv. Ett onödigt hemlighetsmakeri medför endast att ryktesspridningen kommer att florerera och mera skada och störa arbetet på de olika avdelningarna än vad en korrekt och riktig information given i god tid före själva utlokaliseringen skulle göra.

8.5 Arbetssituationen på SCB i Örebro

I tabell 8.8 redovisas fördelningen av svaren på frågorna om arbetssituationen blev bättre eller sämre än den var i Stockholm i och med flyttningen till Örebro. Av denna tabell framgår det att utlokaliseringen i de flesta avseenden har inneburit en förbättring av arbetssituationen för de utlokaliserade tjänstemännen. Särskilt markant är detta förhållande då det gäller restiden till och från arbetet men det gäller även för sådana faktorer som arbetsuppgifter, arbetskamrater, stress i arbetet, arbetstillfredsställelse, förtjänst och effektivitet i arbetet. Det är egentligen endast arbetsledningen som är oförändrad jämfört med förhållandena i Stockholm dvs det är ungefär lika många som anser att de fått sämre arbetsledning i Örebro som det är som anser att de

fått bättre arbetsledning sedan de flyttade från Stockholm.

8.6 Bostadsförhållandena

Enkätformuläret innehåller 3 frågor som rör bostadsförhållandena i Örebro jämförda med dem på den tidigare bostadsorten som i de flesta fall är Stockholm. På frågan om möjligheten att få en bättre bostad i Örebro påverkade beslutet att flytta svarade 16 att den hade stor betydelse, 29 att den hade viss betydelse och 51 att den inte hade någon som helst betydelse för detta beslut.

För de flesta av de utlokaliserade tjänstemännen innebar flyttningen till Örebro en förändring av typen på deras bostad. Före utlokaliseringen bodde inte mindre än 77 av de 95 tjänstemän som besvarade denna fråga antingen i hyres- eller i insatslägenhet. Till detta antal bör man faktiskt lägga de 8 personer som angav att deras bostadstyp var övrigt. De flesta av dessa bodde nämligen i inackorderings- eller studentrum. Endast 10 av tjänstemännen uppgav att de bodde i radhus eller i villa innan de flyttade till Örebro. Som framgår av tabell 8.9 innebar flyttningen en förändring av bostadstyp på så sätt att antalet boende i insatslägenhet sjönk mycket kraftigt, från 18 personer till endast 1, samtidigt som antalet boende i hyreslägenhet ökade från 59 före utlokaliseringen till 66 ett år efter denna. Dessutom ökade antalet boende i radhus och villa från 3 respektive 7 före utlokaliseringen till 10 respektive 13 efter ett år i Örebro. Vid årsskiftet 1976 - 1977 var det 33 av de intervjuade tjänstemännen som bodde i hyreslägenhet. För insatslägenhet är detta värde 2, för radhus 15 och för villa 41 boende. Det har således skett en förskjutning av boendet från hyres- och insatslägenhet till radhus och villa. Eftersom ökningen av antalet boende i radhus och villa kommer ganska snart efter utlokaliseringen är det troligt att det finns ett samband mellan denna och ändringen av bostadstyp. Utlokaliseringen har säkerligen inneburit att man har fått möjlighet och råd att skaffa sig en egen villa eller ett eget radhus betydligt tidigare än om man bott kvar i Stockholm.

Enkätformuläret innehåller även en fråga om bostadsförhållanden

	hyres- lägenhet	insats- lägenhet	radhus	villa	övrigt
Före utlokaliseringen	59	18	3	7	8
1 år efter utlokaliseringen	66	1	10	13	1
Årsskiftet 1976 - 1977	33	2	15	41	1

Tabell 8.9. Typ av bostad för de utlokaliserade tjänstemännen vid SCBs filial i Örebro.

Table 8.9. The type of dwelling for the interviewees at the branch of the NCBS in Örebro. The types of dwelling are tenement (hyreslägenhet), cooperative apartment (insatslägenhet), row house (radhus), villa (villa) and others (övrigt). The point of times are before the moving to Örebro (före utlokaliseringen), 1 year after the moving to Örebro (1 år efter utlokaliseringen) and now in 1976 - 1977 (årsskiftet 1976 - 1977).

i Örebro jämförda med dem i Stockholm. Svaren på denna fråga finns redovisade i tabell 8.10. Av denna tabell framgår att 70 av de tjänstemän som besvarat denna fråga anser att läget rent allmänt sett är bättre eller mycket bättre för bostaden i Örebro än vad det var för den i Stockholm medan 15 anser att det är sämre. I och för sig är frågan ganska opreciserad eftersom den inte anger vad man skall sätta bostaden i relation till när man bedömer läget. Å andra sidan var det just den intervjuades uppfattning av bostadens allmänna läge som bedömdes vara det mest intressanta i detta sammanhang varför frågan fick denna oprecisa utformning.

När det gäller bostadens storlek har utlokaliseringen medfört en markant förändring. Endast 7 av de utlokaliserade tjänstemännen anser nämligen att de har en sämre bostad i detta hänseende i Örebro än vad de hade i Stockholm. Av tabell 8.10 framgår det att 44 av de intervjuade tjänstemännen ansåg att den nya bosta-

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
Läge	2	13	6	30	40
Storlek	1	6	11	25	44
Standard	0	3	26	24	33
Kostnad	12	23	22	14	15

Tabell 8.10. Bostadsförhållanden i Örebro jämförda med dem före utlokaliseringen.

Table 8.10. The dwelling situation in Örebro compared with the situation before the moving to Örebro. The different dwelling conditions are location (läge), size (storlek), standard (standard) and costs (kostnad).

den var mycket bättre vad gäller storleken än den gamla och 25 att den var bättre i detta avseende.

Flyttningen till Örebro har även inneburit en väsentlig höjning av bostadens standard för de flesta av de utlokaliserade tjänstemännen. 57 av dessa uppger nämligen att den nya bostaden har högre utrustningsstandard än vad den tidigare bostaden hade. Endast 3 tjänstemän anser att de bytt till en standardmässigt sett sämre bostad medan 26 anser att det inte finns någon skillnad i standard mellan den nya bostaden i Örebro och den tidigare i Stockholmsområdet.

Kostnaden för bostaden är också den intressant i detta sammanhang. Den bedöms vara högre eller mycket högre av 35 av de i undersökningen ingående tjänstemännen medan 29 ansåg den vara lägre eller mycket lägre. Denna fråga avser kostnaden för den egna bostaden i Örebro jämförd med kostnaden för den egna bostaden före utlokaliseringen. Man bör jämföra svaren på denna fråga med svaren på motsvarande fråga om de allmänna levnadskostnaderna vilka redovisas i tabell 8.11. Som framgår av denna tabell anser 35 av de intervjuade tjänstemännen vid SCBs filial att bostadskostnaderna i Örebro är större eller mycket större än de i Stockholm medan endast 15 anser att de är mindre. Det finns alltså en ganska god överensstämmelse mellan svaren på de båda frågorna om bostadskostnaderna.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att flyttningen till Örebro ganska omgående medförde en kraftig förändring av boende- och bostadssituationen för de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB. Den dominerande bostadsformen var före flyttningen till Örebro hyreslägenhet och efter denna villa. När det gäller bostadens läge, storlek och standard innebar flyttningen en klar förbättring medan bostadskostnaderna rent allmänt sett är högre i Örebro än på den tidigare bostadsorten.

8.7 Levnadskostnaderna i Örebro

Som framgår av tabell 8.11 anser de flesta av de tjänstemän vid

Kostnader för	mycket mindre	mindre	lika	större	mycket större
mat	0	10	66	12	1
bostäder	2	13	39	29	6
kläder	0	7	76	6	0
resor	14	43	20	10	2
nöjen	9	28	47	6	0

Tabell 8.11. Levnadskostnaderna i Örebro jämförda med dem i Stockholm.

Table 8.11. Living costs in Örebro compared with the corresponding costs in Stockholm. The costs are costs for food (mat), dwellings (bostäder), clothing (kläder), journeys (resor) and amusements (nöjen).

SCB i Örebro som har besvarat frågorna om levnadskostnaderna i Örebro jämförda med dem i Stockholm att matkostnaderna är ungefär lika stora i de båda städerna liksom kostnaderna för kläder. Som redan påpekats i föregående avsnitt i denna rapport upplever man bostadskostnaderna som högre i Örebro än i Stockholm. Åtminstone uppger 35 av dem som har besvarat frågan om bostadskostnaderna att de är högre i Örebro medan endast 15 anser dem vara lägre i denna stad.

Reskostnaderna är klart lägre i Örebro än i Stockholm. Av de tjänstemän som besvarat denna fråga uppger nämligen 14 att reskostnaderna är mycket lägre i Örebro medan 43 uppger dem vara lägre. Endast 12 anser att deras resor har blivit dyrare i och med flyttningen till Örebro. Tydligt var resorna till och från arbetet mycket kostsamma i Stockholm. Detta gäller naturligtvis särskilt för dem som bodde i Uppsala. Det finns dock några som bor i en annan kommun än Örebro och som pendlar mellan sin arbetsplats och sin bostad. Flera av dessa anser att resorna är billigare i Stockholm. Man har alltså i stor utsträckning utgått från sin egen situation när man bedömer kostnadsläget i Örebro jämfört med det i Stockholm. Detta gäller säkerligen också när man uppger kostnaderna för nöjen. Dessa kostnader anser nämligen 37 vara lägre i Örebro än i Stockholm. Denna sänkning av nöjeskostnaderna beror åtminstone delvis på att man har fått andra fritidsvanor i och med flyttningen till Örebro.

8.8 Ekonomin

Ett vanligt skäl till att man byter arbete eller arbetsplats är

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
1 år efter flyttningen	0	13	50	27	4
Årsskiftet 1976 - 1977	0	10	35	39	11

Tabell 8.12. Ekonomin i Örebro jämförd med den före flyttningen till Örebro.

Table 8.12. Change of the economic situation for the officials who moved from NCBS in Stockholm to its branch in Örebro. The points of time are 1 year after the moving to Örebro and now in 1976 - 1977.

förhoppningen om att man skall få en förbättrad ekonomi efter detta byte. Det kan därför vara intressant att ta reda på hur de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB i Örebro upplever sin ekonomiska situation och hur den har förändrats i och med flyttningen till Örebro. Själva flyttningen som sådan innebär emellertid ofta ekonomiskt betungande utgifter som anskaffning av större och dyrbarare bostad etc. Det är därför lämpligt att man inte frågar om ekonomin direkt efter flyttningen till Örebro utan om den vid någon senare tidpunkt exempelvis 1 år efter flyttningen och nu dvs vid årsskiftet 1976 - 1977.

Som framgår av tabell 8.12 ansåg 31 av de intervjuade tjänstemännen vid SCB att de hade fått bättre eller mycket bättre ekonomi 1 år efter utlokaliseringen medan 13 ansåg att deras ekonomi var sämre vid detta tillfälle. Det största antalet, nämligen 50, ansåg att ekonomin inte hade förändrats i och med att de flyttade till Örebro.

Enkätformuläret innehåller också en öppen fråga om orsakerna till förändringen av ekonomin. Svaren på denna fråga korstabulerades med svaren på frågan om den ekonomiska situationen. I båda fallen avser man förhållandena 1 år efter utlokaliseringen. Resultatet av denna korstabulering redovisas i tabell 8.13.

Av dem som uppgav att deras ekonomiska situation hade försämrats under det första året i Örebro ansåg 4 att detta berodde på de högre levnadskostnaderna i Örebro medan 7 ansåg att orsaken till denna försämring var högre boendekostnader i denna stad. Särskilt de som skaffade sig egen villa genast efter flyttningen till Örebro fick det besvärligt under den första tiden. Ytterligare 7 pekade på det förhållandet att maken respektive maken hade över-

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
Levnadskostnaderna i Örebro	-	4	-	4	1
Lön och tjänsteställning	-	-	5	15	1
Boendekostnader i Örebro	-	7	-	4	1
Makes/makas inkomster	-	7	2	4	3
Reskostnader	-	-	-	5	-
Övrigt, inget svar	-	2	44	3	-

Tabell 8.13. Orsakerna till förändringen av ekonomin 1 år efter utlokaliseringen.

Table 8.13. Reasons behind the changes of the economic situation for the officials who moved to Örebro with the NCBS. The points of time is before and 1 year after the moving to Örebro. The classes are living costs in Örebro (levnadskostnader i Örebro), salary and official appointment (lön och tjänsteställning), dwelling costs in Örebro (boendekostnader i Örebro), husband's/wife's salary (makes/makas inkomster), journey costs (reskostnader) and other reasons and no answer (övrigt, inget svar).

gått till att vara hemma i Örebro eller fått lägre lön än i Stockholm. Av de intervjuade var det dessutom 2 som svarade att deras ekonomi hade försämrats sedan de kom till Örebro men de angav ingen orsak till detta.

Man bör i detta sammanhang särskilt observera att en person kan ange mer än en orsak till att hans ekonomi har förändrats under första året i Örebro. Som framgår av tabell 8.12 var det endast 13 personer som svarade att de hade sämre ekonomi 1 år efter utlokaliseringen än före denna medan summan av andra kolumnen i tabell 8.13 blir lika med 20. I genomsnitt har alltså något mer än varannan av de med en försämring av ekonomin under första året i Örebro uppgivit 2 orsaker till denna. Att uppgi 2 eller flera orsaker till en förändring är vanligt just när det gäller situationen 1 år efter utlokaliseringen medan det är relativt ovanligt i fallet nu dvs årsskiftet 1976 - 1977.

Den helt dominerande orsaken till förbättring av ekonomin under första året i Örebro var högre lön och högre tjänsteställning än i Stockholm. Inte mindre än 16 av de 31 tjänstemännen med en förbättrad ekonomi uppgav nämligen denna orsak till förändringen av den ekonomiska situationen. De övriga svaren fördelar sig sedan relativt jämnt på de övriga svarsalternativen enligt tabell 8.13. Sålunda anser 5 personer att förbättringen av deras ekonomi under första året i Örebro beror på lägre levnadskostnader i Örebro dvs

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
Levnadskostnaderna i Örebro	-	1	-	-	2
Lön och tjänsteställning	-	1	3	25	3
Boendekostnader i Örebro	-	2	-	4	1
Makes/makas inkomster	-	5	1	8	6
Reskostnader	-	-	-	1	-
Övrigt, inget svar	-	4	32	4	1

Tabell 8.14. Orsakerna till förändringen av ekonomin efter utlokaliseringen fram till årsskiftet 1976 - 1977.

Table 8.14. Reasons behind the changes of the economic situation for the NCBS officials earlier working in Stockholm but now working in Örebro. The economic situation in 1976 - 1977 is compared with the corresponding situation before the moving to Örebro. The different classes are explained in table 8.13.

lika många som anser detta bero på lägre boendekostnader respektive lägre reskostnader på den nya bostadsorten. För 7 tjänstemän gäller att deras makes/makas inkomster hade blivit högre än i Stockholm. Slutligen var det 3 personer som inte uppgav någon orsak till att deras ekonomi förbättrades under det första året i Örebro.

Som framgår av andra raden i tabell 8.12 uppfattar de flesta av de tjänstemän vid SCB i Örebro som har svarat på frågan att deras ekonomi var bättre eller mycket bättre vid årsskiftet 1976 - 1977 än den var innan de flyttade till Örebro. 39 personer svarade nämligen att den var bättre och 11 att den var mycket bättre nu än när de kom till Örebro. Endast 10 av de intervjuade tjänstemännen ansåg att deras ekonomiska situation var sämre nu än den var då de arbetade vid SCB i Stockholm.

Svaren på frågan om orsakerna till förändringen av ekonomin efter utlokaliseringen fram till nu dvs fram till början av 1977 korstabulerades med svaren till frågan om förändringen av den ekonomiska situationen under samma tid. Resultatet redovisas i tabell 8.14. Av denna tabell framgår att man inte längre uppfattar levnads- och reskostnaderna som viktiga faktorer då det gäller förändringen av den ekonomiska situationen under tiden i Örebro. Endast en enda person anger de lägre reskostnaderna i Örebro som orsak till att ekonomin nu är bättre än då han arbetade i Stockholm medan 2 personer anser att denna förbättring beror

på lägre levnadskostnader i Örebro. Höga boendekostnader är det endast 2 som upplever som en belastning för den nuvarande ekonomin medan 5 anser att låga bostadskostnader är ett viktigt skäl till att man nu har bättre ekonomi än tidigare. För de familjer där maken/makan har blivit eller upphört att vara yrkesverksam har detta inneburit stora förändringar av den ekonomiska situationen. 14 personer anser att förändringen av makens/makans inkomster är orsak till att deras ekonomi förbättrats medan 5 uppger att deras ekonomi försämrats beroende på att makes/makas inkomst har minskat eller upphört.

Den helt dominerande orsaken till att man nu har bättre ekonomi än man hade innan man flyttade till Örebro är att man nu har bättre lön och bättre tjänsteställning. Inte mindre än 28 av de tjänstemän som besvarat de båda frågorna om den nuvarande ekonomiska situationen jämförd med den innan de flyttade till Örebro anser att bättre lön och tjänst är orsaken till att deras ekonomi nu är bättre än den var tidigare medan endast 1 tjänsteman anger sämre lön som orsak till att hans ekonomi har försämrats under tiden i Örebro.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att flyttningen till Örebro för många av tjänstemännen vid SCBs filial innebar en förbättring av deras ekonomiska situation även om villaköp kunde kännas ganska betungande ekonomiskt sett under den första tiden i Örebro. Rent allmänt sett var kostnadsläget lägre i Örebro än i Stockholm särskilt då när det gällde resor och detta uppfattades av många tjänstemän som en viktig orsak till att deras ekonomi förbättrades under första året i Örebro. Ser man till hela perioden fram till nyåret 1977 uppfattade man dock inte kostnadsläget som någon särskilt viktig faktor för ekonomin. Däremot var lönen och tjänsteställningen och makes/makas inkomst de båda helt dominerande faktorerna när det gäller förändringen av den ekonomiska situationen under hela perioden från flyttningen till Örebro fram till årsskiftet 1976 - 1977. Det är inte alls säkert att dessa båda faktorer har något som helst med utlokaliseringen som sådan att göra. Det är dock möjligt att det har varit lättare för en tjänsteman vid SCB att avancera och att få en högre och bättre betald tjänst i och med att han flyttade till Örebro.

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
Skolor	1	5	36	22	7
Sjukvård	3	10	38	26	8
Barntillsyn	-	3	16	28	18
Kommunikationer	8	32	28	18	4
Kontakt m kom myndigheter	1	3	39	26	4

Tabell 8.15. Samhällsservicen i Örebro jämförd med den i Stockholm.

Table 8.15. Social and common services in Örebro compared with the corresponding services in Stockholm. The service groups are schools (skolor), medical attendance (sjukvård), care of children (barntillsyn), communications (kommunikationer) and contact with the commune authorities (kontakt med de kommunala myndigheterna).

Utlokaliseringen innebar alltså en möjlighet till snabbare avancemang än om man hade stannat kvar i Stockholm och därmed inverkat den alltså även positivt på de enskilda tjänstemännens ekonomi. Däremot var det antagligen inte så lätt för medföljande make/maka att få arbete i Örebro som det var i Stockholm. Dock kan flera familjemedlemmar vara anställda vid SCB vilket gör det rent teoretiskt sett enklare för medflyttande make/maka eller barn att få arbete på utlokaliseringsorten.

8.9 Samhällsservicen i Örebro

Enkätformuläret innehåller en fråga om hur man anser att den allmänna samhällsservicen i Örebro tillgodoser ens behov jämfört med motsvarande service i Stockholm. Denna fråga är uppdelad på 5 delfrågor som behandlar skolor, sjukvård, barntillsyn, kommunikationer och den allmänna kommunala servicen i form av kontakt med de kommunala myndigheterna. Svaren på frågorna finns redovisade i tabell 8.15.

En analys av tabell 8.15 ger ett något oväntat resultat. De flesta av de tjänstemän som svarat på frågan om samhällsservicen i Örebro anser nämligen att den tillgodoser deras behov minst lika bra som motsvarande service i Stockholm. 29 tjänstemän tycker att skolorna i Örebro är bättre eller mycket bättre än de i Stockholm medan endast 6 anser dem vara sämre. För sjukvården är dessa värden 34 och 13 tjänstemän, för barntillsynen 46 och 3 tjänstemän och för kontakten med de kommunala myndigheterna 30 och 4

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
Livsmedel	4	7	65	14	1
Kläder	3	24	59	5	-
Färg, parfymeri, kemikalier	1	2	82	5	-
Möbler, bosättning	3	31	53	3	-
Böcker, pappersvaror	4	18	64	5	-
Elartiklar	1	3	80	5	1
Övrigt	1	12	70	4	-

Tabell 8.16. Den kommersiella servicen i Örebro jämförd med den i Stockholm.

Table 8.16. Commercial services in Örebro compared with the corresponding services in Stockholm. The different categories are food (livsmedel), clothing (kläder), paint, perfumery, chemicals (färg, parfymeri, kemikalier), books, paper goods (böcker, pappersvaror), electric accessories (elartiklar) and other (övrigt).

tjänstemän. Kommunikationerna i Örebro är man emellertid inte nöjd med. Visserligen anser 22 av de tjänstemän som svarat på denna fråga att kommunikationerna i Örebro tillgodoser deras behov bättre eller mycket bättre än kommunikationerna i Stockholm, men det är nästan dubbelt så många, nämligen 40 stycken, som anser att denna service är sämre eller mycket sämre än den i Stockholm vad det gäller att tillgodose den enskilde tjänstemannens behov.

Vad man bör observera i detta sammanhang är frågans formulering. Man frågar inte om omfånget av eller kvaliteten på den samhällsliga servicen i Örebro jämfört med den i Stockholm utan man sätter denna service i relation till behovet av den. Naturligtvis finns det ett mera omfångsrikt utbud av service i Stockholm än i Örebro men detta är i och för sig ointressant om man inte har behov av denna omfångsrika service.

8.10 Den kommersiella servicen i Örebro

Även när det gäller den kommersiella servicen är man mest intresserad av att ställa utbudet i relation till behovet av denna service. Tyvärr blev formuleringen av frågan om den kommersiella servicen i frågeformuläret sådan att det inte direkt framgick av den att det var just relationen mellan utbud och behov som var det mest intressanta i detta sammanhang. Formuleringen av frågan

har möjligen medfört att man har tagit stor hänsyn till omfånget av servicen och för liten hänsyn till det egna behovet när man besvarade den.

Svaren till frågan om vad man anser om den kommersiella service som står till buds sedan man flyttat till Örebro jämfört med servicen i Stockholm finns redovisade i tabell 8.16. Av denna tabell framgår det att den kommersiella servicen i Örebro är sämre än den i Stockholm vad gäller kläder, möbler och bosättning och i viss mån även böcker och pappersvaror. Däremot är livsmedels- servicen bättre i Örebro än i Stockholm liksom om än något tveksamt servicen vad gäller färg, parfymeri, kemikalier och elartiklar. Frapperande är dock det stora antal tjänstemän som anser att den kommersiella servicen i Örebro är likvärd med motsvarande service i Stockholm. Detta antal är som minst för möbler och bosättningsartiklar men omfattar trots detta 60% av de avgivna svaren. För färger, parfymeri och kemikalier är denna procent-sats så hög som 90%.

Det är också ganska intressant att jämföra Örebroundersökningen med Lönsbodaundersökningen vad gäller den kommersiella servicen. Mönstret är detsamma i dessa båda undersökningar. Man uppfattar livsmedelsservicen som bättre i den nya bosättningsorten än i Stockholm medan servicen uppfattas som sämre i Lönsboda respektive Örebro vad gäller kläder, möbler, bosättningsartiklar, böcker och pappersvaror.

8.11 Kulturutbudet

Enkätformuläret innehåller även en fråga om tillgänglighet av kulturutbudet i Örebro jämfört med i Stockholm. Frågan omfattar de 5 delfrågorna teater, konserter, bio, kursverksamhet och utställningar. Svaren på frågorna finns redovisade i tabell 8.17.

Även när det gäller kulturutbudet borde man ha formulerat frågan på ett sådant sätt att det klart framgick av den att man var mindre intresserad av kulturutbudets omfång än av att få reda på hur kulturutbudet i Örebro motsvarade tjänstemännens behov av

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
Teatrar	22	41	17	9	3
Konserter	12	36	28	11	2
Bio	17	49	22	4	1
Kursverksamhet	5	19	52	13	1
Utställningar	15	42	25	6	-

Tabell 8.17. Tillgängligheten av kulturutbudet i Örebro jämfört med det i Stockholm.

Table 8.17. Accessibility of cultural events in Örebro compared with Stockholm. The categories are theatres (teatrar), concerts (konserter), movies (bio), courses (kursverksamhet) and exhibitions (utställningar).

kultur. En människa med en låg konsumtion av kultur kan naturligtvis anse att tillgängligheten av kulturutbudet är mycket sämre i Örebro än i Stockholm trots att den är mer än tillräcklig för hennes speciella behov. Det visar sig också att de flesta av de tjänstemän vid SCB i Örebro som har ökat sin konsumtion av kultur sedan de har flyttat från Stockholm också anser att tillgängligheten av kulturutbudet är bättre eller mycket bättre i Örebro än i Stockholm. Detta gäller främst teatrar, konserter och kursverksamhet. En av de intervjuade skriver: "Kulturutbudet är klart mindre i Örebro än i Stockholm men vi utnyttjar det som finns desto mer." En annan av de intervjuade skriver så här: "Naturligtvis är tillgången större i Stockholm. Att jag ändå svarar 'bättre' beror på att det visat sig att jag utnyttjar det mer i Örebro på grund av kortare resor etc." Av det undersökta kulturutbudet i Örebro är för övrigt kursverksamheten den enda del vars tillgänglighet är något så när i nivå med motsvarande utbud i Stockholm. För teatrar, konserter, bio och utställningar anser de tjänstemän som besvarat denna fråga att tillgängligheten av dem är klart sämre i Örebro än i Stockholm.

8.12 Användningen av fritiden

Enkätformuläret innehåller 2 olika frågor om användningen av fritiden i Örebro jämfört med i Stockholm. Den första av dessa frågor är om man har fått större eller mindre möjligheter att utnyttja fritiden på ett tillfredsställande sätt efter utlokaliseringen än före denna. Av de 95 tjänstemän som svarade på denna

	har aldrig ägnat mig åt	minskat	lika	ökat
TV-tittande	2	20	53	19
Bio	6	51	31	6
Dans, restaurang	16	40	32	6
Utställningar	12	38	32	11
Teater, konserter	7	38	34	15
Sport, idrott	8	5	31	50
Naturliv	1	5	31	56
Kurs- och föreningsverksamhet	9	13	36	35
Läsning	-	12	57	23
Hobby, hantverk	15	2	36	39
Trädgårdsskötsel	22	2	10	54
Umgänge med familj	7	5	30	48
Umgänge med vänner	-	25	27	41
Övertidsarbete	7	15	54	17

Tabell 8.18. Förändringen av fritidsvanorna efter flyttningen till Örebro.

Table 8.18. The changes of the leisure time habits after moving to Örebro. The categories are television watching (TV-tittande), movies (bio), dancing, visits on restaurants (dans, restaurang), exhibitions (utställningar), theatres, concerts (teater, konserter), sports, athletics (sport, idrott), outdoor activities (naturliv), courses and society activities (kurs- och föreningsverksamhet), readings (läsning), hobbies, handicraft (hobby, hantverk), gardening (trädgårdsskötsel), intercourse with the family (umgänge med familjen), intercourse with friends (umgänge med vänner) and overtime work (övertidsarbete).

fråga ansåg 73 att de kunde utnyttja fritiden på ett mera meningsfullt sätt i Örebro än vad de kunde på sin gamla bostadsort och 16 att flyttningen till Örebro inte hade inneburit någon förändring när det gällde möjligheten att utnyttja fritiden. Endast 6 ansåg att utlokaliseringen hade inneburit en försämring av deras möjligheter att använda sin fritid på ett som de själva uppfattade som meningsfullt sätt.

Den andra frågan i enkätformuläret om fritiden var om flyttningen till Örebro hade inneburit någon förändring av fritidssysselsättningen och om man ägnade sig mer eller mindre åt vissa upp- givna fritidsaktiviteter efter än före utlokaliseringen. Totalt omfattar frågan de 14 aktiviteterna TV-tittande, biobesök, dans och restaurangbesök, besök på utställningar, besök på teatrar och konserter, utövande av sport och idrott, utövande av naturliv, kurs- och föreningsverksamhet, läsning, utövande av hobby och hantverk, skötsel av trädgård, umgänge med familjen respektive med vänner och övertids- och extraarbete. Svaren på frågor-

na finns redovisade i tabell 8.18.

Av tabell 8.18 framgår att vad man kan kalla för utåtriktad fritidsverksamhet som biobesök, dans och restaurangbesök och besök på utställningar, teatrar och konserter har minskat sedan man flyttade till Örebro medan sådana aktiviteter som har med det egna huset att göra har ökat i omfattning. Särskilt gäller detta för skötsel av trädgård där 54 av de tjänstemän som svarat på denna fråga uppger att den verksamheten har ökat i omfattning. Hobby och hantverk är ytterligare ett exempel på aktiviteter som i viss mån har med det egna huset att göra och som man ägnar sig mera åt i Örebro än man gjorde innan man flyttade till denna stad.

Flyttningen till Örebro har inneburit att man kommit närmare naturen och att man därmed även har fått större möjlighet att bedriva vad som i enkätformuläret kallas för naturliv. Inte mindre än 56 av de som svarat på denna fråga uppger att de nu vistas mera ute i naturen än vad de gjorde tidigare då de arbetade vid SCB i Stockholm. En annan fritidsaktivitet som har ökat kraftigt sedan man kom till Örebro är utövandet av sport och idrott. Det uppger åtminstone 50 av de tjänstemän som har svarat på denna fråga.

En tredje grupp av fritidsaktiviteter som har ökat i omfattning efter flyttningen till Örebro är vad man kan kalla för familjelivs- och umgängesaktiviteterna. 48 av de i undersökningen ingående tjänstemännen uppger att de umgås mera med familjen i Örebro än vad de gjorde i Stockholm. 41 tjänstemän anser att samma är förhållandet när det gäller umgänget med vänner och bekanta. Å andra sidan är det 25 tjänstemän som uppger att de umgås mindre med vänner i Örebro än vad de gjorde i Stockholm. Deltagande i kurser och i föreningsverksamhet tillhör även det gruppen familjelivs- och umgängesaktiviteter, åtminstone är det ett utmärkt sätt att snabbt skaffa sig vänner och bekanta på den nya bostadsorten. 35 av de intervjuade tjänstemännen uppger också att de ägnar sig mera åt kurs- och föreningsverksamhet i Örebro än vad de gjorde under stockholmstiden.

Slutligen finns det en grupp av fritidsaktiviteter redovisade i tabell 8.18 som i stort sett varken har minskat eller ökat i omfattning i och med flyttningen till Örebro. Denna grupp omfattar TV-tittande, läsning och övertids- och extraarbete. För samtliga dessa 3 aktiviteter gäller att minst 60% av de tjänstemän som svarat på respektive fråga uppger att flyttningen till Örebro inte har inneburit någon ökning eller minskning när det gäller omfattningen av dem.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att flyttningen till Örebro innebar stora förändringar av de utlokaliserade tjänstemännens fritidssysselsättningar. Särskilt den utåtriktade fritidssysselsättningen som besök på biografier, restauranger, teatrar, konserter etc minskade i omfattning medan de fritidssysselsättningar som har att göra med umgänges- och familjelivet och den egna villan ökade i omfattning i och med flyttningen till Örebro. Det är också intressant att konstatera att så många av de tjänstemän som har besvarat frågorna om fritidssysselsättningen anser att de har fått större möjlighet att utnyttja sin fritid på ett som de själva tycker tillfredsställande sätt i Örebro än vad de hade i Stockholm. Just detta förhållande torde vara en av de viktigaste faktorerna för trivseln i den nya bostadsorten.

8.13 Umgänget

Enkätformuläret innehåller 4 frågor som rör tjänstemännens umgänge och hur detta påverkades av flyttningen till Örebro. Den första av dessa frågor behandlar tjänstemannens umgänge under det första året i Örebro. Svaren på denna fråga finns redovisade i tabell 8.19.

Särskilt intressant är det att försöka ta reda på om den nyinflyttade tjänstemannen skaffade sig nya bekantskaper i Örebro så snart som möjligt efter det han flyttat till denna ort eller om han höll fast vid sina gamla bekantskaper från den tidigare bostadsorten och umgicks endast med dessa. Som framgår av tabell 8.19 var det 28 tjänstemän som uppgav att de under första året i Örebro mest umgicks med släkt och gamla vänner. Det är också

Bekantskapskategori	Antal
Tidigare bekanta vid SCB	28
Nya bekanta vid SCB	32
Släkt och gamla vänner	28
Nya grannar i Örebro	20
Övriga nya bekantskaper i Örebro	30

Tabell 8.19. Huvudsakligaste umgänget under det första året efter flyttningen till Örebro.

Table 8.19. Main intercourses during the first year in Örebro. The intercourse categories are earlier acquaintances at NCBS (tidigare bekanta vid SCB), new acquaintances at NCBS (nya bekanta vid SCB), relations and old friends (släkt och gamla vänner), new neighbours in Örebro (nya grannar i Örebro) and other new acquaintances in Örebro (övriga nya bekantskaper i Örebro).

28 tjänstemän som uppger att de huvudsakligen umgicks med andra utlokaliserade som de kände sedan tiden i Stockholm. Det är troligt att de som hade svårast att anpassa sig i Örebro tillhör någon av eller båda dessa grupper. Så är också fallet med de flesta av dem som förklarade att de inte var helt nöjda med sitt nuvarande umgänge.

När det gäller de nya bekantskaperna i Örebro kan man dela upp dem i 3 olika grupper. Den största av dessa är nya bekanta vid SCB. 32 av de tjänstemän som svarade på denna fråga uppgav nämligen just att de för det mesta umgicks med nya arbetskamrater vid SCB under det första året i Örebro. Arbetskamrater som man hade lärt känna först i och med man började arbeta vid SCB i Örebro. De övriga båda grupperna omfattar bekantskaper med grannar (20 tjänstemän) och övriga örebroare (30 tjänstemän). De båda senare grupperna är också de som är mest nöjda med sitt nuvarande umgänge.

Den andra frågan i enkätformuläret om umgänget var hur man hade skaffat sig de nya bekantskaperna i Örebro. Frågan var av typen helt öppen och svaren på den finns redovisade i tabell 8.20. Av denna tabell framgår det att de intervjuade tjänstemännens viktigaste kontaktyta när det gäller att skaffa nya bekanta är arbetet och arbetsplatsen. 43 personer uppger nämligen att det nya umgänget i Örebro huvudsakligen bestod av arbetskamrater. 23 tjänstemän anser att kontakterna med grannar är ett viktigt sätt att skaffa sig nya bekanta. Andra sådana sätt är kontakter via andra familjemedlemmar eller bekanta. Man kan också få kontakter

Sätt att skaffa bekanta	Antal
Grannar	23
Arbetskamrater	43
Makes/makas arbetskamrater	5
Idrott	5
Fritidssysselsättningar	6
Bekantas bekanta	8
Föreningar, kurser	12
Barnens kompisar	8
Övrigt	5

Tabell 8.20. Antal tjänstemän och de viktigaste sätten att skaffa sig bekanta enligt dessa.

Table 8.20. Number (antal) of officials now working at NCBS in Örebro but earlier at NCBS in Stockholm and their ways of getting friends and acquaintances in Örebro. The categories are neighbours (grannar), colleagues (arbetskamrater), husband's or wife's colleagues (makes/makas arbetskamrater), sports and games (idrott), leisure time activities (fritidssysselsättningar), friends of friends (bekantas bekanta), associations and courses (föreningar, kurser), children (barnen) and other (övrigt).

med andra människor då man utövar vissa aktiviteter och verksamheter som idrott, fritidssysselsättningar och då man deltar i kurser och föreningsverksamhet. För vart och ett av dessa sätt gäller att det endast är ett fåtal tjänstemän som uppger att det är ett viktigt sätt att skaffa sig nya vänner och bekanta på. Sammanlagt är dessa 7 grupper klart mindre än gruppen arbetskamrater men klart större än gruppen grannar.

Man kan naturligtvis ställa svaren på de båda frågorna om umgänget och sättet att skaffa sig bekantskaper i relation till varandra. Enligt tabell 8.19 var arbetskamraterna den bekantskapskategori som man umgicks mest med under det första året i Örebro följt av kategorin grannar. Som framgår av tabell 8.20 är dessa båda kategorier även de viktigaste då det gäller att skaffa sig nya bekantskaper på en ny bosättningsort. Det är alltså god överensstämmelse mellan svaren på de båda frågorna om umgänget och bekantskapskretsen i enkätformuläret.

Den tredje frågan om umgänget är om man ännu har kontakt med sina gamla vänner i Stockholm. Svaret på denna fråga redovisas i tabell 8.21 liksom svaren till frågan om man är nöjd med det nuvarande umgänget. Det är relativt sett många som fortfarande har kontakt med sina gamla vänner från stockholmstiden. Nu är natur-

	inte alls	knap- past	vet ej	i viss mån	i hög grad
Kontakt med vännerna från Stockholm	6	22	1	56	11
Nöjd med det nuvarande umgänget	4	14	9	39	30

Tabell 8.21. Kontakten med gamla vänner från Stockholmstiden och tillfredsställelsen med det nuvarande umgänget.

Table 8.21. Contact with old friends from the time in Stockholm and the satisfaction at the present intercourses in Örebro. The class values are not at all (inte alls), very seldom (knappast), do not know (vet inte), sometimes (i viss mån) and very often (i hög grad).

ligtvis begreppet kontakt relativt vagt. Den kan vara relativt obetydlig. Kanske endast ett kort till jul eller en hälsning vid födelsedagar och liknande. Av de intervjuade tjänstemännen är det endast 11 stycken som uppger att de fortfarande har mera omfattande kontakter med sina gamla vänner och bekanta i Stockholm. Av tabell 8.21 framgår också att 69 av de 96 tjänstemän som ingår i undersökningen har förklarat sig vara åtminstone i viss mån nöjda med sitt nuvarande umgänge medan 18 är inte helt nöjda med detta.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det har varit relativt svårt för de utlokaliserade tjänstemännen att skaffa sig nya bekantskaper i Örebro utanför arbetsplatsen och bostadsomgivningen. De som har varit aktiva inom någon förening eller deltagit i olika kurser eller idrotter har dock blivit bekanta med andra örebrobor än arbetskamrater och grannar. Det är dock alltför få av de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB som utnyttjat dessa möjligheter att skaffa sig ett annat umgänge än arbetskamrater och grannar. Det är dock troligt att det liksom i Lönsboda med tiden sker en förändring av umgängesvanorna så att man kommer att umgås allt mindre med sina arbetskamrater på fritiden och alltmer med andra ortsbor samtidigt som man alltmer släpper kontakterna med sina vänner och bekanta från tiden i Stockholm. Ju snabbare denna process går desto bättre anpassar man sig till de nya förhållandena och desto bättre kommer man att trivas i Örebro.

8.14 Situationen för de medflyttande barnen

Enkätformuläret innehåller totalt 5 frågor som rör situationen i

	F ö d e l s e å r					Sum- ma	Med- flyttare
	-57	58-62	63-67	68-72	73-77		
Barn 1	5	5	10	29	17	66	40
Barn 2	4	3	3	16	15	41	16
Barn 3	-	-	3	4	5	12	6
Barn 4	-	-	1	-	1	2	1
Summa	9	8	17	49	38	121	63

Tabell 8.22. Födelseår för barnen till de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB i Örebro och antal barn som flyttade med tjänstemännen till Örebro.

Table 8.22. Year of birth of children (barn) to the NCBS officials who participated in the investigation and the number of children who moved to Örebro together with the parents (medflyttare).

Örebro för barnen till de utlokaliserade tjänstemännen vid SCBs filial. Den första av dessa frågor är vilket år respektive barn är fött och om det flyttade med till Örebro eller inte. Svaren på denna fråga redovisas i tabell 8.22. Av denna tabell framgår det att de tjänstemän vid SCB i Örebro som har fyllt i enkätformuläret sammanlagt hade 121 barn vid årsskiftet 1976 - 1977. Av dessa är 63 medflyttare och 49 födda i Örebro. Resterande 9 barn följde inte med till Örebro. En del av dessa var vuxna när utlokaliseringen ägde rum men det finns även något fall där den andra föräldern inte flyttade till Örebro och där barnen bor hos denna.

Av de vuxna barn som följde med till Örebro var det 2 som hade förvärvsarbetat innan flyttningen. Ett av dessa fick nytt arbete i Örebro inom en månad efter flyttningen. Det finns ingen uppgift om när det andra barnet fick arbete.

I tabell 8.23 redovisas svaren till frågan hur barnens situation blev i Örebro jämfört med i Stockholm. De aspekter som man tog upp i denna fråga var barnens skolgång, lekkamrater, lekmöjligheter och fritidssysselsättningar. Det är naturligtvis endast de tjänstemän som har barn i aktuell ålder som har svarat på denna fråga. När det gäller barnens skolgång är det sålunda endast 27 av de intervjuade tjänstemännen som hade eller har barn i skolåldern både i Örebro och Stockholm och som därför kan jämföra förhållandena på dessa båda orter. 37 tjänstemän har svarat på var och en av delfrågorna om lekkamraterna och om fritidssysselsättningarna. För delfrågan om lekmöjligheterna är antalet svar lika med 38.

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre	summa
Skolgång	-	-	13	8	6	27
Lekkamrater	-	-	11	19	7	37
Lekmöjligheter	-	1	9	17	11	38
Fritidssysselsättningar	-	1	5	20	11	37

Tabell 8.23. Barnens situation i Örebro jämförd med den i Stockholm.

Table 8.23. Children's situation in Örebro compared with that in Stockholm. The different categories are schooling (skolgång), playfellows (lekkamrater), play possibilities (lekmöjligheter) and leisure activities (fritidssysselsättning).

Det är frapperande hur positivt de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB ser på barnens situation i Örebro jämförd med den i Stockholm. När det gäller skolgången och lekkamraterna anser samtliga de tjänstemän som svarat på de båda delfrågorna att de är minst lika bra i Örebro som i Stockholm. Denna positiva inställning präglar i nästan ännu högre grad synen på barnens lekmöjligheter och fritidssysselsättningar trots att det är en tjänsteman för var och en av dessa båda delfrågor som anser att dessa är sämre i Örebro än i Stockholm. Denna bedömning uppvägs nämligen mer än väl av att det är så många tjänstemän som anser att lekmöjligheterna och fritidssysselsättningarna för barnen är så mycket bättre i Örebro än i Stockholm. I stället för att arbeta med storheterna mycket sämre, sämre, lika, bättre och mycket bättre kan man ersätta dessa med siffervärden exempelvis talen 1, 2, 3, 4 och 5 där 1 betyder sämst och 5 betyder bäst. Sedan kan man räkna ut medelvärdena för de olika delfrågorna. I fallet barnens skolgång blir detta värde lika med 3.74 medan det i fallen lekkamraterna, lekmöjligheterna och fritidssysselsättningarna blir lika med 3.89, 4.00 respektive 4.11. Som syns ligger medelvärdena rätt nära 4.0 för samtliga delfrågor och markerar således att de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB uppfattar barnens situation som klart bättre i Örebro än i Stockholm. Detta förhållande styrks också av svaren på frågan hur man anser uppväxtmiljön vara i Örebro jämförd med i Stockholm. Svaren på denna fråga finns redovisade i tabell 8.24. Som framgår av denna är det endast 2 personer som svarar att den är sämre i Örebro medan 10 svarar att den är lika i Örebro och i Stockholm och 34 att den är bättre och 32 att den är mycket bättre i Örebro än i Stockholm. I detta fall blir medelvärdet så pass högt som 4.23. Alltså en mycket positiv upp-

	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
Uppväxtmiljön i Örebro	-	2	10	34	32

Tabell 8.24. Uppväxtmiljön i Örebro jämförd med den i Stockholm.

Table 8.24. Childhood and youth milieu (uppväxtmiljön) in Örebro compared with that in Stockholm.

fattning om uppväxtmiljön i Örebro bland de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB i Örebro.

8.15 Situationen i Örebro för medflyttande make/maka

När man konstruerade enkätformuläret tog man endast med aspekten arbete när det gäller situationen i Örebro för medflyttande make eller maka. Alltså inga frågor om hans eller hennes trivsel eller anpassning till förhållandena i Örebro. Även om det i och för sig hade varit önskvärt att man hade behandlat även aspekter av typen makes/makas trivsel och anpassning på den nya bostadsorten i enkätundersökningen är det tveksamt om man borde fråga de utlokaliserade tjänstemännen om detta. Man borde naturligtvis ha riktat dessa frågor till dem som de direkt berör alltså i detta fall de medflyttande makarna och makorna dvs man skulle ha gjort en speciell undersökning som behandlade de medflyttande familjemedlemmarnas situation i Örebro. På grund av begränsade resurser är det emellertid för närvarande inte möjligt att göra en sådan utvidgning av forskningsprojektet.

Tabell 8.25 innehåller en redovisning av sysselsättningsituationen för medflyttande make/maka strax före utlokaliseringen, 1 år efter denna och vid årsskiftet 1976 - 1977. Av denna tabell framgår det att de flesta dvs 70 - 82% av de medflyttande makarna/makorna var yrkesverksamma. Under den första tiden efter flyttningen till Örebro sjönk antalet yrkesverksamma något dvs från 48 till 45 personer för att sedan stiga till 54 personer vid början av år 1977. För hemarbetande var det först en ökning från 12 före till 14 strax efter utlokaliseringen och sedan en minskning till 8 personer vid början av 1977. Utlokaliseringen innebar alltså en viss nedgång av antalet yrkesverksamma och en viss ök-

Syssestättningssituation	T i d p u n k t		
	strax före utlokaliseringen	1 år efter utlokaliseringen	årsskiftet 1976-1977
Hemarbetande	12	14	8
Studeraende	6	2	3
Arbetssökande	-	2	-
Yrkesverksam	48	45	54
Övrigt	-	1	1
Summa	66	64	66

Tabell 8.25. Syssestättningssituationen för medflyttande make/maka strax före utlokaliseringen, 1 år efter utlokaliseringen och nu dvs årsskiftet 1976 - 1977.

Table 8.25. Occupation situation for the husbands respective wives to the interviewed officials at NCBS in Örebro. Points of time are before the moving to Örebro (strax före utlokaliseringen), 1 year after the moving to Örebro (1 år efter utlokaliseringen) and now, that is in December 1976 - January 1977 (årsskiftet 1976-1977). Occupations are home-work (hemarbete), student (studeraende), in search of work (arbetssökande), work outside the home (yrkesverksam) and other (övrigt).

ning av antalet arbetssökande och antalet hemarbetande bland de medflyttande makarna/makorna. Dessa förändringar är emellertid ganska obetydliga varför man inte kan dra några alltför vittgående slutsatser av dem annat än att det tydligen var ganska lätt för medflyttarna att få arbete i Örebro. Fram till årsskiftet 1976 - 1977 ökade också antalet yrkesverksamma bland medflyttarna kraftigt samtidigt som antalet hemarbetande minskade. Vid början av 1977 fanns det inte heller någon som var arbetssökande bland medflyttarna. Att det var relativt lätt att få arbete i Örebro framgår också av tabell 8.26 enligt vilken det var 47 medflyttare som sökt och 51 som fått arbete i Örebro efter utlokaliseringen. Att man fick arbete ganska omgående efter utlokaliseringen framgår indirekt av tabell 8.27 som är en sammanställning över antalet medflyttande som fått arbete och året då de fick detta arbete. Det är mycket hög korrelation mellan värdena i den-

	ja	nej
Sökt arbete	47	16
Fått arbete	51	12

Tabell 8.26. Antalet medflyttande make/maka som sökt respektive fått arbete efter utlokaliseringen till Örebro.

Table 8.26. Number of husbands respective wives to the interviewed officials at NCBS in Örebro who have searched for a work (sökt arbete) and got a work (fått arbete).

	År							
	-69	70	71	72	73	74	75	76-
Fått arbete	3	7	8	8	8	4	8	4

Tabell 8.27. Antalet medflyttande make/maka som fått arbete och året då han/hon fick detta arbete.

Table 8.27. Number of husbands respective wives to the interviewed officials in Örebro who have got a work and the year he or she got this work.

na tabell och värdena i tabellen över antalet utlokaliserade tjänstemän vid SCB i Örebro och året som de flyttade till denna stad.

En i detta sammanhang intressant fråga är hur de medflyttande makarna/makorna har skaffat sig arbete i Örebro. Tabell 8.28 är en sammanställning av svaren på denna fråga. Av tabellen framgår det att de flesta nämligen 37 stycken har fått arbete genom eget initiativ dvs genom att svara på platsannonser, genom besök hos presumtiva arbetsgivare eller dylikt. Endast 7 uppger att de har fått arbete via arbetsförmedlingen dvs lika många som har fått arbete via SCB. Örebro kommun har inte varit så särskilt aktiv då det gällde att skaffa arbete till medflyttarna. Endast 4 av dessa har nämligen fått arbete via Örebro kommun.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det har varit relativt lätt för medflyttarna att få arbete i Örebro. Ingen som ville ha arbete var utan anställning vid årsskiftet 1976 - 1977. Man har dock inte fått arbete i någon större utsträckning via SCB eller

Sätt att få arbete	Antal
Arbetsförmedling	7
Eget initiativ	37
SCB	7
Örebro kommun	4
Annat sätt	1

Tabell 8.28. Antal medflyttande make/maka som har fått arbete och hur de skaffade sig detta.

Table 8.28. Number of husbands respective wives to the interviewed officials at NCBS in Örebro and the way they have got work. The different ways of getting a work are through the public employment agency (arbetsförmedlingen), his and her own initiative (eget initiativ), the National Central Bureau of Statistics (SCB), the commune of Örebro (Örebro kommun) and other ways (andra sätt).

Örebro kommun som man kunde ha väntat sig. Det är således liknande förhållande vid SCBs utlokalisering till Örebro som vid TRIOS till Lönsboda. Varken det utlokaliserade företaget respektive verket eller mottagarkommunen engagerade sig i någon större utsträckning för att bereda medföljande familjemedlemmar arbete på den nya bosättningsorten. Vilde en sådan familjemedlem skaffa sig ett arbete måste detta i de flesta fall ske genom hans eller hennes eget initiativ.

8.16 Återflyttningen

Som redan tidigare framhållits i denna rapport är antalet återflyttare till Stockholm bland den utlokaliserade personalen vid SCB i Örebro hittills mycket lågt. Totalt rör det sig endast om en eller annan handfull personer och de flesta av dessa har haft personliga skäl för att flytta tillbaka till Stockholm. Som exempel på detta kan nämnas att man har flyttat till Stockholm i samband med att man bildade familj och maken/makan hade arbete i Stockholm och inte kunde få eller vilde inte skaffa sig motsvarande arbete i eller i närheten av Örebro. Någon hade ett speciellt uppdrag i Örebro exempelvis att bygga upp en ny sektion där och återvände sedan till Stockholm när detta uppdrag var färdigt.

Enkätformuläret innehåller också en fråga om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm. Endast 16 av de intervjuade tjänstemännen vid SCB i Örebro svarade ja på denna fråga medan så pass många som 63 stycken svarade ett klart nej. Det var också flera som rent spontant kommenterade denna fråga. Som exempel på detta kan nämnas att ett par tre av de intervjuade tjänstemännen svarade att de verkligen hoppades att de slapp återvända till Stockholm. En annan tjänsteman svarade att han aldrig i livet vilde tillbaka till Stockholm. Det finns dock några av dem som har svarat på denna fråga som kunde tänka sig att återvända till Stockholm men först sedan barnen hade blivit vuxna.

8.17 Utlokaliseringen och de personliga förhållandena

Enkätformuläret innehåller en fråga om utlokaliseringen eller flyttningen till Örebro hade påverkat tjänstemännens personliga förhållanden på något sätt. På denna fråga svarade 50 av de intervjuade tjänstemännen ja medan 36 svarade nej. I och för sig är det kanske inte så intressant att få reda på att utlokaliseringen har påverkat det personliga förhållandet utan fastmer att få reda på hur den har påverkat detta. En av tjänstemännen påpekar att det är svårt att svara på en sådan fråga. Han hade köpt villa i Örebro och detta hade förändrat hans levnadsvanor i allra högsta grad. Men som han påpekade hade han kanske köpt villa även om han hade stannat kvar i Stockholm. Motsvarande gäller naturligtvis även för dem som har skaffat sig barn i Örebro och i och med detta fått nya levnadsvanor. De hade säkerligen lagt om sina vanor i och med att de skaffade barn även om de hade bott kvar i Stockholm. Flera av dem som bildat familj i Örebro skyller detta på utlokaliseringen. På sitt sätt är det riktigt eftersom man träffade sin moatjé i Örebro men man hade troligen bildat familj med någon annan om man inte hade flyttat från Stockholm.

Det är ganska många av de tjänstemän som svarat på denna fråga som påpekar att utlokaliseringen har inneburit att de har fått mera tid att ägna sig åt familjen inte minst beroende på att de slipper de långa resorna till och från arbetet. För en tjänsteman innebar flyttningen till Örebro att han återförenades med familjen vilket han upplevde som oerhört positivt. Många av de intervjuade pekar också på det förhållandet att de har fått mer disponibel fritid i Örebro, en fritid som de kan ägna åt meningsfulla fritidssysselsättningar och till att umgås med vänner och bekanta. Man har också blivit mindre stressad i Örebro vilket gör att man har blivit mera värd att umgås med. En av tjänstemännen uttrycker detta förhållande på så sätt att han har blivit mera harmonisk efter det han lämnat Stockholm. En annan säger sig känna större tillfredsställelse med livet på grund av bostadens läge. Den ligger ute på landet men trots detta nära staden.

De flesta av de tjänstemän som svarat ja på frågan om utlokali-

seringen har påverkat deras personliga förhållanden har ansett att denna påverkan har varit positiv men det finns dock några som har en motsatt uppfattning. En skriver att bristen på nära anhöriga i Örebro har gjort att han tidvis känner sig något deprimerad. En annan tycker att utlokaliseringen delvis har påverkat hans personliga förhållanden eftersom han känner en viss ottrivsel i Örebro. En tredje tjänsteman anser att han troligen har fått sämre tjänst och även löneutveckling i Örebro än vad han hade fått om han stannat kvar i Stockholm.

8.18 Allmänna attityder till utlokaliseringen

På frågan om den allmänna inställningen till utlokaliseringen som sådan svarade 65 av de intervjuade tjänstemännen vid SCB i Örebro att de var positiva eller mycket positiva till den medan endast 8 svarade att de var negativa till den. Svaren är emellertid avgivna med en massa förbehåll. Flera av de intervjuade tjänstemännen poängterade att utlokaliseringen bör vara frivillig för att resultatet av den skall bli helt tillfredsställande. Den är inte bra för dem som är rotade i Stockholm. Den kan innebära att en familj splittras på 2 orter om den utlokaliserade har barn som håller på att utbilda sig eller en make/maka som inte vill eller kan lämna sitt arbete i Stockholm. Den går bra i unga år men det kan vara svårt för äldre med villa och vänner i Stockholm att bryta upp och starta på nytt i en ny ort. Att tvinga människor som inte vill flytta är direkt förkastligt antingen det gäller från eller till storstaden.

I motsats till dem som betonar vikten av att utlokaliseringen är frivillig finns det de som anser att den är nödvändig på grund av att den tidigare planeringen tillät storstäderna att växa och bli alltför stora. En av de intervjuade tjänstemännen tycker att utlokaliseringen är nödvändig även om den ibland kan vara tragisk och få personliga katastrofer som följd, katastrofer som man tyvärr inte kan undvika. En annan tjänsteman tycker att det inte är mer än rättvist att man nu flyttar folk från storstäderna eftersom man så länge har hållit på med att tvångsförflytta folk till dem från glesbygden. En tredje säger kort och koncist

att utlokaliseringen är det enda rätta.

Vid en delning av ett verk eller företag som var fallet med SCB utan någon tvångsförflyttning av de anställda är utlokaliseringen en mycket god idé påpekar en av de intervjuade tjänstemännen vid SCB i Örebro. En annan trycker på det faktum att utlokaliseringen är bra för den enskilde rent privat samtidigt som den kan vara dålig för arbetet. Så kan särskilt vara fallet när man endast flyttar delar av och ej hela verket eller företaget. En sådan organisation kan ge helt orimliga konsekvenser för arbetssituationen för vissa av tjänstemännen med täta och tröttande resor i tjänsten.

Flera av de tjänstemän som har svarat på frågan om den allmänna inställningen till utlokaliseringen framhåller vikten av att den planeras mycket grundligt och att de berörda tjänstemännen får deltaga i denna planering redan från början. De bör vara med redan vid de diskussioner som föregår själva beslutet om utlokaliseringen. En tjänsteman anser att idén med utlokaliseringen är vettig men att det inte bör vara alltför stort avstånd mellan storstaden och mottagarorten. En annan tjänsteman pekar på önskvärdheten av att det utlokaliserade företaget eller verket har betydligt bättre beredskap för utlokaliseringen än vad SCB hade och har. Han framhåller också att de som drabbas av utlokaliseringen är de som stannar kvar i Stockholm men vars arbetsuppgifter har blivit utlokaliserade.

Bland dem som är negativa till utlokaliseringen lägger man märke till en tjänsteman som konstaterar att den offentliga sektorn expanderar ändå så starkt att lokalisering eller etablering av nytillkomna enheter naturligen kan ske utanför storstäderna. En annan tjänsteman konstaterar att det är omöjligt för honom att få arbeta och bo där han verkligen vill och då kvittar det honom om han bor i Örebro eller i Stockholm.

Den tjänsteman som påstod att den offentliga sektorn expanderar så kraftigt att en etablering av nya enheter naturligen kan ske utanför städerna har mer rätt i sitt påstående än vad han troligen själv är medveten om. Sedan 1930-talet har exempelvis in-

dustrin i Stockholm minskat i betydelse medan just den offentliga sektorn ökat. Under det senaste årtiondet har det skett en betydande överflyttning av uppgifter från de centrala myndigheterna till kommuner, länsstyrelser och landsting samtidigt som verksamheten vid dessa lokala myndigheter expanderat kraftigt. Kommunsammanslagningen under 1960 - 1970-talen med en uppbyggnad av den kommunala förvaltningsapparaten och med en utvidgning av kommunernas ansvarsområde och kompetens som följd har exempelvis indirekt inneburit att antalet tjänstemän vid de centrala myndigheterna i Stockholm inte har ökat i den omfattning som man tidigare räknade med. Samma förhållande gäller även för sjukvård, undervisning, barntillsyn osv. Det är detta förhållande som åtminstone delvis kan förklara den uteblivna folkökningen i stadsområdena i Sverige under 1970-talet.

8.19 Allmänna attityder till Örebro och Stockholm

Enkätformuläret innehåller 4 frågor om de intervjuade tjänstemännens allmänna inställning till Örebro respektive Stockholm. Man fick helt enkelt tala om vad man tyckte bäst respektive sämst om i de båda städerna. En bearbetning av svaren på dessa frågor ger att de kan delas in i 11 olika kategorier som finns redovisade i tabell 8.29.

När det gäller Örebro är spridningen av svaren på de olika alternativen mycket stor både för det bästa och det sämsta i staden. Bland det bästa i Örebro märks de korta avstånden och resorna som finns omnämnda i 25 av svaren. Närheten till naturen och då särskilt närheten till Kilsbergen nämner 20 tjänstemän som det bästa i Örebro. Å andra sidan är det 16 stycken som tycker att naturen kring Örebro är ointressant. Närkeslätten är för platt och det finns inte något större vatten i närheten. Andra tjänstemän saknar badmöjligheter i Örebro. Man är tydligen inte helt nöjd med Hjälmaran eller också har man ännu inte upptäckt att den ligger strax öster om staden.

Stadsbilden och stadens planering och storlek är det 19 av de intervjuade tjänstemännen som tycker är det bästa i Örebro.

	Ö r e b r o		S t o c k h o l m	
	sämst	bäst	sämst	bäst
Daghemsservice, barnavård	-	4	-	-
Naturen, skärgården	16	20	-	12
Kommersiell service	2	2	-	14
Kommunalskatt	6	-	-	1
Fritidsmöjligheter	5	5	-	9
Resor, avstånd	1	25	40	-
Stadsbild, planering, storlek	9	19	4	11
Småstadsmentalitet	11	2	-	-
Kulturell service	8	2	-	37
Stress, storstadsrytm	-	-	35	10
Övrigt	19	12	17	15

Tabell 8.29. Antal avgivna svar på frågorna vilket man uppfattar som sämst respektive bäst med Örebro respektive Stockholm och dessas fördelning på olika alternativ.

Table 8.29. Number of answers given on the questions what is the worse (sämst) and the best (bäst) with Örebro and Stockholm, respectively, and the distribution of the answers on different alternatives. The alternatives are day nurse services and public child welfare (daghemsservice, barnavård), nature and the archipelago (naturen, skärgården), commercial services (kommersiell service), commune taxes (kommunalskatt), leisure possibilities (fritidsmöjligheter), journeys and distances (resor, avstånd), the town picture, planning and town dimension (stadsbild, planering, storlek), mentality of a small town (småstadsmentalitet), cultural services (kulturell service), stress and rhythm of a large town (stress, storstadsrytm) and other (övrigt).

Bland dessa svar märks de som talar om låga hus, grönområden och ingen utpräglad stadskärna. Å andra sidan finns det 9 svar som nämner just detta som det mest negativa med staden. Till denna grupp hör egentligen också svaret småstadsmentalitet som de flesta människor uppfattar som något negativt. Det är också 11 tjänstemän som uppger att just småstadsmentaliteten är det sämsta med Örebro. Någon tycker att det sämsta med staden är att invånarna är litet konservativa och att det inte händer några större saker där. En annan tjänsteman är inte nöjd med att alla känner alla medan en tredje tycker att urinvånarna i Örebro karakteriseras av en viss tröghet.

Det är något förvånande att man i 5 av de avgivna svaren anger att det sämsta med Örebro är fritidsmöjligheterna med hänsyn till den positiva inställning till just dessa som man har visat i svaren till frågorna om fritidssysselsättningarna. Det visar sig också att det i de flesta fall rör sig om missnöje med det allmänna nöjeslivet i Örebro. Endast en av de intervjuade är

missnöjd med någon annan fritidssysselsättning än dans eller andra motsvarande nöjen. Denne ende uppger nämligen att det sämsta med Örebro är svårigheten att ta barnen med sig ut i naturen på fritiden om man inte har tillgång till bil.

Här har redan tidigare nämnts att kommunalskatten är hög i Örebro och det är också 6 av de intervjuade tjänstemännen som uppger att den höga kommunalskatten är det sämsta med Örebro. Ett par tjänstemän tycker att de kommunala myndigheterna och då särskilt skattemyndigheterna är mycket besvärliga att ha att göra med.

Det är relativt få av de intervjuade som anger att servicen är det sämsta eller det bästa med Örebro. Detta gäller för såväl den samhälleliga som den kommersiella servicen. Det är 4 av de tjänstemän vid SCB som har svarat på denna fråga som uppger att de tycker daghemsservicen och den vänliga barnmiljön är det bästa med Örebro medan 2 anser att det är den kommersiella servicen som är det bästa dvs lika många som anser den vara det sämsta i denna stad. Den kulturella servicen anger 8 av de intervjuade tjänstemännen att den är det sämsta och 2 att den är det bästa med Örebro.

Bland kategorin övrigt är det ett par tjänstemän som tycker att det sämsta i Örebro är "den treliga dialekten med de hemska, långa ina". En tjänsteman uppger att det är svårt att få komma till en lämplig tandläkare i Örebro och att han var tvungen att stå i kö ett halvår innan han fick den tandvård han behövde. I detta sammanhang bör man dock ha klart för sig att tandvårdsreformen för några år sedan innebar att tandläkarköerna blev mycket långa på de flesta orter i Sverige och det är således inte något speciellt för Örebro. En annan tjänsteman uppger att det är besvärligt att få läkarvård i Örebro såvida man inte vill sitta på sjukhusets akutintag en hel dag. Tydligen är det nu ganska svårt att skaffa sig egen villa i Örebro. En tjänsteman anser att det sämsta med staden är tomtkön och en annan att det är den låga produktionen av småhus.

Under kategorin övrigt finns det 12 svar som rör det bästa i

Örebro. Bland dessa märks dess skolor och idrottsanläggningar. Flera pekar på möjligheten att cykla i staden och att kunna bo utanför själva tätorten och trots detta kunna cykla till och från arbetet. Denne tjänsteman är också väldigt nöjd med sin lantliga bostad. Ett par av de intervjuade tjänstemännen anser att det bästa med Örebro är att allt är enklare där jämfört med i Stockholm medan några andra just framhåller det mycket positiva med att staden är vad man uppfattar som lagom stor.

Svaren på frågorna om vad man tycker bäst respektive sämst om i Stockholm är inte fördelade på så många olika alternativ som motsvarande frågor om Örebro. Särskilt gäller detta det som är sämst i Stockholm där 40 av de intervjuade tjänstemännen anger att detta är resorna och 35 att det är stressen. En talar om armbågsjuktet, en annan om köerna och stressen på T-banan vid rusningstiden, en tredje om folkträngseln, en fjärde om juktet och stressen som finns överallt, en femte om den alltför stora staden och den alltför stressiga miljön, en sjätte om hetsen och anhopningen av utslagna människor, en sjunde om de långa avstånden som gör att man inte hinner med så mycket, en åttonde om de långa resorna och om att han aldrig såg barnen i vaket tillstånd osv.

När det gäller det bästa i Stockholm dominerar svaren av den goda tillgången på service. Särskilt gäller detta den kulturella servicen som inte mindre än 37 av de intervjuade tjänstemännen ansåg vara det bästa med Stockholm. Den kommersiella servicen fick 14 svar. Naturen och då särskilt skärgården var det 12 tjänstemän som ansåg vara det mest positiva med Stockholm. Fritidsmöjligheterna och då huvudsakligen nöjeslivet tyckte 9 av tjänstemännen var det bästa i denna stad.

Även om man var nöjd med främst det kulturella utbudet var det flera som påpekade svårigheterna att utnyttja det beroende på de långa resorna i Stockholm. Sådana negativa svar redovisas i tabell 8.29 under kategorin Övrigt. Under denna kategori som omfattar sammanlagt 17 sämst- och 15 bästsvar finner man bland de förra bland annat anonymiteten och problemet med alla utstötta och utslagna i Stockholm, risken för överfall, buslivet i tun-

nelbanan, betong- och stenöknen, den bullriga miljön och den dåliga och dyrbara daghemsservicen. Bland bästsvaren märks att det händer saker i Stockholm, att man känner sig hemma i den staden, de stora valmöjligheterna, de många arbetsmöjligheterna, att de flesta av vännerna bor där, atmosfären av en levande stad, människorna och aktiviteterna. Några av bästsvaren får man väl ta mera från den skämtsamma sidan. Det gäller exempelvis för svaren vägen därifrån, vägen till Uppsala och Göteborgståget.

8.20 Trivseln i Örebro

Flera av frågorna i enkätformuläret är vad man kan kalla för trivselfrågor dvs av svaren på dem kan man åtminstone indirekt få fram hur vederbörande trivs i Örebro och hur han har anpassat sig till livet i denna stad. Så är exempelvis fallet med frågorna om fritiden och om man funderar på att flytta tillbaka till Stockholm. Sådana spontana svar på denna senare fråga som det hoppas jag att vi slipper eller Gud bevare mig väl tyder onekligen på att man trivs bättre i Örebro än i Stockholm. Enkätformuläret innehåller emellertid även en direkt fråga om hur man trivs i Örebro. Av de 96 tjänstemän som har fyllt i enkätformuläret uppgav inte mindre än 77 att de trivdes bra eller mycket bra i Örebro medan endast 7 svarade att de inte trivdes. 12 tjänstemän svarade antingen inte alls eller också att de inte visste vad de skulle svara på denna fråga. En uppgav att han trivdes med staden som sådan men inte med arbetet medan en annan påstod att han trivdes med arbetet men inte med staden. En tredje påpekade att bristen på nära anhöriga och släkt i Örebro kändes svår och gjorde att han inte kunde svara på denna fråga. En fjärde svarade att splittningen av SCBs filial på ett flertal lokaler i Örebro gjorde det svårt att få grepp om verksamheten där och skapade en viss vantrivsel med arbetet. Dessa svar är emellertid undantag från regeln som är ett obetingat ja på frågan om man trivs i Örebro.

8.21 Sammanfattande slutsatser

Utlokaliseringen av delar av SCBs verksamhet till Örebro har kan-

ske varit ännu mera lyckosam för de medföljande tjänstemännen än vad utlokaliseringen av TRIO till Lönsboda var för dess tjänstemän. Anpassningen till livet i Örebro har i de flesta fall gått mycket bra. Medföljande familjemedlemmar som har velat ha arbete har också fått det efter en relativt kort tid i Örebro. Detta har dock i de flesta fall skett utan medverkan från kommunens eller SCBs sida.

Utbudet av service såväl samhällelig som kommersiell och kulturell är naturligtvis mindre i Örebro än i Stockholm men är i de flesta fall trots detta tillräckligt stort i förhållande till de utlokaliserade tjänstemännens behov. Några tjänstemän har ökat sin konsumtion av kultur sedan de kom till Örebro beroende på att de har fått kortare restid till och från arbetet och därmed även mera fritid över för kulturella aktiviteter. De flesta av de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB i Örebro anser att de har fått större möjligheter att utnyttja fritiden på ett meningsfullt sätt sedan de lämnade storstaden. Det har också skett en förskjutning av fritidsvanorna från den utåtriktade kontaktverksamheten som besök på dansställen och restauranger mot naturliv, sport, idrott och hempyssleri.

När det gäller anpassningen till och trivseln på en ny bostadsort verkar det som om vad man kan kalla för det mera exklusiva serviceutbudet betyder relativt litet. Däremot betyder trivseln på arbetet och utbudet av dagligvaror, fritidssysselsättningar, barntillsyn, skolor, sjukvård osv oerhört mycket för denna trivsel. Vill man från kommunens sida underlätta anpassningen för den utlokaliserade personalen skall man alltså i första hand se till att utbudet av sådan allmän service är tillräckligt stort.

För att en utlokalisering av ett företag eller ett verk skall ge ett lyckat resultat måste den vara helt frivillig från personalens sida samtidigt som den berörda personalen måste informeras på ett så tidigt stadium som möjligt. Den bör absolut vara med om diskussionerna som föregår beslutet om utlokaliseringen och helst delta i detta. En partiell utlokalisering av den typ som SCB har genomfört i och med uppbyggandet av filialen i Örebro är vanligen fördelaktig för personalen eftersom de som inte kan el-

ler vill flytta med till den nya lokaliseringsorten kan få andra uppgifter vid huvudkontoret i Stockholm och därmed även stanna kvar i denna stad. För företaget eller verket splittras verksamheten på 2 olika håll vilket medför en del transport- och kommunikationsproblem. Den ökade trivseln med arbetet vid filialen jämförd med i Stockholm ökar emellertid ofta effektiviteten vid denna. En ökning som ofta mer än väl uppväger nackdelarna med de ökade transportererna mellan huvudkontoret och filialen. Hade arbetsmarknadsläget varit lika kärvt i Stockholm nu år 1977 som det var för 10 år sedan när man beslutade att upprätta Örebrofilialen hade denna filialisering av verket utan tvekan varit mycket förmånlig för detta. Nu är det väl mera tveksamt om så verkligen är fallet. Däremot är det ingen tvekan om att den var gynnsam för Örebro kommun i och med att den gav denna stad mer än 1000 nya arbetstillfällen.

Idén bakom korstabulering av ett material är mycket enkel. I stället för att ta hänsyn till svaren på endast en fråga som vid den enkla tabuleringen tar man hänsyn till svaren på 2 frågor vid en korstabulering. Det enda som egentligen är svårt i samband med en sådan tabulering är att avgöra vilka frågor som man skall korstabulera med varandra och vilka tabeller som man således skall ta fram. Enkätformuläret för Örebroundersökningen innehåller 119 kodbara frågor vilket innebär att en korstabulering av alla frågor mot varandra ger nära 7000 olika tabeller. Av rent praktiska skäl är det naturligtvis omöjligt att ta med eller att behandla och analysera alla dessa tabeller i en redovisning av materialet. I stället får man gå ut ifrån vissa hypoteser exempelvis att det finns vissa skillnader mellan de manliga och de kvinnliga tjänstemännen vid SCB när det gäller anpassning och trivsel i Örebro och sedan ta fram de tabeller som behövs för att verifiera eller falsifiera dessa hypoteser.

9.1 Korstabeller och sambandet mellan 2 variabler

En korstabell kan man använda när man vill visa sambandet mellan 2 variabler. I fallet en enkätundersökning är varje fråga en variabel och de olika svarsalternativen värden på denna variabel. Man skall dock ha klart för sig att det i de flesta fall är enkla att redovisa sambandet mellan 2 variabler med hjälp av korrelationskoefficienten för dessa. Man kan åtminstone använda korrelationskoefficienten till att avgöra vilka variabler som man skall korstabulera och ta med i den slutliga analysen av materialet och vid redovisningen av resultatet av denna analys. Med hän-

syn till den begränsade användningen av korstabeller av detta slag kommer sådana att användas i det följande av denna rapport endast i samband med prövning av vissa hypoteser.

9.2 Hypotesprövning

En ganska vanlig användning av en korstabell är som underlag för prövning av hypotesen att de båda variablerna är oberoende av varandra. Det är på sitt sätt alltså motsatsen till det fall då man använder en korstabell till att visa sambandet mellan de båda variablerna. Är de båda variablerna oberoende av varandra gäller att antalet svar skall vara lika proportionellt fördelade på de olika alternativen rad för rad eller kolumn för kolumn i tabellen. Vad man i detta fall testar är således om den radvisa och kolumnvisa fördelningen av svaren på de olika alternativen är lika. Man brukar tala om att testa tabellens homogenitet. Den vanligaste metoden att testa denna homogenitet är χ^2 -testet (chi²-testet). Detta test kommer också att användas i de följande avsnitten i denna rapport.

För en beskrivning av själva χ^2 -testet hänvisas till någon lämplig lärobok i statistik och i statistisk hypotesprövning exempelvis Dixon W J & Massey F J, Introduction to statistical analysis vars första upplaga kom ut i New York 1951.

9.3 Kön

En hypotes som det kan vara lämpligt att pröva i detta sammanhang är att det inte finns någon skillnad mellan de manliga och kvinnliga utlokaliserade tjänstemännen vid SCB när det gäller att ha anpassat sig till förhållandena i Örebro och att trivas på denna ort. Denna hypotes kan man pröva med hjälp av en korstabulering av variabeln kön mot variabeln trivsel i Örebro dvs mot svaren till frågan om man trivs i denna stad.

Enligt avsnitt 8.20 var det 77 av de 96 tjänstemännen som ingår i denna undersökning som svarade ja på frågan om de trivdes i

	Teoretiskt beräknade värden			Observerade värden		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
Ja	61.76	15.24	77	61	16	77
Tveksam	9.63	2.37	12	10	2	12
Nej	5.61	1.39	7	6	1	7
Summa	77	19	96	77	19	96

Tabell 9.1. Teoretiskt beräknat och observerat antal svar på frågan om man trivs i Örebro korstabulerat med kön.

Table 9.1. Calculated and observed number of answers to the question how the officials at NCBS like Örebro cross-tabulated with sex.

Örebro medan 12 svarade både och, halvbra, så där, delvis eller dylikt och 7 svarade nej. Dessa värden återfinns i kolumn 3 i vänstra delen av tabell 9.1. Totalt omfattar undersökningen 77 män och 19 kvinnor och dessa värden finns i rad 4 i tabell 9.1. Under förutsättning att fördelningen av svaren på de olika alternativen är densamma för män som för kvinnor skall 61.76 män ha svarat ja, 9.63 varit tveksamma och 5.61 svarat nej på frågan om man trivs i Örebro. För kvinnorna blir dessa teoretiska värden lika med 15.24, 2.37 och 1.39. De teoretiska värdena finns redovisade i vänstra delen av tabell 9.1.

Enligt Dixon & Massey är det inte lämpligt att använda χ^2 -testet om något av de teoretiska värdena är mindre än 2. Man kan dock använda testet även i detta fall om inget teoretiskt värde är mindre än 1 och om högst 1/5 av de teoretiska värdena är mindre än 5. Det är alltså tveksamt om man bör använda χ^2 -testet i det fall som redovisas i tabell 9.1 eftersom de teoretiska värdena för kvinnorna är 1.39 för svaret nej och 2.37 för svaret tveksamt. Detta problem kan man dock lösa genom att slå tillsammans grupperna tveksamma och nej-svararna till en enda grupp. Ett annat möjligt alternativ är att man helt enkelt endast tar med dem som svarat ja respektive nej på frågan om man trivs i Örebro.

Testkvantiteten i ett χ^2 -test beräknar man genom att ta skillnaden mellan det observerade värdet och motsvarande beräknade värde, kvadrera denna skillnad och sedan dividera kvadraten med det beräknade värdet varpå man summerar alla de så erhållna talen. För att man skall förkasta den uppställda hypotesen skall den sålunda beräknade testkvantiteten vara större än ett givet tal som man slår upp i en tabell över χ^2 -fördelningen. För att kunna göra

detta måste man även bestämma antalet frihetsgrader för den kors-tabell som man arbetar med. Detta antal är lika med antalet celler i tabellen sedan man har strukit 1 rad och 1 kolumn eller i form av en formel $df=(r-1) \cdot (k-1)$ där df är antalet frihetsgrader, r antalet rader och k antalet kolumner i tabellen. Antalet frihetsgrader är således lika med 2 för tabell 9.1.

Fördelningen på kön och svarsalternativ av svaren på frågan om man trivs i Örebro finns redovisad i högra delen av tabell 9.1. Testkvantiteten för denna tabell blir 0.2558 som skall jämföras med värdet 5.99 hämtat ur χ^2 -tabellen. Det innebär att det inte finns några signifikanta skillnader mellan män och kvinnor när det gäller att trivas i Örebro.

Som tidigare påpekades är det tveksamt om man bör använda χ^2 -testet för tabell 9.1 beroende på att något av de beräknade värdena är väl lågt. Slår man tillsammans grupperna tveksamma och nej-svarare till en enda grupp blir antalet frihetsgrader i så fall lika med 1 och testkvantiteten 0.2388. Även detta värde är klart mindre än motsvarande χ^2 -värde hämtat ur tabell som är 3.84. Det finns således inte några signifikanta skillnader när det gäller trivseln i Örebro mellan de båda grupperna manliga och kvinnliga utlokaliserade tjänstemän vid SCB.

Variabeln kön har korstabulerats mot ett flertal andra variabler som civilstånd, medflyttares sysselsättningssituation, nöjd med nuvarande umgänge, fortfarande kontakt med vännerna i Stockholm, förändringen av arbetssituationen i och med utlokaliseringen, restid, fundering på att flytta tillbaka till Stockholm och förändringen av de personliga förhållandena som en följd av bosättningen i Örebro. Vid analysen av dessa tabeller visade det sig inte finnas några signifikanta skillnader mellan de kvinnliga och manliga tjänstemännens svar på dessa frågor med ett enda undantag, nämligen förändringen av arbetssituationen vad gäller arbetskamraterna. Denna korstabell får här numret 9.2 och av den framgår det att antalet män som anser sig ha fått sämre arbetskamrater i Örebro än i Stockholm är relativt litet jämfört med det teoretiskt beräknade antalet. Testkvantiteten blir i detta fall lika med 8.0478 som skall jämföras med värdet 5.99 hämtat

	Teoretiskt beräknade värden			Observerade värden	
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor
Bättre	23.26	5.74	29	24	5
Lika	46.52	11.48	58	49	9
Sämre	7.22	1.78	9	4	5
Summa	77.00	19.00	96	77	19

Tabell 9.2. Teoretiskt beräknat och observerat antal svar på frågan om utlokaliseringen till Örebro har medfört någon förändring av arbetssituationen vad gäller arbetskamraterna korstabulerat med kön.

Table 9.2. Calculated and observed number of answers to the question if the moving to Örebro has changed the working situation according to the relationship to the colleagues cross-tabulated with sex.

ur en tabell över χ^2 -fördelningen. Eftersom testkvantiteten är större än detta χ^2 -värde förkastas hypotesen att det inte finns några skillnader mellan de manliga och kvinnliga tjänstemännens sätt att besvara frågan om förändringen i arbetssituationen vad gäller arbetskamraterna.

9.4 Aldern

När det gäller åldern kan man ställa upp hypotesen att anpassningen till livet i Örebro är oberoende av denna. Det som man skall testa är således om det finns någon av åldern betingad skillnad i tjänstemännens anpassning och trivsel i Örebro.

Eftersom enkätformuläret innehåller frågan om födelseår är åldern känd för samtliga tjänstemän vid SCB i Örebro som har fyllt i detta. Dessutom innehåller formuläret ett flertal frågor med vars hjälp man kan bilda sig en uppfattning om hur tjänstemännen i fråga trivs i Örebro. Så är naturligtvis först och främst fallet med frågan hur man trivs i Örebro. En annan fråga som man kan använda i detta sammanhang är om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm. Det torde vara rimligt att anse att ju oftare man funderar på återflyttning desto sämre har man anpassat sig till livet i Örebro.

Högra delen av tabell 9.3 innehåller antalet svar på frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm fördelade på de 4 åldersklasserna 45 år och äldre, 40 - 44 år,

Födelseår	Beräknade frekvenser				Observerade frekvenser				Summa
	-32	33-37	38-42	43-	-32	33-37	38-42	43-	
Ofta	2.00	2.50	4.33	7.17	6	1	4	5	16
Ibland	2.13	2.66	4.60	7.61	2	3	7	5	17
Aldrig	7.88	9.84	17.06	28.22	4	11	15	33	63
Summa	12.01	15.00	25.99	43.00	12	15	26	43	96

Tabell 9.3. Teoretiskt beräknat och observerat antal svar på frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm korstabulerat med årsklass.

Table 9.3. Calculated and observed number of answers to the question if the official was thinking of returning to Stockholm cross-tabulated with year of birth. Age classes are born before 1933, in 1933 - 1937, in 1938 - 1942 and later than 1942. Answers are divided into the 3 classes often (ofta), sometimes (ibland) and never (aldrig).

35 - 39 år och 34 år och yngre och på alternativen ofta, ibland och aldrig. Vänstra delen i samma tabell innehåller de värden som man skulle ha fått om det inte hade funnits någon skillnad mellan den proportionella fördelningen av svaren på de olika alternativen.

Testkvantiteten blir i detta fall lika med 14.89 som skall jämföras med motsvarande χ^2 -värde 12.59 hämtat ur en tabell över χ^2 -fördelningen. Man skall alltså förkasta hypotesen om att det inte finns några signifikanta av åldern betingade skillnader i de utlokaliserade tjänstemännens anpassning till förhållandena i Örebro.

Jämför man de beräknade frekvenserna i tabell 9.3 med de observerade i samma tabell för svaret aldrig finner man att det är färre i den högsta åldersklassen än beräknat som har avgivit detta svar. Denna åldersgrupp har således anpassat sig sämre i Örebro än vad de skulle ha gjort om åldern inte spelade någon roll för denna anpassning. Samma är förhållandet med åldersklassen 35 - 39 år. För de båda övriga åldersklasserna 40 - 44 år och yngre än 35 år gäller att de har anpassat sig bättre till livet i Örebro än vad man kunde vänta sig med utgångspunkt från att åldern inte spelar någon roll för anpassningen på den nya bosättningsorten. Åldersgruppen yngre än 35 år är ganska stor och man kan faktiskt dela upp den i 2 grupper. Det visar sig då att de allra yngsta tjänstemännen också har anpassat sig sämre än väntat till förhållandena i Örebro. Sammanfattningsvis kan man alltså konsta-

tera att de allra äldsta (äldre än 45 år), de medelålders (35 - 40 år) och de allra yngsta (yngre än 30 år) bland de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB i Örebro har haft svårare för att anpassa sig i Örebro än tjänstemännen i de båda övriga åldersgrupperna (30 - 35 år och 40 - 45 år). För den allra yngsta gruppen gäller antagligen att tjänstemännen i den ännu inte har hunnit anpassa sig till livet på den nya bosättningsorten. För de allra äldsta tjänstemännen är det säkerligen den med åldern minskade flexibiliteten som gör att man har jämfört med yngre människor större svårigheter att anpassa sig till de nya förhållandena i Örebro. När det gäller de medelålders tjänstemännen i åldern 35 - 40 år kan den något sämre anpassningen kanske förklaras med att det just i den åldern ofta uppstår kriser i en människas liv. Kriser som avspeglar sig i bland annat hög skilsmässofrekvens för just denna åldersgrupp.

9.5 Civilståndet

Även när det gäller de utlokaliserade tjänstemännens civilstånd kan man ställa upp hypoteser om att detta inte har något att göra med anpassningen till förhållandena i Örebro. I fallet civilstånd kan man dock endast arbeta med de båda klasserna gifta/sammanboende och ensamstående beroende på att antalet frånskilda och änklingar/änkor är mycket litet.

Civilståndet har korstabulerats med bland annat frågorna om möjligheten att utnyttja fritiden på ett meningsfullt sätt, samtliga fritidssysselsättningar, umgänget, orsakerna till att man följde med till Örebro, funderingar på att flytta tillbaka till Stockholm och utlokaliseringens påverkan på de personliga förhållandena. För samtliga de här behandlade variablerna gäller att det inte finns några signifikanta skillnader mellan gifta/sammanboende och ensamstående och deras svar på frågorna. På grund av utrymmesskäl är det omöjligt att ta med samtliga korsstabeller för civilståndet och övriga här angivna variabler varför man måste nöja sig med endast ett typexempel på en sådan tabell.

	Beräknade frekvenser		Observerade frekvenser		Summa
	gift/sam- manboende	ensam- stående	gift/sam- manboende	ensam- stående	
Ofta	13.00	3.00	11	5	16
Ibland	13.81	3.19	13	4	17
Aldrig	51.19	11.81	54	9	63
Summa	78.00	18.00	78	18	96

Tabell 9.4. Teoretiskt beräknat och observerat antal svar på frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm korstabulerat med civilstånd. Testkvantitet 2.72, antal frihetsgrader 2.

Table 9.4. Calculated and observed number of answers to the question if the official was thinking of returning to Stockholm cross-tabulated with civil status. The civil status classes are married/living together and single. The answers are divided into the 3 classes often (ofta), sometimes (ibland) and never (aldrig).

Tabell 9.4 innehåller resultatet av en korstabulering av civilståndet med frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm. Testkvantiteten blir i detta fall lika med 2.78 som skall jämföras med värdet 5.99 hämtat ur en tabell över χ^2 -fördelningen. Det finns således inte några på civilståndet beroende skillnader mellan de utlokaliserade tjänstemännens svar på frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm.

9.6 Anställningstiden vid SCB

En rimlig hypotes i samband med en undersökning av de utlokaliserade tjänstemännens vid SCB anpassning till förhållandena i Örebro är att denna beror på den tid som tjänstemannen har varit anställd vid SCB i Stockholm eller i Örebro. Som mått på anpassningen till den nya arbetssituationen kan man använda svaren på frågan om utlokaliseringen har påverkat arbetstillfredsställelsen på något sätt. Svaren på denna fråga skall alltså korstabuleras med anställningstid vid SCB. Resultatet av en sådan korstabulering redovisas i tabell 9.5. Testkvantiteten blir i detta fall lika med 4.92 som skall jämföras med motsvarande värde hämtat ur en χ^2 -tabell som är lika med 16.92. Det finns således inte några på anställningstiden beroende signifikanta skillnader mellan fördelningen av tjänstemännens svar på frågan om arbetstillfredsställelsen har förändrats sedan man utlokaliseras till Örebro.

	Beräknade frekvenser				Observerade frekvenser				Summa
	-65	66-67	68-69	70-	-65	66-67	68-69	70-	
Mycket bättre	2.60	2.48	2.60	3.31	2	2	3	4	11
Bättre	8.04	7.68	8.04	10.24	6	6	11	11	34
Lika	8.99	8.58	8.99	11.44	11	9	7	11	38
Sämre	2.37	2.26	2.37	3.01	3	4	1	2	10
Summa	22.00	21.00	22.00	28.00	22	21	22	28	93

Tabell 9.5. Beräknat och observerat antal svar på frågan om arbetstillfredsställelsen efter utlokaliseringen korstabulerat med anställningstiden vid SCR

Table 9.5. Calculated and observed number of answers to the question about the work satisfaction after the moving to Örebro cross-tabulated with the number of year employed at the National Central Bureau of Statistics.

Anställningstid har korstabulerats med ett flertal andra variabler som ekonomi, arbetsuppgifter, arbetskamrater, arbetsledning, restid, stress, förtjänst, effektivitet och informationen om utlokaliseringen. För alla de tabeller som blev resultatet av dessa korstabeller gäller dock att det inte finns några signifikanta skillnader mellan raderna eller kolumnerna i dem.

9.7 Boendetiden i Stockholm

Det torde vara ganska rimligt att anta att ju längre man har bott i Stockholm desto svårare är det att anpassa sig till de nya förhållandena i Örebro och desto oftare funderar man på att flytta tillbaka till Stockholm.

Tabell 9.6 innehåller resultatet av en korstabulering av svaren på frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm och det år man bosatte sig i Stockholm. Ingen av de teoretiskt beräknade frekvenserna är mindre än 2.00 varför man mycket väl kan använda tekniken med χ^2 -analys till att avgöra om det finns några signifikanta skillnader mellan fördelningen av svaren på de olika alternativen.

Antalet frihetsgrader är 8 för tabell 9.6. Testkvantiteten blir i detta fall lika med 12.06 som skall jämföras med värdet 15.51 hämtat från en χ^2 -tabell. Även i detta fall måste man alltså acceptera den uppsatta hypotesen dvs planerna eller funderingarna på att återvända till Stockholm beror inte på längden av den tid

Årtal	Beräknade frekvenser					Observerade frekvenser					Summa
	-43	44-60	61-64	65-68	69-75	-43	44-60	61-64	65-68	69-75	
Ofta	2.63	2.25	2.25	2.63	5.25	6	0	3	3	3	15
Ibland	2.98	2.55	2.55	2.98	5.95	3	2	3	4	5	17
Aldrig	8.40	7.20	7.20	8.40	16.80	5	10	6	7	20	48
Summa	14.01	12.00	12.00	14.01	28.00	14	12	12	14	28	80

Tabell 9.6. Teoretiskt beräknat och observerat antal svar på frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm korstabulerat med bostadstiden i Stockholm.

Table 9.6. Calculated and observed number of answers to the question if the official was thinking of returning to Stockholm cross-tabulated with the year of settling in Stockholm.

som man tidigare har varit bosatt i Stockholm.

9.8 Anställningstiden i Örebro

Tabell 9.7 innehåller resultatet av en korstabulering av anställningstiden i Örebro med frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm. I detta fall skall man alltså testa om det finns någon skillnad mellan svaren till denna fråga som beror på den tid man varit anställd vid SCBs filial i Örebro. Testkvantiteten blir i detta fall lika med 3.01 vilket är betydligt mindre än motsvarande χ^2 -värde hämtat ur en tabell. Detta senare värde är nämligen lika med 9.49. Detta innebär att man måste acceptera den uppsatta hypotesen att det inte finns några på anställningstiden i Örebro beroende skillnader mellan fördelningen av de utlokaliserade tjänstemännens svar på frågan om de någon gång tänker återvända till Stockholm.

År	Beräknade frekvenser			Observerade frekvenser			Summa
	-4	5-7	8-	-4	5-7	8-	
Ofta	5.33	8.67	2.00	6	7	3	16
Ibland	5.67	9.21	2.13	6	9	2	17
Aldrig	21.00	34.13	7.88	20	36	7	63
Summa	32.00	52.01	12.01	32	52	12	96

Tabell 9.7. Teoretiskt beräknat och observerat antal svar på frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm korstabulerat med anställningstid i Örebro.

Table 9.7. Calculated and observed number of answers to the question if the official was thinking of returning to Stockholm cross-tabulated with the employment time in Örebro.

År	Beräknade frekvenser				Observerade frekvenser				Summa
	67-69	70-71	72-73	74-76	67-69	70-71	72-73	74-76	
I hög grad	1.39	4.17	3.36	2.08	2	0	5	4	11
I viss mån	7.07	21.22	17.09	10.61	8	21	16	11	56
Knappast alls	3.54	10.61	8.55	5.31	2	15	8	3	28
Summa	12.00	36.00	29.00	18.00	12	36	29	18	95

Tabell 9.8. Teoretiskt beräknat och observerat antal svar på frågan om man har kontakt med de gamla vännerna i Stockholm korstabulerat med årtalet då man flyttade till Örebro.

Table 9.8. Calculated and observed frequencies of answers to the question if the officials still have contacts with their old friends in Stockholm cross-tabulated with the year of moving to Örebro.

Längden på anställningstiden i Örebro kan naturligtvis korstabuleras med andra frågor i enkätformuläret. Så har bland annat skett med frågan om man har kvar kontakten med sina gamla vänner från Stockholmstiden. Resultatet av denna korstabulering finns redovisat i tabell 9.8. Den hypotes som man skall testa i detta sammanhang är att intensiteten i kontakterna med de gamla vännerna från Stockholm inte beror på hur länge man har varit anställd vid SCBs filial i Örebro. Testkvantiteten blir i detta fall lika med 10.74 som skall jämföras med värdet 12.59 hämtat ur en χ^2 -tabell. Även i detta fall finns det således inte något underlag för ett förkastande av hypotesen att det inte finns några skillnader mellan fördelningarna av de utlokaliserade tjänstemännens svar fördelade med hänsyn till variablerna årtal för utlokaliseringen och kontakt med gamla vänner i Stockholm.

9.9 Sammanfattande slutsatser

Korstabulerar man bakgrundsvariablerna kön, civilstånd, ålder, anställningstid vid SCB, boendetid i Stockholm och årtal för utlokaliseringen med variabler som beskriver de utlokaliserade tjänstemännens anpassning till förhållandena i Örebro får man i de flesta fall tabeller med inga signifikanta skillnader i den radvisa eller kolumnvisa fördelningen av svaren. Ett undantag finns dock från denna regel nämligen åldern. De allra yngsta tjänstemännen har liksom de medelålders och allra äldsta svårare att anpassa sig till förhållandena i Örebro än tjänstemännen i åldrarna 30 - 35 och 40 - 45 år.

Det är naturligtvis fullt möjligt att göra en korstabulering även av vad som här har kallats för anpassningsvariablerna. Med hjälp av en sådan skulle man exempelvis kunna ta reda på om det finns några signifikanta skillnader mellan olika fördelningar av svaren om exempelvis fritidsvanorna eller arbetssituationen. Det är emellertid bättre att försöka slå tillsammans alla dessa variabler och sedan analysera varje sådan faktor för sig. En sådan sammanförning av de variabler som ingår i enkätundersökningen till olika faktorer och analysen av dessa kommer att ske i de följande kapitlen i denna rapport.

Idén bakom faktoranalysen är att om det finns en viss samvariation mellan 2 variabler beror detta på en bakomliggande gemensam faktor. Problemet är alltså att med utgångspunkt från kända värden på ett antal variabler bestämma den eller de faktorer som ligger bakom dessa.

10.1 Artificiella faktorer

För de variabler som skall ingå i en faktoranalys gäller att de skall vara åtminstone approximativt normalfördelade. En sådan fördelning kan man testa med hjälp av diagram uppritade på normalfördelningspapper. Det är alltså inte lämpligt att använda en faktoranalys på sådana variabler som har en U- eller J-formad kurva i ett fördelningsdiagram. I detta sammanhang kan man också observera att summan av ett antal rektangulärt fördelade variabler är approximativt normalfördelad om antalet summerade variabler är större än eller lika med 3.

En andra restriktion angående de variabler som skall ingå i en faktoranalys är att de inte får mäta exakt samma storhet. Som exempel på detta kan nämnas att man inte kan faktoranalysera ett material som innehåller exempelvis försökspersonernas kroppslängd mätt på olika sätt t ex i cm, mm, tum, fot, alnar osv. En faktoranalys av ett sådant material ger nämligen att man får ut dessa variabler som en artificiell faktor eftersom korrelationen mellan de olika uppmätta kroppslängderna är så hög som den gärna kan vara. Det är därför nödvändigt att man först rensar bort alla variabler som mäter samma storhet innan man faktoranalyserar ma-

teriolet. En sådan utrensning kan ske på 2 olika sätt nämligen antingen genom att man utesluter alla utom en av de variabler som hör till en och samma storhet eller också genom att man helt enkelt summerar värdena på dessa variabler. Båda dessa metoder att eliminera antalet variabler kommer att användas vid bearbetningen av det material som samlades in i samband med enkätundersökningen vid SCBs filial i Örebro vid årsskiftet 1976 - 1977.

10.2 Reducering av antalet variabler

Enkätformuläret innehåller totalt 119 kodbara frågor eller om man så vill 119 variabler. Flera av dessa variabler är emellertid mycket högt korrelerade med varandra. Så är exempelvis fallet med variablerna medflyttande makes/makas sysselsättningssituation före utlokaliseringen, 1 år efter denna och vid årsskiftet 1976 - 1977. Utlokaliseringen påverkade sysselsättningssituationen i så ringa grad att de 3 variablerna egentligen mäter en och samma storhet varför man bör utesluta 2 av dem innan man börjar med själva faktoranalysen.

Andra variabler är inte kvantifierbara. Så är exempelvis fallet med variablerna civilståndet före utlokaliseringen, 1 år efter utlokaliseringen och vid årsskiftet 1976 - 1977. Även sådana variabler måste man utesluta ur materialet innan man kan analysera det med hjälp av faktoranalys.

Efter det att man har uteslutit alla variabler som man direkt kan se att de mäter samma storhet och alla icke-kvantifierbara variabler omfattar materialet 97 variabler. För flera av dessa gäller emellertid att de mäter samma storhet varför antalet variabler måste reduceras ytterligare innan man kan börja med själva faktoranalysen av det.

10.3 Reducering av de artificiella faktorerna i materialet

I avsnitt 10.1 påpekades att en faktoranalys av ett material som innehåller artificiella faktorer endast ger att dessa faller ut

som egna faktorer vilket stör den egentliga faktoranalysen. Man kan emellertid använda den här beskrivna tekniken till att ta fram de artificiella faktorerna. Det visade sig då att bostaden, levnadskostnaderna, kulturutbudet och barnens situation i Örebro faller ut som artificiella faktorer. Den utåtriktade fritidssysselsättningen faller också ut som en artificiell faktor som består av de 6 ursprungliga variablerna biobesök, dans och restaurangbesök, besök på utställningar, teater- och konsertbesök, deltagande i kurs- och föreningsverksamhet och umgänge med vänner. Motsvarande gäller för den kommunala servicen, den kommersiella servicen utom möbler och bostättning och arbetssituationen i Örebro utom restid, stress, förtjänst och effektivitet.

Alla de artificiella faktorerna ersätts med en andra variabel nämligen summan av de variabler som ingår i den. Efter denna reducering omfattar materialet totalt 43 variabler. Dessa variabler finns förtecknade i tabell 10.1 som dessutom innehåller resultatet av faktoranalysen av dessa variabler.

10.4 Tolkning av faktorerna

Faktoranalysen av materialet från Örebroundersökningen ger 3 olika huvudfaktorer enligt tabell 10.1. Den första av dessa faktorer kan karakteriseras som en faktor som har med utbudet av service och fritidssysselsättningar att göra. Den omfattar bland annat variablerna kulturutbudet, kommersiell service, möbler och bostättning, meningsfull fritid, utåtriktad fritidssysselsättning, TV-tittande, sport och idrott, läsning, umgänge med familjen, nuvarande umgänge, förtjänst och barnens situation i Örebro. Av dessa variabler har TV-tittande, läsning och förtjänst negativa värden i tabell 10.1.

Den andra faktorn som faller ut vid en faktoranalys av materialet från Örebroundersökningen har med de utlokaliserade tjänstemännens anpassning till boendesituationen att göra. Den omfattar sådana variabler som nuvarande typ av bostad, bostadens kvalitet, kommunal service, hobby och hantverk, trädgårdsskötsel, barnens situation i Örebro och uppväxtmiljön i Örebro. Samtliga dessa va-

Variabel	F a k t o r		
	1	2	3
1 År för anställning vid SCB	-	0.50	-0.55
2 År för bosättning i Stockholm	-	0.33	-0.48
3 År för flyttning till Örebro	-	0.66	-
4 Typ av utbildning	-	-	-
5 Medflyttande makes/makas sysselsättningssituation	-	-	-
6 Tidigare anknytning till Örebro	-	-	-
7 Typ av bostad vid utlokaliseringen	-	-	-
8 Typ av bostad vid början av år 1977	-	-0.72	-
9 Bostadens kvalitet	-	-0.40	-0.49
10 Bostadsfrågans betydelse för beslutet att flytta till Ö	0.38	-	-
11 Ekonomin 1 år efter utlokaliseringen	-	-	-0.37
12 Ekonomin vid början av år 1977	-	-	-0.44
13 Levnadskostnaderna i Örebro	-	-	0.31
14 Kommunal service	-	-0.32	-0.30
15 Sjukvård	-	-	-0.46
16 Kommunikationer	-	-	-
17 Kulturutbud	0.65	-	-
18 Kommersiell service	0.59	-	-
19 Möbler, bosättning	0.39	-	-
20 Meningsfull fritid	0.41	-	-0.32
21 Utåtriktad fritidssysselsättning	0.54	-	-
22 TV-tittande	-0.29	-	-
23 Sport, idrott	0.47	-	-
24 Naturliv	-	-	-0.31
25 Läsning	-0.39	-	-
26 Hobby, hantverk	-	-0.38	-
27 Trädgårdsskötsel	-	-0.65	-
28 Umgänge med familjen	0.45	-	-0.30
29 Övertids- och extraarbete	-	-	-
30 Umgänge första året i Örebro	-	-	-
31 Kontakt med gamla vänner i Stockholm	-	-	-
32 Nuvarande umgänge	0.29	-	-
33 Arbetssituationen i Örebro	-	-	-0.38
34 Restid t o r arbetet	-	-	-
35 Stress i arbetet	-	-	-0.40
36 Förtjänst	-0.33	-	-
37 Effektivitet i arbetet	-	-	-0.41
38 Möjlighet att få likvärt arbete i Stockholm	-	-	-
39 Barnens situation i Örebro	0.29	-0.41	-
40 Uppväxtmiljön i Örebro	-	-0.28	-0.36
41 Informationstiden före utlokaliseringen	-	-	0.51
42 Motsvarade informationen verkligheten	-	-	-
43 Örebro's agerande	-	-	-

Tabell 10.1. Variabler och faktorer för enkätundersökningen av de utlokaliserade tjänstemännens anpassning till förhållandena i Örebro.

Table 10.1. Variables and factors for the investigation of the NCBS officials and their adaptation to the conditions in Örebro.

riabler har negativa värden i tabell 10.1.

Faktor nr 3 har med de utlokaliserade tjänstemännens allmänna anpassning till förhållandena i Örebro att göra. Den omfattar variablerna årtalet för anställning vid SCB, årtalet för bosättning i Stockholm, bostadens kvalitet, ekonomin 1 år efter utlokaliseringen, ekonomin vid början av år 1977, levnadskostnaderna i Örebro, kommunal service, sjukvård, meningsfull fritid, naturliv, umgänge med familjen, arbetssituationen i Örebro, stress i arbetet, effektivitet i arbetet, uppväxtmiljön i Örebro och längden på tiden mellan informationen om utlokaliseringen och verkställandet av denna. Av de variabler som ligger bakom faktor nr 3 har endast levnadskostnaderna i Örebro och informationstiden före utlokaliseringen positiva värden i tabell 10.1.

11 ANALYS AV FAKTORPOÄNGSBASERADE GRUPPER

11.1 Faktorspoäng och gruppering av försökspersonerna

För varje faktor och för varje variabel får man vid en faktoranalys av ett datamaterial en faktorpoängskoefficient. Dessa koefficienter används sedan när man beräknar faktorspoängen för varje fall (försöksperson) och för varje faktor. Faktorspoängen är bestämda så att deras medelvärde är lika med 0 och deras standardavvikelse 1. För det här behandlade materialet från undersökningen om de utlokaliserade tjänstemännens vid SCB anpassning till förhållandena i Örebro gäller dessutom att faktorspoängen är approximativt normalfördelade.

Faktorspoängen påminner om de standardiserade residuala avvikelserna mellan observerade och med hjälp av regressionsekvationen beräknade värden. De skall också analyseras i det följande med hjälp av en metod som motsvarar analysen av de residuala avvikelserna. Vid den här använda analysen börjar man med att dela in försökspersonerna i ett lämpligt antal grupper med utgångspunkt från faktorspoängen för respektive faktor. Man får således en gruppindelning av materialet för varje faktor.

Vid gruppindelningen skall man se till att man inte får för små grupper. I fallet Örebroundersökningen med 96 försökspersoner torde 4 vara ett lämpligt antal grupper. Vill man ha lika stora grupper vilket är förmånligt vid den fortsatta analysen av materialet kommer varje grupp att innehålla 24 fall. Under förutsättning att faktorspoängen är normalfördelade kommer gränserna mellan de olika grupperna att ligga vid ungefär 0.7, 0.0 och -0.7 faktorspoäng. Grupp 1 omfattar således i princip alla de försöks-

personer vars faktorspoäng är större än ungefär 0.7. I de flesta fall gäller för denna grupp att de tjänstemän som ingår i den har svarat att förhållandena är bättre eller mycket bättre i Örebro än i Stockholm. Det är således vanligen de tjänstemän som har anpassat sig bäst till livet i Örebro med hänsyn tagen till ifrågavarande faktor som ingår i grupp 1. Det här sagda gäller under förutsättning att variabeln i fråga är positivt "laddad" dvs värdena i tabell 10.1 skall vara större än 0 för variabeln.

För grupp 4 gäller att faktorspoängen för försökspersonerna i den är mindre än cirka -0.7. De tjänstemän som ingår i den är vanligen de som tycker att förhållandena i Örebro är sämre eller mycket sämre än i Stockholm. Det är alltså vanligen de av de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB som har anpassat sig sämst till förhållandena i Örebro som ingår i grupp 4. Sämst då när man har tagit hänsyn till de variabler som ligger bakom ifrågavarande faktor. För att detta skall gälla skall variabeln ha en positiv laddning i ifrågavarande faktor.

Grupperna 2 och 3 innehåller i stort sett de tjänstemän som tycker att skillnaderna mellan Stockholm och Örebro är obetydliga vad gäller de variabler som konstituerar faktorn i fråga.

Själva indelningen av försökspersonerna går enklast till på så sätt att man börjar med att rangordna dem med hänsyn till deras faktorspoäng för den första faktorn. Försökspersonen med högsta faktorspoängen får nr 1, den med näst högsta nr 2 osv. Det blir sedan mycket enkelt att göra själva gruppindelningen och att ändra på antalet grupper. För att återvända till Örebroundersökningen med den här tidigare diskuterade indelningen av försökspersonerna i 4 grupper kommer grupp 1 att omfatta tjänstemännen med rangordningsnumren 1 - 24, grupp 2 numren 25 - 48, grupp 3 numren 49 - 72 och grupp 4 slutligen numren 73 - 96. Vill man i stället dela in materialet i exempelvis 6 grupper blir dessa intervall 1 - 16, 17 - 32, 33 - 48, 49 - 64, 65 - 80 och 81 - 96.

11.2 Analys av det gruppindelade materialet

Sedan man väl delat in försökspersonerna i olika grupper med hän-

Grupp	ej svarat	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
1	-	-	1	13	9	1
2	2	1	2	16	3	-
3	1	1	1	20	1	-
4	2	2	3	16	1	-
Summa	5	4	7	65	14	1

Tabell 11.1. Utbudet av livsmedel i Örebro jämfört med det i Stockholm enligt grupperna 1 - 4 enligt faktor 1.

Table 11.1. The food services in Örebro compared with those in Stockholm in respect to groups 1 - 4 related to factor 1 (the services and leisure factor).

syn tagen till deras faktorspoäng för den aktuella faktorn kan man analysera materialet. Den enklaste av de i detta sammanhang tänkbara analysmetoderna är den enkla tabellanalysen dvs man tar fram tabeller som visar hur svaren på en fråga fördelar sig på de olika svarsalternativen för de olika grupperna. Med utgångspunkt från dessa tabeller försöker man sedan karakterisera de olika grupperna och ta fram vad som är utmärkande för de som har exempelvis anpassat sig bäst eller sämst till förhållandena på den nya bosättningsorten.

Den enkla tabellanalysen kan sedan kompletteras med en x^2 -analys av tabellen med vars hjälp man kan avgöra om det finns några signifikanta skillnader mellan grupperna när det gäller fördelningen av svaren till en fråga på de olika alternativen. Det är alltså här fråga om samma typ av analys som användes till att analysera korstabellerna i kapitel 9 i denna rapport. Den enkla tabellanalysen kan också kompletteras med en variansanalys. Eftersom skillnaden mellan de olika grupperna i Örebroundersökningen i de flesta fall framgår så tydligt av den enkla tabellanalysen är det dock onödigt att komplettera denna med någon x^2 - eller variansanalys.

11.3 Service- och fritidsfaktorn

Den första faktor som föll ut vid faktoranalysen av materialet från enkätundersökningen av hur de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB har anpassat sig till förhållandena i Örebro var vad man kan kalla för en service- och fritidsfaktor. Det skulle kanske i

och för sig ha varit väntat om servicen och fritiden hade bildat 2 egna självständiga faktorer. Det visar sig emellertid att man inte får några sådana faktorer även om man ökar antalet faktorer till 4, 5, 6, 7, 8, 9 eller 10. Utbudet av service och fritidsaktiviteter bildar alltså en odelbar faktor.

Det kan vara ganska intressant att se hur svaren på de frågor som har med service och fritidssysselsättningar att göra fördelar sig på de 4 olika grupperna. Tabell 11.1 är en sådan sammanställning av svaren på frågan hur man tycker att den kommersiella servicen i Örebro är jämförd med den i Stockholm då det gäller utbudet av livsmedel. Av denna tabell framgår det att 10 tjänstemän i grupp 1 anser att livsmedelsutbudet är bättre i Örebro än i Stockholm medan endast 1 tjänsteman i grupp 4 har denna åsikt. Det finns alltså en klar skillnad mellan uppfattningarna i de olika grupperna om livsmedelsutbudet.

Även då det gäller utbudet av möbler och bosättningsartiklar är tjänstemännen i grupp 1 mer nöjda med det än de i grupp 4 eller rättare sagt tjänstemännen i grupp 1, faktor 1, är mindre missnöjda med detta utbud än tjänstemännen i grupp 4, faktor 1. Antalet tjänstemän per grupp fördelade per svarsalternativ finns redovisade i tabell 11.2. Denna tabell påminner i hög grad om tabell 11.1 frånsatt att den är förskjuten åt vänster dvs mot alternativet mycket sämre i Örebro än i Stockholm.

Samtliga tabeller som har med serviceutbudet i Örebro att göra är av samma typ som tabellerna 11.1 och 11.2. Med hänsyn till detta är det onödigt att ta med flera tabeller över fördelningen av svaren på frågorna om skillnaderna mellan servicen i Örebro och i Stockholm.

Faktor 1 har också med fritidssysselsättningarna att göra. Som framgår av tabell 11.3 ansåg samtliga tjänstemän i grupp 1 av denna faktor att de fick större möjlighet att använda sin fritid på ett mera tillfredsställande sätt i och med att de flyttade till Örebro än vad de hade haft tidigare. För grupp 4 är detta antal lika med endast 7 personer medan 4 anser att flyttningen till Örebro innebar en försämring av deras möjligheter att an-

	ej svar	mycket sämre	sämre	lika	bättre
1	-	-	4	18	2
2	2	-	9	13	-
3	1	1	9	12	1
4	3	2	9	10	-
Summa	6	3	31	53	3

Tabell 11.2. Utbudet av möbler och bosättningsartiklar i Örebro jämfört med det i Stockholm för grupperna 1 - 4 enligt faktor 1.

Table 11.2. The furniture and some furnishing services in Örebro compared with those in Stockholm in respect to groups 1 - 4 related to factor 1 (the services and leisure factor).

vända fritiden på ett meningsfullt sätt.

Som ett exempel på hur flyttningen till Örebro har förändrat fritidsvanorna för tjänstemännen i de olika grupperna kan man välja fritidssysselsättningen sport och idrott. Fördelningen av svaren på frågan sport och idrott finns redovisad i tabell 11.4. Av denna tabell framgår det att 19 av de 24 tjänstemännen i grupp 1, faktor 1, har ökat sitt engagemang i sport och idrott sedan de kom till Örebro medan resterande 5 tjänstemän i denna grupp anser att detta är oförändrat jämfört med tidigare. För grupp 4 gäller att det endast är 5 av de 24 tjänstemännen i den som säger sig ha ökat sitt engagemang i sport och idrott efter det de kom till Örebro medan 12 anser att det inte har skett någon förändring av detta och 3 att det minskat.

Tabell 11.5 innehåller ytterligare ett exempel på hur fritidsvanorna har förändrats i och med att man blev utlokaliserad till Örebro. I denna tabell redovisas nämligen svaren till frågan om

Grupp	mindre	lika	större
1	-	-	24
2	-	2	22
3	2	1	20
4	4	13	7
Summa	6	16	73

Tabell 11.3. Fördelningen av svaren på grupp och svarsalternativ på frågan om man har fått större eller mindre möjlighet att använda fritiden på ett meningsfullt sätt efter än före det man flyttat till Örebro.

Table 11.3. Distribution of answers to the question whether officials at NCBS have greater or fewer possibilities for using their leisure time in a satisfactory way than before moving to Örebro.

Grupp	ej svar	minskat	lika	ökat	har aldrig gjort det
1	-	-	4	19	1
2	-	-	6	15	3
3	1	2	9	11	1
4	1	3	12	5	3
Summa	2	5	31	50	8

Tabell 11.4. Förändringen av fritidssysselsättningen sport och idrott efter flyttningen till Örebro för de olika grupperna enligt faktor 1.

Table 11.4. Changes in leisure time occupation, sport and athletics after the officials at NCBS moved to Örebro in respect to groups 1 - 4 related to factor 1 (the services and leisure factor).

man har ökat eller minskat sitt umgänge med vännerna i och med att man blev utlokaliserad. 15 av tjänstemännen i grupp 1 påstår att de umgås flitigare med sina vänner efter utlokaliseringen än före denna medan 3 anger att detta umgänge har minskat. För grupp 4 blir dessa värden 3 respektive 11. Som syns en klar skillnad mellan de båda grupperna.

Vid analysen av de olika tabellerna som har tagits fram då det gäller service- och fritidsfaktorn upptäcktes ett kanske i och för sig banalt men trots detta intressant samband. Det är de tjänstemän som har ändrat sina läsvanor så att de nu läser mer än de gjorde innan de hade flyttat till Örebro som är mest missnöjda med serviceutbudet vad gäller böcker och papper. En mer ingående analys av materialet skulle möjligen ha kunnat medföra att man upptäckte ytterligare samband av detta slag.

Grupp	ej svar	minskat	lika	ökat
1	-	3	6	15
2	-	4	7	13
3	2	7	5	10
4	1	11	9	3
Summa	3	25	27	41

Tabell 11.5. Fördelningen av svaren på frågan om man har ökat eller minskat sitt umgänge med vännerna sedan man flyttat till Örebro.

Table 11.5. Distribution of the answers to the question whether the officials at NCBS in Örebro have increased or decreased their intercourses with friends after moving to Örebro.

Grupp	ej svar	ingen	viss	stor
1	1	7	8	8
2	-	11	7	6
3	-	14	8	2
4	-	18	6	-
Summa	1	50	29	16

Tabell 11.6. Fördelning av svaren till frågan om möjligheten att få en bättre bostad i Örebro hade någon betydelse för beslutet att flytta till Örebro.

Table 11.6. Distribution of the answers to the question whether the possibility of getting a better dwelling in Örebro had any influence on the decision of moving to Örebro.

Service- och fritidsfaktorn är inte vad man kan kalla för en helt ren faktor. Så är exempelvis en av de bakomliggande variablerna till denna faktor bostadsfrågans betydelse för beslutet att flytta till Örebro och denna variabel har ju inte direkt någonting med utbudet av service eller fritidssysselsättningar att göra. Det visar sig trots detta att de flesta av de tjänstemän som tillhör grupp 1 har fäst viss eller stor betydelse vid just möjligheten att få en bättre bostad i Örebro när de beslutade sig för att flytta till denna stad. Detta framgår av tabell 11.6. I grupp 4 var det 18 tjänstemän som uppgav att bostadsfrågan inte spelade någon roll för deras beslut att flytta till Örebro.

11.4 Boendefaktorn

Den andra faktorn som föll ut vid faktoranalysen av materialet från enkätundersökningen i Örebro är vad man kan kalla för en allmän boendefaktor. Som framgår av tabell 10.1 har de flesta variabler som ligger bakom denna faktor negativa laddningar. Att en variabel har en negativ laddning innebär bland annat att det är försökspersonerna i grupp 4 som intar den mest positiva attityden till de förändringar i boendeförhållandena som har inträffat i och med utlokaliseringen till Örebro.

En av de variabler som ligger bakom boendefaktorn är årtalet då man flyttade till Örebro enligt tabell 11.7. Som framgår av tabell 10.1 har denna variabel en positiv laddning för faktor 2. Det finns en klar skillnad mellan de olika grupperna på så sätt att grupp 1 omfattar de tjänstemän som har bott relativt kort

År	-69	70	71	72	73	74	75	76
1	-	-	1	6	4	7	5	1
2	2	3	3	4	7	4	1	-
3	3	7	7	4	2	-	1	-
4	7	5	10	2	-	-	-	-
Summa	12	15	21	16	13	11	7	1

Tabell 11.7. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen på grupperna 1 - 4 i bostadsfaktorn med hänsyn till året för utlokaliseringen till Örebro.

Table 11.7. Distribution of interviewed officials at NCBS in respect to groups 1 - 4 related to factor 2 (the dwelling factor) and the year of moving to Örebro.

tid i Örebro medan grupp 4 innehåller de tjänstemän som har bott längst i Örebro.

Till boendefaktorn hör naturligtvis alla de variabler som har med bostaden och boendeförhållandena att göra. Som exempel på detta kan nämnas frågorna om bostadens läge, storlek, standard och kostnad i Örebro jämfört med i Stockholm. Dessa variabler har samtliga negativa laddningar för faktor 2, vilket framgår av tabell 10.1. Tabell 11.8 är en sammanställning av svaren på frågan om bostadens standard i Örebro jämförd med i Stockholm. Som framgår av denna tabell anser 14 av tjänstemännen i grupp 4 att deras nuvarande bostad i Örebro har mycket högre standard och 5 att den har högre standard än vad bostaden på deras tidigare bostättningsort hade. För personerna i grupp 1 gäller att 8 av dem anser att bostaden i Örebro är sämre och 2 av dem att den är mycket sämre än den tidigare bostaden. Som syns en klar skillnad mellan boendefaktorns grupper 1 och 4 då det gäller svaren på frågan om bostadens standard. Motsvarande gäller även för frågor-

Grupp	ej svar	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
1	4	2	8	6	4	-
2	2	-	2	8	8	4
3	2	-	-	5	6	11
4	1	-	1	3	5	14
Summa	9	2	11	22	23	29

Tabell 11.8. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen vid SCB i Örebro på grupperna 1 - 4 i boendefaktorn och på de olika svarsalternativen med hänsyn till deras svar på frågan om bostadens standard.

Table 11.8. Distribution of the interviewed officials at NCBS in Örebro in respect to groups 1 - 4 related to factor 2 (the dwelling factor) and the answers to the question about their dwelling standard in Örebro compared with in Stockholm.

Grupp	ej svar	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
1	5	1	2	4	7	5
2	3	-	2	5	7	7
3	-	-	1	2	7	14
4	1	-	1	-	4	18
Summa	9	1	6	11	25	44

Tabell 11.9. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen med hänsyn till grupperna 1 - 4 i boendefaktorn och deras svar på frågan om bostadens storlek.

Table 11.9. Distribution of the interviewed officials at NCBS in respects to groups 1 - 4 related to the dwelling factor (factor 2) and the answers to the question about the size of their dwellings in Örebro compared with those in Stockholm.

na om bostadens storlek och kostnaden vilket framgår av tabellerna 11.9 och 11.10.

Faktor 2 omfattar alla variabler som direkt eller indirekt har med boendet att göra. Som redan tidigare har påpekats i denna rapport finns det ett flertal variabler som egentligen har med fritidssysselsättningarna att göra men som indirekt är knutna till bostaden. Så är exempelvis fallet med variablerna trädgårds-skötsel och hobby och hantverk. Tabell 11.11 är en sammanställning över svaren på frågan hur fritidssysselsättningen har förändrats i och med utlokaliseringen till Örebro vad gäller hobby och hantverk. Även denna variabel är negativt laddad för faktorn 2 enligt tabell 10.1. Detta innebär att det är de tjänstemän som tillhör grupp 4 som uppger att denna form av fritidssysselsättning har ökat för deras vidkommande efter utlokaliseringen till Örebro.

Grupp	ej svar	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
1	4	2	8	6	4	-
2	1	5	8	5	4	1
3	3	4	3	5	4	5
4	2	1	4	6	2	9
Summa	10	12	23	22	14	15

Tabell 11.10. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen med hänsyn till grupperna 1 - 4 i faktor 2 och deras svar på frågan om bostadens kostnad.

Table 11.10. Distribution of the interviewed officials at NCBS in respect to groups 1 - 4 related to the dwelling factor (factor 2) and the answers to the questions about their dwelling costs.

Grupp	ej svar	minskat	lika	ökat	har aldrig gjort det
1	1	2	10	6	5
2	2	-	12	5	5
3	1	-	9	10	4
4	-	-	5	18	1
Summa	4	2	36	39	15

Tabell 11.11. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen vid SCB i Örebro med hänsyn till grupperna 1 - 4 i faktor 2 och deras svar på frågan om förändringen av fritidssysselsättningen vad gäller hobby och hantverk.

Table 11.11. Distribution of the interviewed officials at NCBS in Örebro in respects to groups 1 - 4 related to factor 2 (the dwelling factor) and the answers to the question whether the moving has changed the leisure occupation hobbies and handicraft.

11.5 Den allmänna anpassningsfaktorn

Den tredje faktorn som föll ut i samband med faktoranalysen av materialet från enkätundersökningen vid SCB i Örebro är vad man kan kalla för en allmän anpassningsfaktor. Det innebär att den omfattar vitt skilda variabler vilket framgår av tabell 10.1. Som exempel på sådana variabler som ligger bakom faktor 3 kan nämnas arbetstillfredsställelsen, naturliv, sjukvården, levnads-kostnaderna och uppväxtmiljön i Örebro.

Tabell 11.12 är en sammanställning av svaren till frågan om arbetstillfredsställelsen i Örebro jämförd med den i Stockholm. Denna variabel har en negativ laddning när det gäller den all-

Grupp	ej svar	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
1	2	1	4	13	2	2
2	-	-	2	14	6	2
3	-	-	2	7	13	2
4	-	-	1	4	14	5
Summa	2	1	9	38	35	11

Tabell 11.12. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen med hänsyn till grupperna 1 - 4 i faktor 3, den allmänna anpassningsfaktorn, och svaren på frågan om arbetstillfredsställelsen

Table 11.12. Distribution of the interviewed officials in respect to groups 1 - 4 related to the general adaption factor (factor 3) and the answers to the question about their work satisfaction.

Grupp	ej svar	minskat	lika	ökat	har aldrig gjort det
1	1	4	10	8	1
2	-	1	11	12	-
3	1	-	7	16	-
4	1	-	3	20	-
Summa	4	5	31	56	-

Tabell 11.13. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen vid SCB med hänsyn till grupperna 1 - 4 i faktor 3 och svaren på frågan om förändringen av fritidssysselsättningen naturliv.

Table 11.13. Distribution of the interviewed officials at NCBS in Örebro in respect to groups 1 - 4 related to the general adaption factor (factor 3) and the answers to the question whether the leisure occupation out-door life was changed in connection with the moving to Örebro.

männa anpassningsfaktorn. Detta framgår direkt av tabell 10.1 men även indirekt av tabell 11.12 eftersom det är tjänstemännen i grupp 4 som enligt denna senare tabell är mest positiva till förändringen av arbetstillfredsställelsen efter utlokaliseringen till Örebro. 5 av tjänstemännen i denna grupp tycker nämligen att arbetstillfredsställelsen i Örebro är mycket bättre och 14 att den är bättre än i Stockholm. För grupp 1 i tabell 11.12 är dessa värden lika med 2 respektive 2. I denna senare grupp är det sammanlagt 18 personer som anser att arbetstillfredsställelsen är lika eller sämre i Örebro än vad den var i Stockholm. Som syns en tydlig skillnad mellan de båda grupperna. Vad som har sagts här om arbetstillfredsställelsen gäller även för de övriga variabler som har med arbetssituationen att göra. Så är exempelvis fallet med frågorna om arbetsledning, arbetskamrater och arbetsuppgifter.

Det finns även några av fritidsvariablerna som ligger bakom faktor 3, den allmänna anpassningsfaktorn. Så är exempelvis fallet med frågan om fritidssysselsättningen naturliv. Tabell 11.13 är en sammanställning av svaren på denna fråga. Variabeln naturliv har enligt tabell 10.1 en negativ laddning för faktorn 3, den allmänna anpassningsfaktorn. Det visar sig också att 20 av de 24 tjänstemännen i grupp 4 anser att de ägnar sig mer åt fritidssysselsättningen naturliv efter utlokaliseringen till Örebro än före denna. För grupp 1 i faktor 3 är detta värde lika med 8 medan 14 tjänstemän i denna grupp anser att de inte ägnar sig mer åt denna fritidsverksamhet efter än före flyttningen till Örebro.

Grupp	ej svar	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
1	1	1	6	10	5	1
2	4	1	4	11	4	-
3	3	-	-	14	6	1
4	3	1	-	3	11	6
Summa	11	3	10	38	26	8

Tabell 11.14. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen vid SCB med hänsyn till grupperna 1 - 4 i den allmänna anpassningsfaktorn och svaren på frågan om sjukvården.

Table 11.14. Distribution of the interviewed officials at NCBS in Örebro in respect to groups 1 - 4 related to the general adaption factor and the answers to the question about the hospitals and nursing in Örebro compared with those in Stockholm.

En variabel som man rent intuitivt tycker bör ha med den allmänna anpassningen till förhållandena i en ny bostadsort är kvaliteten på sjukvården i denna. Enligt tabell 10.1 är också sjukvården en av de variabler som ligger bakom den allmänna anpassningsfaktorn. Av denna tabell framgår att den har en negativ laddning för faktor 3. Av de 24 intervjuade tjänstemännen vid SCB som tillhör grupp 4 anser också 17 att sjukvården är bättre eller mycket bättre i Örebro än i Stockholm. Bland tjänstemännen i grupp 1 är det endast 6 stycken som har denna åsikt. Däremot anser 17 personer i grupp 1 att sjukvården i Örebro inte är bättre än den i Stockholm utan snarare tvärtom. Det är alltså en klar skillnad mellan de båda gruppernas uppfattning om sjukvården i Örebro.

Andra variabler som man rent intuitivt tycker bör ha med anpass-

Grupp	ej svar	mycket mindre	mindre	lika	större	mycket större
1	2	-	1	16	5	-
2	2	-	1	20	1	-
3	-	-	1	9	12	2
4	2	-	7	12	3	-
Summa	6	-	10	57	21	2

Tabell 11.15. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen vid SCB i Örebro med hänsyn till grupperna 1 - 4 i den allmänna anpassningsfaktorn och svaren på frågan om livsmedelskostnaderna i Örebro.

Table 11.15. Distribution of the interviewed officials at NCBS in Örebro in respect to groups 1 - 4 related to factor 3 (the general adaption factor) and the answers to the question about the food costs in Örebro compared with those in Stockholm.

Grupp	ej svar	mycket sämre	sämre	lika	bättre	mycket bättre
1	8	-	2	3	9	2
2	5	-	-	4	10	5
3	3	-	-	2	10	9
4	2	-	-	1	5	16
Summa	18	-	2	10	34	32

Tabell 11.16. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen vid SCB i Örebro med hänsyn till grupperna 1 - 4 i den allmänna anpassningsfaktorn och svaren på frågan om uppväxtmiljön i Örebro.

Table 11.16. Distribution of the interviewed officials at NCBS in Örebro in respect to groups 1 - 4 related to factor 3 (the general adaption factor) and the answers about the conditions for children and young persons in Örebro.

ningen till förhållandena på en ort att göra är levnadskostnaderna på orten i fråga. Som framgår av tabell 10.1 ingår också levnadskostnaderna i den allmänna anpassningsfaktorn med en positiv laddning. Tabell 11.15 är en sammanställning av svaren på frågan om livsmedelskostnaderna i Örebro jämförda med dem i Stockholm. Grupp 4 i denna tabell innehåller bland annat 7 tjänstemän som anser att de är lägre i Örebro än i Stockholm medan 12 anser att de är lika stora i de båda orterna. För grupp 1 är dessa värden 1 respektive 5. Det är således även i detta fall stor skillnad mellan de båda grupperna.

Uppväxtmiljön är ytterligare en variabel som man intuitivt tycker bör ha med den allmänna anpassningen att göra. Enligt tabell 10.1 är så även fallet. Variabeln uppväxtmiljön har som framgår av denna tabell en negativ laddning för faktor 3. Tabell 11.16 är en sammanställning av svaren på frågan om uppväxtmiljön i Örebro jämförd med den i Stockholm. Som framgår av denna tabell finns det en klar skillnad mellan uppfattningen om uppväxtmiljön i Örebro i de båda grupperna 1 och 4.

11.6 Sammanfattande slutsatser

En faktoranalys av materialet från Örebroundersökningen ger de 3 faktorerna service- och fritidsfaktorn, boendefaktorn och en allmän anpassningsfaktor. Dessa faktorer kan användas dels till en indelning av de olika variablerna (frågorna) med hänsyn till de-

ras laddning för faktorerna och dels till en indelning av försökspersonerna i olika klasser med hänsyn till deras faktorspoäng för respektive faktor. På så sätt får man för varje faktor och för varje variabel en gruppering eller klassindelning av försökspersonerna. Sedan kan man med hjälp av t ex χ^2 -analys eller variansanalys testa om det finns några skillnader mellan de olika grupperna. I och för sig är det extremgrupperna som är mest intressanta i detta sammanhang. För Örebroundersökningen gäller att skillnaderna mellan extremgrupperna i de flesta fall är så uppenbara att man får fram dem vid en enkel tabellanalys. Det är naturligtvis omöjligt att ta med alla möjliga gruppindelningar i en sådan analys varför man måste betrakta de här genomförda tabellanalyserna som exempel på hur man kan göra en sådan även om de här presenterade tabellerna är några av de i detta sammanhang mest intressanta.

I stället för att som i föregående kapitel i denna rapport utgå från en faktor och ett antal variabler vid analysen av sambandet mellan dessa och faktorn i fråga kan man vid en sådan analys utgå från endast en variabel och alla 3 faktorerna. På så sätt kan man avgöra om en variabel är beroende av en eller flera faktorer eller om den är helt oberoende av dessa. Som exempel på hur denna analys går till behandlas 4 variabler i följande avsnitt nämligen variablerna ålder, planer på att återvända till Stockholm, kontakterna med de gamla vännerna från Stockholm och effektiviteten i arbetet.

12.1 Aldern

Tabell 12.1 är en sammanställning av de intervjuade tjänstemännens ålder och faktorsgrupptillhörighet. För att avgöra om det finns något samband mellan åldern och de olika faktorerna använder man lämpligen x^2 -analys. För faktor 1 blir testkvantiteten i detta fall lika med 15.5 vilket är något mindre än motsvarande x^2 -värde på nivån 5% hämtat ur en x^2 -tabell. Det är dock större än x^2 -värdet på nivån 10% som är lika med 14.68 för 9 frihetsgrader. Det finns således ett samband mellan åldern och faktor 1 även om detta inte är så uttalat att man kan tala om signifikanta skillnader mellan raderna och kolumnerna i tabell 12.1.

För faktorerna 2 och 3 blir testkvantiteterna lika med 21.99 respektive 22.53. Dessa värden kan jämföras med x^2 -värdet för 9 frihetsgrader och nivån 1% som är lika med 21.67. För både faktor 2 och 3 gäller alltså att det finns ett klart uttalat samband mel-

Födelseår	-32	33-37	38-42	43-
Faktor 1				
Grupp 1	2	3	7	12
2	-	8	4	12
3	5	3	7	9
4	5	1	8	10
Faktor 2				
Grupp 1	6	2	1	15
2	1	4	9	10
3	-	3	9	12
4	5	6	7	6
Faktor 3				
Grupp 1	8	5	8	3
2	1	5	7	11
3	2	3	6	13
4	1	2	5	16
Summa	12	15	26	43

Tabell 12.1. Fördelningen av de intervjuade tjänstemännen vid SCB i Örebro på åldersklasser och faktorsgrupper.

Table 12.1. Distribution of interviewed officials at NCBS in Örebro on age classes and factor groups.

lan åldern och anpassningen till förhållandena i Örebro enligt faktor 2 (boendefaktorn) respektive faktor 3 (den allmänna anpassningsfaktorn).

12.2 Planerna på att återvända till Stockholm

I tabell 12.2 redovisas svaren på frågan om man någon gång funderar på att återvända till Stockholm. Testkvantiteten blir i detta fall 30.57 för faktor 1, 9.40 för faktor 2 och 16.31 för faktor 3. Antalet frihetsgrader för tabellen är 6 vilket innebär att χ^2 -värdet är lika med 10.64 på nivån 10%, 14.45 på nivån 2.5% och 24.12 på nivån 0.05%. Det finns alltså ett klart uttalat samband mellan variabeln planerna på att återflytta till Stockholm och faktorerna 1 och 3 medan detta samband är mindre klart uttalat för faktor 2. Sammantaget är dock värdet på denna variabel ett gott mått på de utlokaliserade tjänstemännens anpassning till förhållandena i Örebro. Det är alltså riktigt att som i kapitel 9 i denna rapport använda svaren på frågan om man någon gång funderar på att flytta tillbaka till Stockholm som ett mått på hur man anpassat sig till förhållandena i Örebro.

	aldrig	sällan	ofta
Faktor 1			
Grupp 1	21	3	-
2	21	1	2
3	15	3	6
4	6	10	8
Faktor 2			
Grupp 1	13	6	5
2	12	5	7
3	20	2	2
4	18	4	2
Faktor 3			
Grupp 1	11	5	8
2	13	8	3
3	18	2	4
4	21	2	1
Summa	53	17	16

Tabell 12.2. Fördelningen av svaren på frågan om man funderar på att återvända till Stockholm på olika svarsalternativ och faktorsgrupper.

Table 12.2. Distribution of the answers to the question whether one are thinking of returning to Stockholm on different alternatives and factor groups.

12.3 Kontakten med de gamla vännerna i Stockholm

En i samband med utlokaliseringen av ett företag eller ett verk rimlig hypotes är att det finns ett klart samband mellan anpassningen till förhållandena på inflyttningsorten och kontakten med vännerna från tiden i Stockholm. En intensiv kontakt med dessa vänner kan man uppfatta som att man klamrar sig fast vid det som binder en vid Stockholm samtidigt som man underlåter att skaffa sig nytt umgänge på inflyttningsorten vilket i sin tur kan innebära att man inte har anpassat sig till förhållandena på den nya orten.

Tabell 12.3 är en sammanställning av svaren på frågan om man fortfarande har kontakt med de gamla vännerna i Stockholm. Testkvantiteterna för denna tabell är lika med 1.80 för faktor 1, 3.59 för faktor 2 och 5.87 för faktor 3. Samtliga dessa testkvantiteter är mycket låga och klart lägre än 10.64 som är motsvarande χ^2 -värde för 6 frihetsgrader och nivån 10%. Det finns alltså inte något klart samband mellan anpassningen till förhållandena

	aldrig	sällan	ofta
Faktor 1			
Grupp 1	6	14	4
2	7	15	2
3	7	14	3
4	9	13	2
Faktor 2			
Grupp 1	5	16	3
2	8	13	3
3	10	11	3
4	6	16	2
Faktor 3			
Grupp 1	4	16	4
2	6	15	3
3	9	14	1
4	10	11	3
Summa	29	56	11

Tabell 12.3. Fördelningen av svaren på frågan om man fortfarande har kontakt med de gamla vännerna från Stockholm på olika svarsalternativ och faktorsgrupper.

Table 12.3. Distribution of the answers to the question whether there still are contacts with the old friends from Stockholm on the alternatives never (aldrig), seldom (sällan) and often (ofta) and factor groups 1 - 4.

i Örebro och frekvensen i de utlokaliserade tjänstemännens kontakter med sina gamla vänner i Stockholm.

12.4 Effektiviteten i arbetet

En hypotes som man kan pröva med hjälp av materialet från Örebroundersökningen är att det finns ett klart samband mellan effektiviteten i arbetet och anpassningen till förhållandena i Örebro. Det är nämligen ganska rimligt att anta att ju bättre man trivs på den nya bostadsorten desto effektivare är man i sitt arbete.

I tabell 12.4 redovisas svaren på frågan om effektiviteten i arbetet uppdelade på olika alternativ och på olika faktorsgrupper. Testkvantiteterna för tabellen är 20.99 för faktor 1, 16.62 för faktor 2 och 15.95 för faktor 3. Antalet frihetsgrader för tabell är 6. Intressanta testnivåer är i detta fall 2.5% med x^2 -värdet 14.45 och 0.5% med x^2 -värdet 18.55. Det finns således ett klart uttalat samband mellan effektiviteten i arbetet och samtliga 3 faktorer som beskriver de intervjuade tjänstemännens vid

	sämre	lika	bättre
Faktor 1			
Grupp 1	2	5	17
2	2	17	5
3	2	12	10
4	5	15	4
Faktor 2			
Grupp 1	1	14	9
2	6	15	3
3	4	8	12
4	-	12	12
Faktor 3			
Grupp 1	5	15	4
2	3	16	5
3	1	10	13
4	2	8	14
Summa	11	49	36

Tabell 12.4 Fördelningen av svaren på frågan om man anser att effektiviteten i arbetet är sämre, lika eller bättre i Örebro än i Stockholm.

Table 12.4. Distribution of answers to the question whether the interviewed officials at NCBS in Örebro think that they are less (sämre), equal (lika) or more (bättre) effective in Örebro than in Stockholm.

SCB anpassning till förhållandena i Örebro.

12.5 Sambandet mellan en enskild variabel och faktorerna

I avsnitten 12.1 - 12.4 i denna rapport testade man om det fanns något samband mellan en given variabel och de 3 faktorer som beskriver de utlokaliserade tjänstemännens anpassning till förhållandena i Örebro. Däremot fick man inte reda på hur det eventuella sambandet var, om det var exempelvis linjärt och om det i fallet linjärt samband var positivt eller negativt. Vill man bestämma sambandet mellan variabeln och de 3 faktorerna kan man göra detta med hjälp av multipelregressionsanalys. För varje individ vet man ju faktorspoängen för varje faktor och värdet på variabeln i fråga. Sedan kan man studera de residula avvikelserna från den funktion som man har fått fram med hjälp av regressionsanalysen och försöka karakterisera de individer som har stora positiva respektive negativa sådana avvikelser. I många fall är det emellertid tillräckligt att man bestämmer om sambandet mellan faktorspoängen och variabelvärdet är positivt eller negativt. Ett posi-

tivt samband mellan 2 variabler innebär att höga värden på den ena variabeln motsvarar höga värden på den andra och att motsvarande gäller för de låga värdena. En sådan bestämning kan man i de flesta fall göra med hjälp av en diagram- eller en tabellanalys. Som exempel på detta framgår det av tabell 12.4 att det är ett positivt samband mellan faktorspoängen för faktor 1 och värdet på variabeln effektivitet. Ju högre faktorspoäng desto bättre effektivitet. Motsvarande gäller även för faktorerna 2 och 3. Man måste dock observera att variabeln effektivitet i arbetet är negativt laddad för dessa båda faktorer varför grupp 4 är de som bäst anpassat sig till förhållandena i Örebro. Resultatet av analysen av tabell 12.4 kan således sammanfattas som att ju bättre man har anpassat sig till utbudet av service och fritidssysselsättningar i Örebro (faktor 1), till boendeförhållandena i Örebro (faktor 2) och till den rent allmänna situationen i Örebro (faktor 3) desto effektivare anser man sig vara på arbetet. Motsvarande analys kan naturligtvis utföras för samtliga här behandlade variabler.

12.6 Sammanfattande slutsatser

Ålder, planerna på att återvända till Stockholm, kontakten med de gamla vännerna i Stockholm och effektiviteten i arbetet är naturligtvis inte de enda variabler för vilka man kan använda den här beskrivna tekniken till att avgöra om det finns något samband mellan dem och de 3 faktorer som man har bestämt med hjälp av faktoranalysen av materialet från enkätundersökningen. En sådan analys kan man i princip göra för samtliga de 119 variabler som ingår i denna undersökning. De här behandlade 4 variablerna är dock några av de mest intressanta i detta sammanhang. Inte minst gäller det planerna på att flytta tillbaka till Stockholm som ju har använts som ett mått på hur de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB har anpassat sig till livet i Örebro. Den i avsnitt 12.2 i denna rapport genomförda analysen visar också att en sådan användning av denna variabel är riktig. Däremot kan man inte använda kontakten med de gamla vännerna som ett mått på anpassningen till livet i Örebro eftersom denna variabel är oberoende av samtliga de 3 anpassningsfaktorerna bestämda med hjälp av faktorsanalys av materialet från enkätundersökningen.

13 SLUTSATSER

De slutsatser som man kan dra av undersökningen av utlokaliseringen av TRIO och delar av SCB är dels om de använda metoderna att samla in och analysera data och dels om utlokaliseringarna som sådana och dessas effekter för dem som berördes av dem. Man kan naturligtvis även använda det insamlade materialet om utlokaliseringarna till att bilda sig en uppfattning om hur man bör organisera en sådan för att resultatet av den skall bli så tillfredsställande som möjligt.

13.1 Metoder att samla in data om utlokaliseringar

Bland de metoder som man har använt inom forskningsprojektet till att samla in data om de utlokaliserade tjänstemännen vid TRIO respektive SCB märks intervjuer med de berörda tjänstemännen respektive enkäter till dessa. Det visade sig då att skillanden i informationsmängd mellan de ostrukturerade intervjuerna och enkätintervjuerna är ganska obetydlig. I vissa fall var faktiskt enkäterna överlägsna intervjuerna i detta avseende. Så är exempelvis fallet med de frågor i enkätformuläret som innehöll skattningar av typen mycket sämre - sämre - lika - bättre - mycket bättre. Materialet från intervjuerna var också mycket svårt att bearbeta. I den händelse man ville ha kodat det för att stansa det på t ex hålkort måste man först ha gjort ett kodningsschema som i princip motsvarar enkätformuläret. Ett schema som man sedan fyller i med hjälp av anteckningarna från intervjuerna. Det finns naturligtvis stora möjligheter att intervjuaren har tolkat svaret från intervjupersonen felaktigt eller suggererat honom till att avge ett visst svar. Det är naturligtvis omöjligt att

anteckna alla svar fullständigt utan man måste komprimera dem. Sedan skall kodaren tolka intervjuarens anteckningar i samband med att han fyller i kodningsschemat. En operation som även den innebär stora risker för fel. Det är helt säkert att man minskar risken för tolknings- och kodningsfel om försökspersonen själv får fylla i ett enkätformulär som är självkodande. För att man inte skall riskera att förlora en del viktig information bör enkätformuläret dock innehålla även öppna frågor. Dessutom bör man verkligen vinnlägga sig om formuleringen av frågorna så att de verkligen mäter det man avser att mäta och inte något annat. Under förutsättning att de här givna villkoren är uppfyllda är insamling av data via enkäter överlägsen motsvarande insamling av data via intervjuer i de fall man avser att bearbeta dessa data med hjälp av datorer.

13.2 Metoder att bearbeta och redovisa data om utlokaliseringar

Den sociotekniska hypotesprövningen där man först ställer upp en hypotes som man sedan försöker falsifiera med hjälp av insamlade data är en av de metoder som man använt inom projektet till att analysera data om utlokaliseringen av TRIO till Lönsboda. Metoden som sådan är effektiv under förutsättning att man redan från början har ställt upp "vettiga" hypoteser. Genom att utgå från de uppställda hypoteserna och i första hand välja sådana försökspersoner vars svar man tror falsifierar respektive hypotes kan man nöja sig med ett fåtal försökspersoner.

Ett vanligt sätt att analysera data insamlade med hjälp av enkätundersökningar är den enkla tabellanalysen. Denna metod har också använts i samband med analysen av Örebromaterialet. Denna analys har emellertid kompletterats med en korstabulering av främst bakgrundsvariablerna som kön, civilstånd, anställningstid och ålder med vissa andra variabler. Korstabellerna har sedan analyserats med hjälp av χ^2 -analys. Materialet har även analyserats med hjälp av faktoranalys. Dessutom använde man korrelations- och regressionsanalys då man reducerade antalet variabler som skulle ingå i faktoranalysen. Som syns har materialet från utlokaliseringarna analyserats med hjälp av ett flertal olika metoder. En

sådan omfattande analys har varit nödvändig för att man skall få en så fullständig bild som möjligt av de undersökta utlokaliseringarna och av följderna för de utlokaliserade tjänstemännen.

13.3 Personalen och organisationen av utlokaliseringen

För att resultatet av en utlokalisering skall bli så bra som möjligt krävs det att berörd personal informeras om den på ett mycket tidigt stadium. Helst bör denna personal ha deltagit i samtliga beslut som rör utlokaliseringen eller åtminstone ha fått tillfälle att framföra sina synpunkter innan besluten har fattats. Inte minst viktigt är det att de anställda får vara med om att bestämma mottagarorten.

Utlokaliseringen av de anställda bör vara helt frivillig från deras sida dvs den som inte vill följa med till den nya lokaliseringsorten skall inte heller behöva göra det. Detta innebär att man från företags- respektive verksledningens sida måste aktivt engagera sig i att få fram likvärdiga arbeten i utlokaliseringsorten för de anställda som inte vill eller kan lämna storstadsområdet. De som drabbas av en utlokalisering och som upplever denna negativt är vanligen inte de som har följt med till den nya lokaliseringsorten utan de som har stannat kvar i storstaden och som har förlorat sitt arbete i och med utlokaliseringen. Ur denna synpunkt sett är en filialisering av ett företag eller verk att föredra framför en total utlokalisering av det.

13.4 Mottagarorten

För en mottagarort med sysselsättningssvårigheter är den personal-partiella utlokaliseringen att föredra framför en total sådan. En personal-partiell utlokalisering innebär ju att företaget respektive verket måste rekrytera arbetskraft på den lokala arbetsmarknaden. Vid en personal-total utlokalisering stiger faktiskt antalet arbetssökanden i mottagarorten eftersom medflyttarna ofta inte har något arbete på den nya bostadsorten. Denna ökning av antalet arbetssökande är vanligen betydligt större än den

s k multiplikatoreffekten dvs den ökning av antalet arbetstillfällena inom bl a servicenäringarna som beror på att folkmängden i mottagarorten har ökat i och med att det har kommit ett utlokaliserat företag eller verk till den.

För mottagarorten är det också fördelaktigt med en successiv överflyttning av det utlokaliserade företaget eller verket från den gamla till den nya orten. En sådan överflyttning innebär nämligen att det blir lättare för mottagarkommunen att ordna bostäder, barntillsyn etc för de nyinflyttade än om alla dessa kommer samtidigt vid ett enda tillfälle.

13.5 Mottagarortens storlek

Såväl Lönsboda med ungefär 2500 invånare som Örebro med nästan 90000 invånare fungerade bra som mottagarorter. De varor och tjänster som man inte kunde få i Lönsboda respektive Örebro skaffade man sig i samband med besök på andra bättre försedda orter. Detta förfaringssätt uppfattade man inte som så särskilt betungande. Det stora utbudet av service, kultur etc i Stockholm är endast en chimär. I bostadsförorten är detta utbud i själva verket tämligen magert. Däremot är det viktigt att mottagarorten har en relativt fullständig gymnasieskola. Vidare bör det finnas möjligheter för medflyttarna att få lämpligt arbete i eller i närheten av den nya bostadsorten. Detta innebär att tätorter med kanske ner till 10000 invånare är lämpliga som mottagarorter för utlokaliserade verk och företag.

13.6 Medflyttarna

För att resultatet av en utlokalisering skall bli tillfredsställande måste ledningen för den utlokaliserade enheten och mottagarkommunen ägna stor uppmärksamhet åt medflyttarna och deras problem. Det är inte tillräckligt att ordna barntillsyn, skolor osv för de medflyttande barnen utan man måste även se till att medflyttarna över skolåldern får lämpliga arbeten, får möjlighet att studera, möjlighet att ägna sig åt relevanta fritidssyssels-

sättningar osv. Man borde kanske anordna lämpliga "anpassningskurser" för dessa medflyttare. Över huvud taget måste man verkligen försöka att få medflyttarna att trivas på den nya orten. När det gäller TRIOs utlokalisering till Lönsboda glömde man i stor utsträckning bort de medflyttande fruarna och deras anpassning till förhållandena i Lönsboda. Fruarna trivdes också genomsnittligt sett sämre än männen. Bland återflyttarna till Stockholm angav man också ofta svårigheten för medflyttande maka att få arbete i eller i närheten av Lönsboda som en bidragande orsak till att man flyttade tillbaka till Stockholm.

13.7 Anpassningen på den nya bosättningsorten

De flesta av de utlokaliserade tjänstemännen upplevde utlokaliseringen och bytet av livsmiljö som mycket positiv. Det mindre utbudet av service, kultur, fritidssysselsättningar etc på den nya bosättningsorten kompenseras i de flesta fall mer än väl av den lugnare livsmiljön med kortare dagliga resor och med mera fritid som gör det möjligt att utnyttja det tillgängliga utbudet i högre grad än vad man gjorde i Stockholm. Ser man dessutom till relationen utbud-behov är skillnaden mellan Stockholm och exempelvis Örebro, ja rentav Lönsboda, inte så särskilt stor. Dessutom har utlokaliseringen ofta inneburit att man ändrat sina konsumtionsvanor. Som exempel på detta kan nämnas fritidssysselsättningarna. I Stockholm var det många av de utlokaliserade personerna som i stor utsträckning ägnade sig åt utåtriktad fritidsverksamhet som besök på teatrar, konserter, utställningar, biografier och restauranger medan de mera ägnade sig åt sport och naturliv på den nya bostadsorten.

De utlokaliserade människorna måste försöka att anpassa sig till förhållandena på den nya bosättningsorten och inte försöka anpassa dessa till sig själva. Inte minst viktigt är det att man accepterar den dialekt som man talar på den nya orten och så snart som möjligt skaffar sig samma referensramar som den övriga ortsbefolkningen har. Även i detta fall kan och bör mottagarkommunen anordna "anpassningskurser" som bör bl a omfatta ortens allmänna och kommunala historia, information om kommunens förvaltning etc.

Med den kunskap som man får genom sådana kurser går det lättare för inflyttarna att förstå och därmed även anpassa sig till förhållandena i deras nya bosättningsort.

13.8 Effektiviteten

Enligt den allmänt omfattade föreställningen att det är urbaniseringen av Sverige som sådan som ligger bakom den svenska välståndsutvecklingen bör produktionen vara effektivare vid en enhet som ligger i en stor tätort än vid en enhet i en mindre tätort. Förutsättningen är naturligtvis att de båda enheterna för övrigt är identiskt lika. Om denna föreställning är riktig borde effektiviteten och produktiviteten hos en enhet försämras i och med att den utlokaliserades från Stockholm. Det finns emellertid ingenting i det material som samlats in i samband med de här redovisade undersökningarna som talar för att så verkligen är fallet. Tvärtom steg produktiviteten vid TRIO kraftigt i och med utlokaliseringen till Lönsboda. De flesta av de utlokaliserade tjänstemännen vid SCB anser också att de är effektivare i arbetet efter utlokaliseringen än de var före denna. Det verkar som om man har fått ökningen av välståndet trots urbaniseringen och icke tack vare denna. Själva flyttningen av en enhet kan faktiskt i sig innebära en effektivisering av arbetet eftersom den ger anledning till översyn av existerande arbetsrutiner och eventuellt en rationalisering och förbättring av dessa.

13.9 Allmänna synpunkter på utlokaliseringen

All utlokalisering innebär en förflyttning av människor. Det finns all anledning att ifrågasätta det berättigade i sådana förflyttningar antingen de äger rum från glesbygd till tätorter, från Norrland till Stockholm eller från Stockholm till någon annan tätort. Ett i samband med utlokaliseringar rimligt krav är att de berörda människorna skall flytta och inte flyttas dvs flyttningen från Stockholm skall vara helt frivillig. Man skall också ha klart för sig att det har skett en kraftig expansion av den offentliga sektorn efter 1960 och att stora delar av denna

expansion har ägt rum utanför storstadsområdena. Detta har bl a inneburit att ökningen av folkmängden i dessa har stagnerat och förbytts i en minskning under 1970-talet samtidigt som arbetsmarknaden har blivit allt kärvare. I stället för att utlokalisera statliga verk på det sätt som har skett i Sverige sedan 1973 kunde man ha nöjt sig med att lokalisera nyetablerade enheter och verk utanför Stockholm. Rent psykologiskt har emellertid beslutet om de statliga utlokaliseringarna betytt mycket. Politikerna har gjort klart för sig själva och för andra att det finns andra orter än Stockholm här i Sverige som är lämpliga lokaliseringsorter för statliga verk och myndigheter och därmed även för andra företag.

De i denna rapport behandlade utlokaliseringarna är exempel på sådana där resultatet av dem har blivit relativt gott för de flesta berörda parterna. Det är dock omöjligt att skaffa sig en fullständig bild av utlokaliseringarna utan att även behandla dem som omfattar samtliga anställda och hela verksamheten. I de fallen är antalet människor som känt sig tvingade att flytta med verket till den nya lokaliseringsorten större än vid filialiseringarna liksom antalet personer som stannade kvar i Stockholm och skaffade sig annat arbete där. Det är därför troligt att man inte upplever dessa utlokaliseringar så positivt som man gjorde med TRIOs utlokalisering till Lönsboda och utlokaliseringen av delar av SCBs verksamhet till Örebro.

SAMMANFATTNING

1 Flyttningsströmmarna i Sverige

Fram till för ett eller annat årtionde sedan skedde flyttningarna i Sverige enligt den stegvisa flyttningsmodellen. Denna innebär en nettoflyttning från glesbygden till de små tätorterna och från dessa till de något större tätorterna osv. Man fick alltså en kedja av flyttningar som började i glesbygden och som slutade i storstäderna. Denna kedja kan sedan kompletteras med ytterligare en länk nämligen från storstäderna till dessas förorter. Det finns emellertid en flyttningsström som går i andra riktningen från storstäderna till mindre tätorter. En ström som har vuxit sig allt starkare under det senaste årtiondet och som har medfört att folkmängden i de stora tätorterna i Sverige har minskat kraftigt under 1970-talet. Den har också avspeglat sig i en kraftig ökning av folkmängden i de små tätorterna. Tätorter mindre än 2000 invånare har exempelvis ökat sin folkmängd med cirka 100000 invånare per 5-årsperiod sedan år 1960.

2 Forskningsprojektet

Flyttningarna från storstäderna omfattar emellertid inte enbart människor utan även företag. Det kan vara ganska intressant att följa upp en eller annan sådan utlokalisering, försöka kartlägga de faktorer som ligger bakom beslutet att flytta från storstaden och valet av mottagarort, vilka följder utlokaliseringen fick för företaget, mottagarorten och hur de människor som flyttade med till den nya lokaliseringssorten lyckades med att anpassa sig på denna. Detta är några av de problem och frågor som behandlas

i forskningsprojektet Utlokalisering och utlokaliserad.

3 Begränsningar av forskningsprojektet och valet av undersökningsfall

En utlokalisering av ett företag eller verk kan vara antingen personal-partiell eller personal-total. I det förra fallet är det endast en del av personalen i Stockholm som följer med till den nya lokaliseringssorten. Det rör sig vanligen om de organisatoriskt bärande tjänstemännen vid företaget eller verket medan rutinpersonalen rekryteras på den lokala arbetsmarknaden. På grund av projektets begränsade resurser avgränsas detta till att omfatta endast de personal-partiella utlokaliseringarna.

Det är naturligtvis omöjligt att inom projektet behandla samtliga personal-partiella utlokaliseringar som har ägt rum här i Sverige utan man får nöja sig med att behandla ett par sådana. Det visar sig att TRIOs utlokalisering till Lönsboda år 1965 och utlokaliseringen av delar av SCBs verksamhet till Örebro med början år 1969 är lämpliga exempel på personal-partiella utlokaliseringar varför de väljs som undersökningsfall inom projektet Utlokalisering och utlokaliserad.

4 Faktorer bakom utlokaliseringsbeslutet

För såväl TRIO som SCB gäller att den kärva arbetsmarknaden i Stockholm under 1960-talet med stora svårigheter att rekrytera arbetare i Stockholm och den höga frånvarofrekvensen och den stora omsättningen bland arbetarna var det viktigaste skälet till att man beslöt att utlokalisera hela respektive delar av verksamheten.

Under 1960-talet började man även diskutera och utreda utlokaliseringen av statlig verksamhet från Stockholm. Även inom SCBs ledning förde man sådana diskussioner och man beslutade sig för att upprätta en produktionsfilial i Örebro. Det var alltså från början fråga om ett helt frivilligt beslut från SCBs sida obero-

ende av de av regering och riksdag senare fattade besluten att utlokalisera vissa statliga verk från Stockholm. Detta innebar bl a att SCB självt fick fatta beslutet om lokaliseringsort för filialen och dessutom bestämma tidpunkt och former för uppbyggnaden av filialen. Hade inte SCB självt tagit initiativet till utlokaliseringen av delar av dess verksamhet till Örebro hade säkerligen regering och riksdag senare beslutat att hela SCB skulle utlokaliseras från Stockholm samtidigt som man hade bestämt den nya lokaliseringsorten för detta verk. Vid ett senare tillfälle beslutade också statsmakterna att antalet anställda vid SCB i Stockholm skulle få vara högst 1000 medan antalet anställda vid filialen i Örebro skulle vara minst 600.

5 Valet av lokaliseringsort

Man skulle kunna tro att valet av ny lokaliseringsort för företaget respektive för delar av verket skulle ha föregåtts av en omfattande och ingående utredningsverksamhet. Så var emellertid inte alls fallet. För TRIOs vidkommande gäller att det var några initiativrika och dugliga kommunala förtroendemän i dåvarande Örkeneds kommun som mera av en slump kom i kontakt med TRIOs ledning och tjänstemän och lyckades övertyga dem om att Lönsboda var den lämpligaste lokaliseringsorten för TRIO. Där fanns en relativt god arbetsmarknad med ett flertal arbetssökande som hade friställts i och med att ett företag, för övrigt inom samma bransch som TRIO, hade lagt ner sin verksamhet i Lönsboda. Detta företag hade också lämnat efter sig lämpliga industrilokaler. Dessa förhållanden var dock inte på något sätt unika för Lönsboda. Det fanns säkerligen många andra tätorter som var och en var minst lika bra lokaliseringsort för TRIO som Lönsboda.

För SCBs vidkommande gäller att man satte upp ett antal krav på lokaliseringsorten för filialen och eftersom Örebro uppfyllde dessa krav beslutade man sig för att förlägga filialen till denna ort. När man studerar listan över krav finner man emellertid att det finns flera andra tätorter som uppfyller dem minst lika bra som Örebro. Så är exempelvis fallet med Linköping, Norrköping, Västerås, Eskilstuna, Uppsala och Gävle. Man får faktiskt en

känsla av att man först hade bestämt sig för Örebro som lokaliseringsort för SCBs filial och sedan bestämt kraven på lokaliseringsorten så att de passade in på Örebro. Även i detta fall är det troligt att det var någon eller några alerta kommunala förtroendemän från Örebro som lyckades övertyga SCBs ledning om att deras tätort var den absolut bästa lokaliseringsorten för den nya SCB-filialen.

6 Följderna för mottagarorterna

För såväl Lönsboda som Örebro var utlokaliseringen av TRIO respektive delar av SCB till dessa orter mycket positiv. Man fick gott och väl 100 nya arbetstillfällen i Lönsboda och gott och väl 1000 sådana i Örebro med en motsvarande minskning av antalet arbetslösa som följd. Båda utlokaliseringarna var personal-partiella och av personalen var det endast 10 - 15% som kom från Stockholm medan resten rekryterades på den lokala arbetsmarknaden.

Utlokaliseringen av TRIO och uppbyggandet av SCBs filial innebar naturligtvis även en viss påfrestning på den kommunala servicen i Örkened respektive Örebro. Det gällde ju att ordna med bostäder, barntillsyn etc för de nyinflyttade familjerna. I många fall ordnade man egna villor till dessa. Utlokaliseringarna innebar också att man kunde behålla och rentav bygga ut den kommunala servicen. Som exempel på detta kan nämnas högstadieskolan i Lönsboda som hade fått för litet elevunderlag om inte TRIO eller någon annan personalmässigt motsvarande industri hade kommit till denna ort vid mitten av 1960-talet.

7 Följderna för TRIO och SCB av utlokaliseringen till Lönsboda respektive Örebro

Utlokaliseringen av TRIO innebär en markant höjning av produktiviteten inom företaget främst beroende på att sjukfrånvaron blev betydligt lägre i Lönsboda än den hade varit i Stockholm. Man kom också närmare sitt moderbolag, Iföverken i Bromölla, vilket

måste ha inneburit bättre kontakter med detta.

Även för SCBs vidkommande innebar uppbyggnaden av en filial i Örebro att man fick lättare att skaffa och behålla arbetare än vad man hade haft i Stockholm. Arbetsmarknaden har emellertid ändrats på denna ort sedan slutet på 1960-talet och det är inte alls säkert att Örebro nu är mycket förmånligare som lokaliseringsort än vad Stockholm är. Däremot gav flyttningen till Örebro av delar av verksamheten att man såg över dessa och införde nya och mera rationella rutiner. På utlokaliseringens minussida måste man bokföra de ofta förekommande tjänsternas till huvudkontoret i Stockholm för vissa av tjänstemännen. På plussidan har man bl a det förhållandet att den utlokaliserade personalen anser sig vara mera effektiv i Örebro än vad den var i Stockholm.

8 Data om de utlokaliserade tjänstemännens anpassning

I den första omgången samlade man inom projektet in data om de utlokaliserade tjänstemännens anpassning till förhållandena i Lönsboda med hjälp av personliga intervjuer. Med utgångspunkt från erfarenheterna i samband med dessa personliga intervjuer konstruerade man sedan ett enkätformulär som man använde till att samla in motsvarande data dels för tjänstemännen vid TRIO och dels för tjänstemännen vid SCB i Örebro.

När det gäller bearbetningen av insamlade data skedde den med hjälp av den socio-tekniska analysmetoden för Lönsbodamaterialet och med hjälp av tabellanalys, korrelations- och regressionsanalys, korstabulering och x^2 -analys och faktoranalys av Örebro materialet.

9 De utlokaliserade tjänstemännens anpassning

Analysen av data om utlokaliseringen av TRIO till Lönsboda och delar av SCB till Örebro gav att denna främst berodde på 3 faktorer nämligen service- och fritidsfaktorn, boendefaktorn och en allmän anpassningsfaktor.

När det gäller utbudet av service, kultur, fritidssysselsättningar etc måste man sätta detta i relation till den enskilde tjänstemannens behov och hur pass tillgängligt detta utbud är för honom. I och för sig är det större i Stockholm än i Örebro och i Lönsboda men det mindre utbudet i dessa båda tätorter kompenseras i viss mån av dess högre tillgänglighet. Det kompenseras också av att många av de utlokaliserade tjänstemännen lägger om sina konsumtionsvanor på den nya bosättningsorten. Inte minst gäller detta fritidssysselsättningarna där man går mindre på dans, teater, bio etc medan man i stället ägnar sig mera åt sport, idrott, naturliv, villaskötsel etc efter utlokaliseringen än före denna. De flesta av de intervjuade tjänstemännen vid TRIO i Lönsboda och SCB i Örebro anser att denna omläggning av fritidsvanorna har inneburit att de har fått en mera meningsfull fritid på den nya än vad de hade på den tidigare bostadsorten. Särskilt positivt anser man det vara att man slipper att ägna en stor del av sin fritid åt tröttande resor till och från arbetet.

10 Bakgrundsvariablerna och anpassningen till den nya bostadsortens förhållanden

När det gäller sådana bakgrundsvariabler som ålder, kön, civilstånd, anställningstid och utbildning är materialet från Lönsbodaundersökningen för litet för att man skall kunna få fram några samband mellan dem och anpassningen och trivseln på den nya bostadsorten. Örebromaterialet är emellertid så pass stort att man kan avgöra om det finns några sådana samband. Det visar sig då att anpassningen på den nya bostadsorten inte beror på bakgrundsvariablerna kön, civilstånd, anställningstid, utbildning och boendetiden i Örebro men att det däremot finns ett samband mellan anpassningen och åldern. De av de utlokaliserade tjänstemännen som har anpassat sig sämst till förhållandena i Örebro är de som är yngre än 30 år, äldre än 45 år eller i åldern 35 - 40 år.

11 Återflyttningen

På den direkta frågan om man trivs i Örebro respektive Lönsboda

svarar de flesta av de utlokaliserade tjänstemännen ja. Något fler uppger sig dock någon gång ha funderat på att flytta tillbaka till Stockholm. Bland de som verkligen gjort allvar av sina återflyttningsplaner är det dock endast någon enstaka som har uppgett sig vara missnöjd med utlokaliseringsorten som bostadsort. Detta missnöje har dock i inget fall varit någon dominerande faktor bakom beslutet att återvända till Stockholm. I stället har det varit fråga om personliga skäl och en viss besvikelse på arbetsförhållandena som ligger bakom detta beslut. Återflyttarna är dock totalt sett en mycket liten grupp både i Lönsboda och i Örebro. I det senare fallet endast en eller annan handfull personer. Ännu 12 år efter TRIOs utlokalisering har endast hälften av de utlokaliserade tjänstemännen slutat vid TRIO och hälften av denna hälft har gjort det i samband med pensionering eller dylikt. Som syns en väldigt låg omsättning bland tjänstemännen vid TRIO i Lönsboda.

12 Medflyttarnas situation

Ett av de viktigaste skälen till att flytta tillbaka från Lönsboda till Stockholm respektive till tankarna på att göra detta var svårigheten för medflyttande maka att få arbete i eller i närheten av Lönsboda. Varken kommun eller företag engagerade sig i att försöka skaffa fram arbeten lämpliga för medflyttande maka. Motsvarande gäller också för Örebro och SCB där. Det är nämligen endast ett fåtal av medflyttande makar/makor som har fått arbete genom kommunens eller verkets försorg där. Nu är arbetsmarknaden i Örebro så pass stor att det var möjligt för medflyttarna att själva skaffa sig arbete på den. En mindre arbetsmarknad hade inte kunnat absorbera medflyttarna med samma anpassningsproblem som i Lönsboda som följd.

I detta sammanhang kan man också observera att en utlokalisering av ett företag eller statligt verk kan innebära en försämring av arbetsmarknadssituationen på mottagarorten med en ökning av antalet arbetslösa som följd. Ur denna synpunkt sett är en personalpartiell utlokalisering att föredra framför en personal-total sådan.

13 Slutsatser

För att en utlokalisering skall ge ett lyckat resultat bör den berörda personalen informeras om den på ett så tidigt stadium som möjligt. Helst skall de anställda få medverka i besluten från början och de skall ha möjlighet att påverka sin egen framtida arbetssituation så mycket som möjligt. Vidare bör man från ledningens sida se till att det finns alternativa likvärda arbeten i Stockholm för dem som inte kan eller vill lämna storstaden. Ur denna synpunkt sett är SCBs organisation med ett huvudkontor kvar i Stockholm och en produktionsfilial i Örebro en mycket lyckad lösning. En sådan filialisering är också mindre ansträngande för mottagarkommunen och dess resurser eftersom uppbyggandet av filialen kan ske successivt under en längre tidsperiod.

I och för sig beror trivseln på den nya bostadsorten i viss mån på utbudet av service, kultur och fritidssysselsättningar på denna men man anpassar sin konsumtion i hög grad till utbudet på orten i fråga. En ökning av utbudet innebär alltså endast en marginell höjning av trivseln på den nya bostadsorten annat än vad gäller viss sjukvård, utbildning och arbetsförmedling för medflyttande make/maka eller barn. Den allmänna kommunala servicen har också stor betydelse för trivseln. För barnfamiljerna är barntillsynen en förutsättning för att båda föräldrarna skall kunna arbeta och detta verkar vara en grundförutsättning för den allmänna trivseln. Arbetet ger inte endast inkomster utan även nödvändiga kontakter med andra människor än familjemedlemmarna.

De här båda behandlade fallen av utlokalisering har i hög grad varit frivilliga. I fallet Örebro har den ofta skett på initiativ från den berörde tjänstemannens sida. Just frivilligheten är en viktig orsak till att utlokaliseringen av såväl TRIO som av delar av SCBs verksamhet gav ett sådant positivt resultat som fallet var. Däremot är det föga troligt att en icke frivillig utlokalisering kommer att ge ett lyckat resultat. I och för sig bör man från de planerande myndigheternas sida se till att man underlättar för de människor som vill flytta från en plats till en annan men denna flyttning skall vara helt frivillig antingen den sker från glesbygd till en tätort eller från Norrland till

en storstad men även då den sker från Stockholm till en annan ort. Människor skall om de så vill få flytta men de skall inte under några som helst omständigheter flyttas. Den av de statliga myndigheterna förda politiken med en kraftig ökning av kommunernas, landstingens och länens arbetsuppgifter har också inneburit att man i dag inte längre känner behovet av en utlokalisering av statliga verk så starkt som för 10 år sedan. Det är möjligt att man kunde ha nöjt sig med en etablering av nytillkomna enheter utanför Stockholmsområdet. I så fall hade utflyttningen av personal blivit helt frivillig från dennas sida och man hade fått en situation som starkt påminner om den för den utlokaliserade personalen positiva uppbyggnaden av SCBs filial i Örebro.

REFERENSER

- Acking, C A & Küller, R, Miljöupplevelsens dimensioner - en semantisk beskrivningsmodell: Dynamisk visuell arkitekturperception. (Tekniska Högskolan i Lund, sektionen för Arkitektur, avd för Formlära). Lund 1972.
- Arnoldsson, K, Axplock ur Örkeneds historia. Hässleholm 1973.
- Arpi, G, Regionalpolitik - för vem? - YMER, årsbok 1971. (Svenska sällskapet för antropologi och geografi). Stockholm 1971.
- Back, R, Dalborg, H & Otterbeck, L, Forskningsprogrammet Lokalisering och ekonomisk strukturutveckling. - En översikt över ett forskningsprogram. (Ekonomiska forskningsinstitutet, Handelshögskolan i Stockholm). Stockholm 1973.
- Balanserad regional utveckling. - Delbetänkande avgivet av expertgruppen för regional utredningsverksamhet ERU. - SOU 1970:3. (Inrikesdepartementet). Stockholm 1970.
- Balgård, G, Angår det Sverige om Norrland finns? Stockholm 1970.
- Berger, S, Företagsnedläggning - konsekvenser för individ och samhälle. - Geografiska regionstudier. Nr 9. (Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala Universitet). Uppsala 1973.
- Företagsnedläggning - vad händer sedan? - YMER 1971.
- Berglund, G, Utlokaliserad statsförvaltning i verksamhet. - Plan og arbeid. 1972:2. Oslo 1972.
- Brox, O, Centralbyråkraterna och glesbygden. - En sociologisk intensivstudie. Halmstad 1969.
- Bågstad, S & Jönsson, T, Kommunalt företagsstöd i Kristianstads län. - Seminarieuppsats för 3 betyg i företagsekonomi vid Lunds universitet den 26 maj 1970. Lund 1970.
- Dahlberg, Å, Geografisk rörlighetsstimulans på arbetsmarknaden - konsekvenser för den enskilde och samhället. - Geografisk rörlighet - sociala och ekonomiska effekter. Rapport 19. (Umeå universitet). Umeå 1974.
- Daun, Å, Upp till kamp i Båtskärsnäs. - En etnologisk studie av ett samhälle inför industrinedläggelse. Lund 1970.
- Förortsliv - en etnologisk studie av kulturell förändring. Lund 1974.
- Decentralisering av statlig verksamhet - ett led i regionalpolitiken. - Huvudrapport avgiven av delegationen för lokalisering av statlig verksamhet. - SOU 1970:29. (Finansdepartementet). Stockholm 1970.

- Slutrapport avgiven av delegationen för lokalisering av statlig verksamhet. - SOU 1972:55. (Finansdepartementet), Stockholm 1972.
- Elveström, A, Holmbäck, L, Kellerman, A, Sundgren, P & Wåger, B, Omlokalisering av statlig verksamhet (särstudie av CSN och CFD). (Socialhögskolan i Östersund). Östersund 1975.
- Emgård, J E, Samråd i stadsplaneringen - om förhållandet att några gemensamt planera något. (Studentlitteratur). Lund 1977.
- Erlandsson, U, Företagsutveckling och utrymmesbehov. Lund 1975.
- Falk, T, Urban Sweden. Changes in the distribution of population - the 1960s in focus. (Ekonomiska forskningsinstitutet vid handelshögskolan i Stockholm). Stockholm 1976.
- Fasth, E, Att intervjua - teori och praktisk tillämpning. (Sociologiska institutionen, Lunds universitet). Lund 1975.
- Flemström, C & Ronnby, A, Fallet Rosengård. En studie i svensk planerings- och bostadspolitik. - Det nya samhället 4. Lund 1972.
- Folk- och bostadsräkningen 1965. Del 1. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1966.
- Folk- och bostadsräkningen 1970. Delarna 1, 2 och 5. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1972.
- Folk- och bostadsräkningen 1975. - Folkmängd i tätorter. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1976.
- Råtabeler över näringsgrenstillhörighet. (Statistiska centralbyrån). Örebro 1976.
- Föreskrifter och anvisningar för omplaceringsverksamhet. - SPN meddelar. 1975/1. (Omplaceringsenheten, Statens personalnämnd). Stockholm 1975.
- Glesbygd. - Utveckling eller avveckling. (Ordfront nr 3). Stockholm 1969.
- Gonäs, L, Företagsnedläggning och arbetsmarknadspolitik. - Geografiska regionstudier. Nr 10. (Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet). Uppsala 1974.
- Gordon, H & Molin, P (red), "man bara anpassar sig helt enkelt". En forskningsrapport om människor i Skärholmen. Stockholm 1972.
- Gustafsson, G, Uddcomblokaliseringen - en studie av vissa samhällseffekter. - Uppsats för 3 betyg i Kulturgeografi vid Universitetsfilialen i Karlstad. (Kulturgeografiska institutionen, Universitetsfilialen i Karlstad). Karlstad 1974.
- Harman, H H, Modern factor analysis. (The university of Chicago press). Chicago och London 1967.
- Hedman, E, Bostadsförhållandenas beroende av produktionslivets organisation. - Geografisk rörlighet - sociala och ekonomiska effekter. - Rapport 20. (Umeå universitet). Umeå 1973.
- Förändringar i boendeförhållandena för en grupp flyttare. - Geografisk rörlighet - sociala och ekonomiska effekter. - Rapport 22. (Umeå universitet). Umeå 1973.
- Boende och sociala kontakter. - Geografisk rörlighet - sociala och ekonomiska effekter. - Rapport 21. (Umeå universitet). Umeå 1974.
- Hubermann, L, Människans rikedomar. Ystad 1973.

- Hägerstrand, T, Migration and area. - Migration in Sweden. Lund Studies in Geography. B 13. Lund 1957.
- Insikt - åsikt CEMENTA. - Tvärsnitt av ett företag. Som det är och som vi skulle vilja ha det. Fakta och attityder i artiklar och intervjuer. (Cementa). Kristianstad 1971.
- Jakobsson, A, Omflyttningen i Sverige 1950 - 1960. Monografier 5. (Statistiska centralbyrån). Lund 1969.
- Küller, R, A semantic model for describing perceived environment. - Document D12:1972. (National Swedish Building Research). Stockholm 1972.
- Lawley, D N & Maxwell, A E, Factor analysis as a statistical method. (Butterworths). London 1971.
- Lindberg, G, Urbana processer. - Studier i social ekologi. Lund 1971.
- Länsplanering 1967 - del I. - Regional redovisning, systematisk redovisning. (Planeringsrådet, Länsstyrelsen i Kristianstads län). Kristianstad 1967.
- Länsplanering 1974 - planeringsunderlag: arbete, service, miljö. - Kommunvis redovisning Osby. (Länsstyrelsen i Kristianstad län). Kristianstad 1974.
- Länsprogram 1970. Delarna I och II. (Länsstyrelsen i Kristianstad län). Kristianstad 1970.
- Mattsson, H, De mindre tätorternas utveckling under 1960-talet. - Meddelande 4:20. (Institutionen för fastighetsteknik vid Tekniska högskolan i Stockholm). Stockholm 1974.
- Nordbeck, S, Vägavstånd i Sverige. (Svenska åkeriförbundet). Stockholm 1976.
- Urban markkonsumtion. - Rapport R17:1977. (Byggforskningen. Distribution Svensk Byggtjänst). Stockholm 1977.
- Nordbeck, S & Rystedt, B, Computer cartography. (Studentlitteratur). Lund 1972.
- Omlokalisering av statlig verksamhet. Delrapport avseende SPNs verksamhet 1971 - 1975. (Statens personalnämnd). Stockholm 1976.
- Osby kommunblock - utvecklingsplanering del 1. (K-konsult). Kristianstad 1973.
- Persson, C, Kontaktarbete och framtida lokaliseringsförändringar. - Modellstudier med tillämpning på statlig förvaltning. Lund 1974.
- Senneby, P-O, Industrin och samhällsplaneringen. - Studier och debatt 12:3. Stockholm 1964.
- Spearman, C, General intelligense objectively determined and measured. - American Journal of Psychology 1904.
- The abilities of man. London 1926.
- Statistisk årsbok 1963. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1963.
- 1968. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1968.
- 1971. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1971.
- 1974. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1974.
- Strömdahl, J & Svensson, R, Makt och miljö. - Koncentration och utarmning i Sverige. Exemplet fysisk riksplanering. Stockholm 1972.

- Svensson, B & Westlin, E, Lönsboda - studier kring en företagslokalisering.
- Examensarbete 1/74. (Opublicerat manuskript. Institutionen för byggnads-
funktionslära, Tekniska högskolan i Lund). Lund 1974.
- Svensson, J, Regionpolitik, riksplan och miljö. - Aktuell politik nr 9.
Stockholm 1973.
- Svensson, R, Drabbad av planering. - Vilka tjänar, vilka förlorar på svensk
sammhällsplanering? Stockholm 1973.
- Thurstone, L L, Multiple factor analysis. (University of Chicago press).
Chicago 1947.
- Tryggveson, R, Urbanisering och tätortsutveckling 1951 - 1960. Monografier 1.
(Statistiska centralbyrån). Lund 1967.
- Tätorternas areal och folkmängd 1960 och 1965. - Statistiska meddelanden.
Be 1967:21. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1967.
- Tätorternas areal och folkmängd 1965 och 1970. - Statistiska meddelanden.
Be 1972:11. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1972.
- Törnqvist, G, Personkontakter och lokalisering. - SOU 1970:14. Stockholm 1970.
- Uppföljning av vissa frågor i samband med omlokalisering av statlig verksam-
het. Delrapport avseende konsekvenser för personal och anhöriga. (Finans-
departementet). Stockholm 1976.
- Delrapport avseende ortskommittéernas verksamhet. (Finansdepartementet).
Stockholm 1976.
  - Delrapport avseende vissa administrativa myndigheters verksamhet. (Finans-
departementet). Stockholm 1976.
  - Delrapport avseende flyttningens genomförande. (Statskonsult AB). Stock-
holm 1976.
  - Delrapport avseende information. (Statskonsult AB). Stockholm 1976.
  - Delrapport avseende lokaler, inredning och utrustning. (Statskonsult AB).
Stockholm 1976.
  - Delrapport avseende organisation för genomförandet. (Statskonsult AB).
Stockholm 1976.
  - Delrapport avseende organisations- och rationaliseringsfrågor. (Statskon-
sult AB). Stockholm 1976.
  - Delrapport avseende personaladministrationen. (Statskonsult AB). Stock-
holm 1976.
  - Delrapport avseende kommunal verksamhet. (Expertgruppen för regional ut-
redningsverksamhet). Stockholm 1976.
- Varför avfolkas glesbygden? (Ordfront nr 12, Arbetsgruppen för en front mot
avfolkningen). Enevada 1971.
- Verksamhetsberättelse 1975/76. (Statistiska centralbyrån). Stockholm 1976.
- Werthén, H, Exempel på företagslokalisering. - Studier och debatt 12:3.
Stockholm 1964.

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 750026-9
från Statens råd för byggnadsforskning till
Institutionen för byggnadsfunktionslära, Lunds tekniska
högskola, Lund**

R62:1977

**ISBN 91-540-2727-6
Statens råd för byggnadsforskning**

**Art.nr: 6600662
Abonnemangsgrupp: X. Samhällsplaneri**

**Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 1403
111 84 Stockholm**

Cirkapris: 48 kronor + moms